Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

Ald. 2/2.

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
ALDINI
II
2
19
RACCOLTA NENCINI

Ex Libris Joannis Nencini
1874

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

Avv.to Pietro Gini

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

C. SALLVSTII CRISPI

De coniuratione Catilinæ, & de bello Iugurthino.

Eiusdem orationes quædam ex libris historiarum.

Orationes contrariæ, quarum altera Sallustio tribuitur, altera Ciceroni.

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

AL DVS

VENETIIS, M. D. LX.

FIRENZE

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

AD ANTONIVM TRIVL-TIVM, CARDINALEM, Pauli Manutii in hiſtoriam Salluſtii præfatio.

CVM omnes me litteræ, omnisq́. libero homine digna cognitio uehementer delectat, Antoni Triulti, Cardinalis ampliſs. tum uero paſcor incredibili uoluptate,& afficior maiorem quendam in modum ſenſibus intimis, dũ hiſtoriam tracto. quid enim poteſt eſſe iucundius? rerum interitus obliuio eſt. at eæ reuiuiſcunt hiſtoria, cum in noſtrã memoriam reuocantur: quæq́. multorum annorum ſpatio, multis abhinc ſæculis geſta ſunt, ea nos, exiguo uolumine comprehenſa,& tanquam in conſpectu noſtro poſita, cognoſcimus. Si ſermonibus delectamur: reſonat in ſcriptis hominum uox eloquentiſsimorum, nihil temere, nihil incompoſite narrantium, omnia grauiter, ſuo quidque ordine, & loco. ſi conſuetudine clarorum uirorum: uerſamur, uetera legentes, cum regibus, cum principibus uiris, magnis in bello ducibus, ſapientiſsimus rerump. rectoribus: ora ipſa mehercule, lineamenta, & formam nõ

tam corporis, quàm animi, eorum, quos nunquam uidimus, uidemur tamen quaſi præſentes intueri. quòd ſi recte inſtituendæ uitæ rationem ac doctrinã ſequimur: uſu maxime rerum quæritur prudentia. uſus eſt, uel cum experimur ipſi, uel cum, experientibus aliis, quid euenerit, obſeruamus. nobis ipſis, experiri multa ſi uelimus, facile non licet. labore opus eſt, ac tempore: & fortuna tentanda; nec tentatur interdum ſine periculo. commodius ergo, ac tutius, euentis aliorum examinandis, prudentia comparatur. id autẽ, profecto uides Antoni doctiſsime, ac ſapientiſsime, proprium eſſe hiſtoriæ bonum: in qua patent fortunæ uiciſsitudines, regnorum mutationes, hominum ſiue uitia, ſiue uirtutes: ex quibus, quæ uitanda nobis ſint, quæ expetenda, nullo noſtro periculo, nullo labore, ſedentes in otio docemur. atque hoc in genere Polybius inter Græcos, de noſtris maxime is, cuius nunc libros tibi inſcriptos emitto, Salluſtius excellit. euenta enim ita narrat, ut cauſſas ſimul aperiat. ex quo oritur illa omnium pulcherrima ſcientia, ut, malorum, & calamitatum origine perſpecta, nihil agamus, niſi quod ratio præſcribit, omniaq. noſtra conſilia, omnes actiones

 nes

nes ueterum exemplorum regula metia-
mur. Quæ cum ſit omnium, qui annales
antiquorum euoluunt, communis utili-
tas: alia quædam tua conditio eſt. habes
enim hiſtoriam in familia tua: neque tibi,
ſi quid inuenire uis egregium, & imitatio
ne dignum, confugere ad libros neceſſe
eſt, neque longius euagari, & quaſi pere-
grinari animo, ac mente, more multo-
rum. domo petas licet omnium uirtutum
exēpla. perſequere maiores tuos cogitan
do. quæ fuerit eorum in pace iuſtitia, in
bello uirtus, in omni fortuna moderatio,
ſi attendes, nihil ad gloriam domeſticam
requires. iuſtus Ariſtides, prudens The-
miſtocles, fortis Epaminondas: de Ro-
manis multi, multis eximiisque uirtuti-
bus inſignes. horum alii facta dum legũt,
bonas artes ex eorum uita diſcunt, & ad
eaſdem res, eademq́. ſtudia laudis cupidi
tate rapiũtur. at tu refer animum ad tuos
maiores. eminere uidebis, inſtructum e-
gregiis artibus, Ioannem illum Iacobum
Triultium, magni animi, ſummi conſilii
uirum, ſcientia rei militaris ætate ſua faci
le principem; præterea, iuſtum, libera-
lem, abſtinentem, plane, præter decus,
& gloriam, nihil in uita cogitantem. nam
de laudibus Hieronymi, parētis tui, quia

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Ald.2.2.19

tecum quaſi loquor, ne ſeruire tuis auribus uidear, nolo multus eſſe: tantum dicam; quàm diu uixerit, Gallicam rem in bello floruiſſe; poſtea quàm, hoſtium multitudine oppreſſus, fortiter pugnans in acie perierit, concidiſſe. tantum in uno uiro momenti fuit, ac roboris. Age, ſint hæc, ut ita dicam, in campeſtri quadam luce poſita: quid? in urbe Roma, id eſt in omnium gentium celeberrimo theatro, non ſpectata, probataq́. uehementer eſt trium tuæ gentis Cardinalium doctrina, religio, ſapientia? ut Triultiorum nomine, multorum uocibus in multas partes diſsipato, non ipſa tantum Roma, ſed omnis Italia, omnis, ubi colitur humanitas, Europa perſonaret. omitto alios: ſunt enim multi: nec tu quenquam ignoras. non enim ſunt ex imaginibus, aut ex illa colorum inani ſpecie maiores tui cognoſcendi: quærenda tibi facies tuorum non eſt. clari ſunt ex recte factis: uirtute diſtinguuntur: cum alius in alia, in omnibus ſimul omnes enituerint. Quæ tu quoniam à primis annis ad hanc ætatem non modo cogitaſti, uerum etiam uita ac moribus expreſsiſti; propterea te, epiſcopatu Tolonenſi iam antea inſignitum, legationibus honeſtatum, primum Peruſina,

na, & Auenionenſi, in quibus miram iuſtitiæ laudem tuliſti, deinde ad regẽ Galliæ, & ad Venetam Remp. ubi prudentiam, ubi grauitatem incredibilem præſtitiſti, proximis diebus Cardinalem creauit Paulus IIII. Pontifex omnium optimus, omniumq́. maximus, iudicio præditus acerrimo in æſtimandis hominum ingeniis, ac moribus, itaq́. animatus, ut, quæ cuiuſque meritis præmia debentur, ea libentiſsime, ac liberaliſsime perſoluat. in quo nemo eſt, qui tuam animi ſingularem æquitatem, ac moderationem uehementer non admiretur, ac laudet; qui ſummæ nuntium dignitatis, cum eſt ad te, multis præſentibus, allatus, ita acceperis, ut nemo, te commotum, nemo, ne leuiter quidem affectum, ex uultu, aut oratione, aut ullo corporis geſtu potuerit intelligere. ita patuit, quod ab inſipiẽtibus ambigi, ac diſputari quandoque ſolet, bonis uiris uirtutem magis ipſam diligi, quàm uirtutis inſignia; honorem eſſe præmium recte agendi, finem non eſſe; magnos illos, ac præſtantes eſſe homines, qui laudabiliter ita uiuant, quaſi laudem percupiant, ita laudem, aut dignitatem excipiant, quaſi nihil minus antea cogitauerint. quod in te & animaduerſum eſt

maxime, & obſeruatur quotidie magis. colere enim te quidem ſtudioſius, quàm antea, omnes uidentur: ipſe autem, qui antea fueras, idem omnibus es. nemo excluditur ſermone tuo, nemo congreſſu: tui omnibus copiam facis: eandem omnibus humanitatem oſtēdis. Sequitur inſolentia fortunam: comes eſt rerum ſecundarum arrogantia. tu manſuetudinē amas: tu continentiam, tu benignitatem perpetuo retines. iure ergo hoc etiam nomine Cardinalis es: iure habes hanc, quò tui te pro Petri eccleſia ſuſcepti labores extulerunt, maximi ſacerdotii dignitatē. et nunc tu quidem comitatu ſtipatus honeſtiſsimo familiarium tuorum, multo tamē inſignior atque ornatior cohorte tuarum uirtutum, quæ tibi comites ubique ſunt, Romam redibis expectatus, expetitusq., columen futurus Chriſtianæ Reip. ſplendor ſacri collegii, ornamentum familiæ tuæ. I, decus Italiæ, amor ac deliciæ bonorum omnium, diis bene iuuantibus ad eam urbem, quæ ſola peregrinam uirtutem excipit, ſola ornat honoribus, ſola dominam facit rerum omnium humanarum. nos autem, quibus tuam iuſtitiā, tuam benignitatem oſtenderas, læti tua dignitate, mæſti diſceſſu, te proſequimur

abeuntem

abeuntem optimis ominibus; fauemus animis, precamur linguis; uota prorſus eadem, quæ pro parẽtibus ac liberis noſtris pro tua ſalute ſuſcipimus. Atque ego, in hac omnium eximia lætitia pariter & moleſtia, præcipuo quodam dolore diuellor; quia fato neſcio quo meo contigerit, ut, quàm diu Venetiis fuiſti, ego ſemper afflictus importuno morbo iacuerim: quo etiam nunc langueo: & ad morbum accedit ægritudo: quoniam quidem, aliis ad te adeuntibus, deq. iſta dignitate gratulantibus, ipſe excludor unus, nec poſsum meæ ſummæ erga te obſeruantiæ præſenti officio ſatisfacere. hac tamen ſpe ſuſtentor, quòd humanitas ac ſapientia tua facile fortunã à crimine ſeiunget. conſilio aliquid peccatur: accuſes: iure feceris. culpam autem in iis rebus, quæ non à uoluntate noſtra pendent, ſapiens nemo unquã dixit eſse. quare nec tu mihi, quia non ualeo, uitio dandum putabis: & hoc ipſum, quia, me nõ ualere, non tã corporis, quàm officii cauſsa doleo, laudi etiam fortaſse tribues. equidẽ habeo non uoluntatis modo teſtem, uerum etiam ſtudii ac beneuolentiæ auctorem in te meæ, hominem honoratum, & cum omni uirtute excellentem, tum uero omnium, quos ego in uita

ui-

uiderim, humaniſsimum, Petrum Carneſeccium Protonotarium; qui te amat egregie, facitq́. plurimi, tuasq́. laudes utraque manu ad aſtra ſæpe tollit. uerum ego non id ſolum ſpecto, mea ut uni tibi pateat obſeruantia. illuſtrabo eam, ſi potero, meis aliquando ſcriptis, & patefaciam omnibus gentibus. interim, ut hæc tibi noſtra ex aliquo ſigno uoluntas illuceſcat, præclaram edo tuo cum nomine Salluſtii hiſtoriam: cui tu ſi locum dabis inter eos libros, qui ab oculis tuis abeſſe non ſolent; uigebit apud te noſtri memoria: quoties eam uidebis, toties animo tibi occurram; adero tibi ſæpe abſens; tacitus ſæpe tecum loquar; meq́. eſſe de tuis familiaribus unum, de iis maxime, qui operam tibi aſsiduam præbent, qui tuo potiſsimum honori ſeruiunt, exiſtimabis. quod ut ita ſit, uehementer opto: &, ſi aſſequor, feram in cælum iſtam humanitatem, colam animo, tuebor officiis, & imitabor, quantum potero: ſtudio certe, ſi minus re licebit, tibi ut ſatisfaciam, elaborabo.

EX LIBRIS PETRI CRINITI DE HISTORICIS AC ORATORIBVS LATINIS.

C. CRISPVS *Salluſtius Amiterni natus traditur in agro Sabino, quo anno Athenienſium urbs à L. Sylla deuicta, atque uaſtata eſt, ut Romani annales referunt, ex nobili Salluſtiorum familia ortus eſt, quæ diu in ſecundo ordine dignitatem ſeruauit. idem in urbe educatus creditur, & à teneris annis operam, ac ſtudium impendiſſe optimus diſciplinis. ſed cum in ea tempora incidiſſet, quibus corrupti ciuium mores uarijs partibus, atque factionibus forent, neque uirtuti præmia, aut bonis ingenijs adeſſent, in tam deprauata ciuitate, quod idem Salluſtius fatetur, uictum eius ingenium uoluptatibus, facile ſuccubuit. itaque cum ad remp. pro ætate foret delatus, propter ciuium improbitatem & factiones, multa aduerſa pertulit. nam tum præcipue Silanis partibus infecta ciuitas æſtuabat. Conſtat ex ueterum commentarijs, Salluſtium ipſum ingenio fuiſſe acri, & in ſtudijs litterarum accurato, tum maxime in ſcribenda hiſtoria. Præceptorem habuit inter alios Ateium Prætextatum, qui Philologum ſe appellauit, & ab eo edoctus eſt de ratione recte ſcribendi, ut à Suetonio Tranquillo traditur, qui & Aſinium quoque Pollionem ſcribit ab eodem Prætextato eruditum, atque inſtructũ.*

maxi-

maxime autem M. Catonis studiosus fuit: ex cuius commentarijs uerba excerpsit, & uelut breuiarium ad usum proprium habuit: quod Octauius quoque Aug. in epistola ad M. Antonium refert, in qua ipsum Antonium, ceu insanientem increpat, quod ea scribere uellet, quæ mirentur potius homines, quàm quæ intelligant. sed interim ad Sallustij commentarios. Historiam composuit de L. Catilinæ coniuratione contra Ro. Senatum, & item de bello Iugurthæ, qui Numidiæ rex factus, diu contra Romanos strenue rem gessit. Historiã præterea de Romanorum gestis, ut de Mario, & Sylla, necnon de Pompeio contra regem Mithridatem, quod opus libris aliquot à Sallustio absolutum traditur. & adhuc supersunt quædam, ueluti absolutissimi operis reliquiæ, in quibus Sallustij diligentia in historia describenda, atque grauitas appareat. In parte operis de rebus Punicis, tanto animi studio incubuit, ut à quibusdam scriptum sit, eum regionem adijsse, ac maxima solertia perlustrasse, quo maiore fide atque officio ueritatem exploraret. Auienus certe Rufus plurimum Sallustij diligentiam, atque studium commendauit. Sed & Gellius, uir Romanus, qui ueterum eruditionis Aristarchus habetur, ita de Sallustij oratione differit. Elegantia, inquit, Sallustij uerborumq. facundia, & nouandi studium, cũ multa prorsus inuidia fuit. plures non mediocri ingenio uiri conati sunt reprehẽdere pleraque et obtrectare,

trectare, in quibus plura inſcite, aut maligne uellicant. quin & hunc proprietatis ſeruantiſſimum uocat. T. autem Liuius tam iniquus Salluſtio fuit, ſicuti ab Anneio Seneca ſcribitur, ut quædam, ex hiſtoria Thucydidis translata, & eleganter aſſumpta, uelut deprauata, & corrupta illi obiecerit. idq́. ipſum non in Thucydidis gratiam effecit, ut Arellius Fuſcus dicebat, uerum putauit ſe facilius Salluſtium uincere, ſi prius Thucydidem ipſum præferret. Aſinius quoque Pollio librum ſcripſit, quo Salluſtij ſcripta reprehenderet, quòd in ijs nimia quidem affectatione antiquitatem ſequeretur. Fabius uero Quinctilianus, uir maturo & graui iudicio, aſſeruit, oratione Salluſtij, atque breuitate nihil fieri poſſe perfectius, præſertim apud uacuas & eruditas aures. neque ueritus eſt idem Fabius, Thucydidi, in ſcribenda hiſtoria apud Græcos principi, Salluſtium ipſum opponere, ſicuti T. Liuium Herodoto, quo factum eſt, ut, cum plures uoluerint dicendi genus Salluſtianum ſequi, minime ſint aſſecuti. eſt enim eius oratio tam abſoluta, tam caſta, & innocens, ut merito ab eruditis diuina breuitas cenſeatur. nam et Arruntius, qui belli Punici hiſtoriam ſcripſit, Salluſtio tantum conceſſit, ut eius orationem maximo ſtudio ſequeretur: quod alibi diximus. Nec illud ignoratur, conſueuiſſe Salluſtium magno labore ac ſtudio ſcribere, ut nihil non abſolutum, atque perfectum uideri poſſet. quod ex ipſa lectione

facile

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

facile colligitur. Amicos in primis habuit doctrina, & ingenio nobiles, ut Cornelium Nepotem, Messallam & Nigidium Figulum, qui perijsse in exilio traditur: Iulium præterea Cæsarem magno studio dilexit, à quo etiam, ut creditur, dignitate præfecturæ honestatus est. Illud item à Suetonio refertur, Lenæum grammaticum, Pompeij libertum, satyras contra Sallustium composuisse, eumq. mordaci & uirulento carmine lacerasse, ut qui lurconem illum, popinionemq., & nebulonem, ac lastaurum appellarit, tũ uita scriptisq. monstrosum, ac M. Catonis furem ineruditissimum. quod ipsum non alia ratione à Lenæo factũ creditur, quàm ut studium suum, atque officium erga patronum Pompeium probaret, quem uirum Sallustius ore probo, animo autem inuerecundo esse scripserat. itaque mirandum non est, si tam acerbe, atque satyrice libertus Lenæus contra Sallustium aciem stili exacuit. Quantum odij, atque inimicitiæ inter hunc & M. Ciceronem extiterit, notissimum est: quod utriusque uiolentæ, atque acerrimæ orationes ita demonstrant, ut neuter uideri possit satis sui rationem habuisse, dum alteri male diceret. Qua in re non sunt multa referenda, cum ex Hieronymi, ac Fabij auctoritate constet, eos homines longe aberrasse, qui confictas magis orationes ab alijs, quàm à Sallustio & Cicerone habitas crediderint. Et sane tam corruptis moribus Sallustius, ingenio tam procliui ad luxum

fuit,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

fuit, ut paternam domum, uiuente adhuc patre, turpissima ratione uenalem haberet, quod illi inter alia uitia à M. Cicerone exprobratur. Sed à Varrone etiam & Gellio traditum est, eundem fuisse in adulterio deprehensum ab Annio Milone, lorisq. cæsum, ac data pecunia dimissum. qua ratione factum est, ut M. Cicero appellare illum non dubitauerit, mensarum asseclam, cubiculorum pellicem, & adulterum. Dignitates publicas gessit, & quæsturæ, & tribunatus honorem assecutus est, sed nulla quidem laude, aut commendatione, adeo libidine magis, quàm ratione, & publice, & priuatim uixisse. nam & bis uocatus in iudicium, et ad iudicum subsellia abstractus, fortuna extrema (ut inquit Cicero) stetit. Scribunt autem grammatici ea de caussa senatu eiectum fuisse à censoribus, quod ingenti libidine matronas consectaretur. Illud quoque de Sallustio relatum est, patrocinio & fauore C. Cæsaris consecutum fuisse præturam Africæ interioris: ex qua diues factus, cum in urbem rediret, pretiosissimos, atque amœnissimos hortos in regione ad Malum punicum comparauit, ac Tiburti uillam. quæ à Cicerone itidem illi obijciuntur. Neque desunt qui scribant Terentiam M. Ciceronis uxorem ab eo repudiatam, Sallustio nupsisse, ac deinceps Messallæ Coruino, uiro in eloquentia clarissimo, quod etiam suo loco scripsimus. Sciendum est fuisse plures Sallustios. nam & Cnæus à M. Tullio ce

lebratur

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

lebratur in Sallustiorum familia insignis, & M. Ciceroni, ac Cn. Pompeio maxime familiaris, quod ex ijs epistolis colligitur, quas Cicero ad Pomponium Atticum scribit. qua in re imprudenter quidam decepti sunt, cum Sallustij Empedoclea ignorarent, ut alibi demonstraui. Sunt qui tradant, ad annum secundum & LX. eum uixisse, & in patria annis aliquot post obitum C. Cæsaris diem extremum obijsse: quod ex ueterum commẽtarijs colligitur. Illud præterea de hoc ipso Crispo Romæ circumlatum est, ut multi testantur:

Hic erit, ut probibent doctorum corda uirorum,
Crispus Romana primus in bistoria.

C. SALLVSTII CRISPI DE CONIVRATIONE CATILINAE.

OMNES *homines, qui sese student præstare ceteris animantibus, summa ope niti decet, ne uitam silentio transeant, ueluti pecora; quæ Natura prona, atque uentri obedientia finxit. sed nostra omnis uis in animo, & corpore sita est. animi imperio, corporis seruitio magis utimur. alterum nobis cum dijs, alterum cum belluis commune est. quo mihi rectius esse uidetur, ingenij, quàm uirium, opibus gloriam quærere, &, quoniam uita ipsa, qua fruimur, breuis est, memoriam nostri quammaxime longam efficere. nam diuitiarum, & formæ gloria fluxa, atque fragilis est: uirtus clara, æternaq. habetur. Sed diu magnum inter mortales certamen fuit, ui ne corporis, an uirtute animi, res magis militaris procederet, nam & prius, quàm incipias, consulto, &, ubi consulueris, mature facto opus est. ita utrunque per se indigens, alterum alterius auxilio eget. igitur initio reges, (nam in terris nomen imperij id primum fuit) diuersi, pars ingenium, alij corpus exercebant. etiam tũ uita hominum sine cupiditate agitabatur: sua cuique satis placebãt. postea uero quã in Asia Cyrus, in Græcia Lacedæmonij, & Athenienses,*

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

cœpere urbes atque nationes ſubigere; libidinem dominandi, cauſſam belli habere; maximam gloriam in maximo imperio putare: tum demum periculo atque negotijs compertum eſt, in bello plurimum ingenium poſſe. quòd ſi regum, atque imperatorum animi uirtus in pace ita, ut in bello, ualeret: æqualius, atque conſtantius ſeſe res humanæ haberent; neque aliud aliò ferri, neque mutari, ac miſceri omnia cerneres. nam imperium facile ijs artibus retinetur, quibus initio partum eſt. uerum, ubi pro labore deſidia, pro continentia & æquitate libido atque ſuperbia inuaſere; fortuna ſimul cum moribus immutatur. ita imperium ſemper ad optimum quenque à minus bono transfertur. quæ homines arant, nauigant, ædificant, uirtuti omnia parent. ſed multi mortales, dediti uentri, atque ſomno, indocti, incultiq., uitam ſicuti peregrinantes tranſiere. quibus profecto contra naturam corpus uoluptati, anima oneri fuit. eorum ego uitam mortemq. iuxta æſtimo: quoniam de utraque ſiletur. Verum enimuero is mihi uiuere demum, atque frui anima uidetur, qui aliquo negotio intentus, præclari facinoris, aut artis bonæ famam quærit. ſed in magna copia rerum, aliud alij natura iter oſtendit. pulchrum eſt bene facere reip. etiã bene dicere, haud abſurdum eſt. uel pace, uel bello clarum fieri licet. & qui fecere, & qui facta aliorum ſcripſere multi laudantur. Ac mihi quidem, tametſi haud

*quaquam par gloria ſequatur ſcriptorem, & a-
ctorem rerum; tamen in primis arduum uidetur
res geſtas ſcribere: primum, quòd facta dictis ſunt
exæquanda: dehinc, quia plerique, quæ delicta
reprehenderis, maleuolentia, & inuidia dicta
putant: ubi de magna uirtute, atque gloria bono
rum memores; quæ ſibi quiſque facilia factu pu-
tat, æquo animo accipit; ſupra ea, ueluti ficta
pro falſis ducit. Sed ego adoleſcentulus initio, ſi-
cuti plerique, à ſtudio ad remp. latus ſum: ibiq.
mihi multa aduerſa fuere. nam pro pudore, pro
abſtinentia, pro uirtute, audacia, largitio, aua-
ritia uigebant. quæ tametſi animus aſpernaba-
tur, inſolens malarum artium: tamen inter tan-
ta uitia imbecilla ætas, ambitione corrupta, te-
nebatur. Ac me, cum ab reliquis malis moribus
diſſentirem, nihilo minus honoris cupido eadem,
quæ ceteros, fama, atque inuidia uexabat. igi-
tur, ubi animus ex multis miſerijs, atque pericu
lis requieuit, et mihi reliquam ætatem à rep. pro-
cul habendam decreui; non fuit conſilium, ſocor-
dia, atque deſidia bonum otium conterere, neque
uero, agrum colendo, aut uenando, ſeruilibus of
ficijs intentum ætatem agere; ſed, à quo incepto,
ſtudioq. me ambitio mala detinuerat, eodem re-
greſſus ſtatui res geſtas populi R. carptim, ut quæ-
que memoria digna uidebantur, perſcribere, eo
magis, quòd mihi à ſpe, metu, partibus reip. ani
mus liber erat. igitur de Catilinæ coniuratione,*

quàm uerissime potero, paucis absoluam. nam id facinus in primis ego memorabile existimo, sceleris, atque periculi nouitate. de cuius hominis moribus pauca prius explananda sunt, quàm initiũ narrandi faciam. L. Catilina, nobili genere natus, fuit magna ui & animi, & corporis, sed ingenio malo, prauoque. huic ab adolescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia ciuilis grata fuere: ibiq. iuuentutem suam exercuit. corpus patiens inediæ, algoris, uigiliæ, supra quàm cuiquam credibile est. animus audax, subdolus, uarius, cuiuslibet rei simulator, ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus. satis loquentiæ, sapientiæ parum. uastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat. hunc, post dominationem L. Syllæ, libido maxima inuaserat reip. capiundæ: neque, id quibus modis adsequeretur, dum sibi regnum pararet, quidquam pensi habebat. agitabatur magis magisq. in dies animus ferox inopia rei familiaris, & conscientia scelerum: quæ utraque his artibus auxerat, quas supra memoraui. incitabant præterea corrupti ciuitatis mores: quos pessima ac diuersa inter se mala, luxuria atque auaritia uexabant. Res ipsa hortari uidetur, quoniam de moribus ciuitatis tempus admonuit, supra repetere, ac paucis instituta maiorum domi, militiæq., quo modo remp. habuerint, quãtamq. reliquerint, utq., paulatim immutata, ex pul-
cherrima

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

cherrima & optima pessima ac flagitiosissima facta sit, disserere. Vrbem Romam, sicuti ego accepi, condidere, atque habuere initio Troiani; qui, Aenea duce, profugi, incertis sedibus uagabantur; cumq. his Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum. hi postquam in una mœnia conuenere, dispari genere, dissimili lingua, alius alio more uiuentes; incredibile memoratu est, quàm facile coaluerint. sed, postquam res eorum ciuibus, moribus, agris aucta, satis prospera, satisq. pollens uidebatur; sicuti pleraque mortalium habentur, inuidia ex opulentia orta est. igitur reges, populiq. finitimi bello tentare: pauci ex amicis auxilio esse. nam ceteri, metu perculsi, à periculis aberant. at Romani, domi, militiæq. intenti, festinare, parare; alius alium hortari; hostibus obuiam ire; libertatem, patriam, parentesq. armis protegere. post, ubi pericula uirtute propulerant, socijs atque amicis auxilia portabant; magisq. dandis, quàm accipiendis beneficijs amicitias parabant: imperium legitimum, nomen imperij regium habebant: delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia ualidum erat, reip. consultabant. hi, uel ætate, uel curæ similitudine, patres appellabantur. post, ubi regium imperium, quod initio conseruandæ libertatis, atque augendæ reip. fuerat, in superbiam, dominationemq. se conuertit; immutato more, annua

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

imperia, binos imperatores sibi fecere. eo modo minime posse putabant per licentiam insolescere animum humanum. Sed ea tempestate cœpere se quisque magis extollere: magisq́. ingenium in promptu habere. nam regibus boni, quàm mali, suspectiores sunt: semperq́. his aliena uirtus formidolosa est. Sed ciuitas, incredibile memoratu est, adepta libertate, quantum breui creuerit. tanta cupido gloriæ incesserat. Iamprimum iuuentus, simul ac belli patiens erat, in castris per laborem usu militiam discebat: magisq́. in decoris armis, & militaribus equis, quàm in scortis, atque conuiuijs, libidinem habebant. igitur talibus uiris non labor insolitus, non locus ullus asper, aut arduus erat, non armatus hostis formidolosus: uirtus omnia domuerat. sed gloriæ maximum certamen inter ipsos erat. sic se quisque hostem ferire, murum ascendere, conspici, dum tale facinus faceret, properabat. eas diuitias, eam bonam famam, magnamq́. nobilitatem putabant. laudis auidi, pecuniæ liberales erant, gloriam ingentem, diuitias honestas uolebant. Memorare possem, quibus in locis maximas hostium copias populus R. parua manu fuderit; quas urbes natura munitas pugnando ceperit; ni ea res longius nos ab incepto traheret. sed profecto Fortuna in omni re dominatur. ea res cunctas ex libidine magis, quàm ex uero, celebrat, obscuratque. Atheniensium res gestæ, sicuti ego existimo, satis amplæ,

plæ, magnificæq. fuere, uerum aliquanto minores tamen, quàm fama feruntur: sed, quia prouenere ibi scriptorum magna ingenia, per terrarum orbem Atheniensium facta pro maximis celebrantur. ita eorum, qui ea fecere, uirtus tanta habetur, quantum uerbis ea potuere extollere præclara ingenia. at populo R. nunquam ea copia fuit: quia prudentissimus quisque, negotiosus maxime erat. ingenium nemo sine corpore exercebat. optimus quisque facere, quàm dicere, sua ab aliis bene facta laudari, quàm ipse aliorum narrare, malebat. igitur domi, militiæq. boni mores colebantur. concordia maxima, minima auaritia erat. ius bonumq. apud eos non legibus magis, quàm natura, ualebat, iurgia, discordias, iras, simultates cum hostibus exercebant. ciues cum ciuibus de uirtute certabant. in suppliciis deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. duabus his artibus, audacia in bello, ubi pax euenerat, æquitate, seque, remq. publicam curabant. Quarum rerum maxima documenta hæc habeo; quòd in bello sæpius uindicatum est in eos, qui contra imperium in hostem pugnauerant, quiq. tardius reuocati prœlio excesserant, quàm qui signa relinquere, aut pulsi loco cedere ausi erant; in pace uero, quòd beneficiis magis, quàm metu, imperium agitabant, &, accepta iniuria, ignoscere, quàm persequi, malebant. sed, ubi labore atque iustitia resp. creuit; reges

magni bello domiti; nationes feræ, & populi ingentes ui subacti; Carthago, æmula imperij Romani, à stirpe interijt; cuncta maria, terræq. patebant: sæuire fortuna, ac miscere omnia cœpit. qui labores, pericula, dubias, atque asperas res facile tolerauerant, ijs otium, diuitiæ, optandæ alijs, oneri miseriæq. fuere. igitur primo pecuniæ, deinde imperij cupido creuit. ea quasi materies omnium malorum fuere. nanque auaritia fidem, probitatem, ceterasq. artes bonas subuertit; pro his superbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia uenalia habere, edocuit: ambitio multos mortales falsos fieri subegit; aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habere; amicitias, inimicitiasq. non ex re, sed ex commodo æstimare; magisq. uultum, quàm ingenium, bonum habere. hæc primo paulatim crescere, interdum uindicari. post, ubi contagio, quasi pestilentia, inuasit; ciuitas immutata; imperium ex iustissimo, atque optimo, crudele, intolerandumq. factum. Sed primo magis ambitio, quàm auaritia, animos hominum exercebat: quod tamen uitium propius uirtuti erat. nam gloriam, honorem, imperium, bonus, & ignauus æque sibi exoptant. sed ille uera uia nititur: huic quia bonæ artes desunt, dolis atque fallacijs contendit. auaritia pecuniæ studium habet: quàm nemo sapiens concupiuit. ea quasi uenenis malis imbuta, corpus animumq. uirilem effeminat; semper

per infinita, insatiabilis est; neque copia, neque inopia minuitur. Sed, postquam L. Sylla, armis recepta rep. bonis initijs malos euentus habuit; rapere omnes, trahere; domum alius, alius agros cupere; neque modum, neque modestiam uictores habere; fœda, crudeliaq. in ciues facinora facere. huc accedebat, quòd L. Sylla exercitum, quem in Asia ductauerat, quo sibi fidum faceret, contra morem maiorum luxuriose, nimisq. liberaliter habuerat. loca amœna, uoluptaria, facile in otio feroces militum animos molliuerant. ibi primum insueuit exercitus populi R. amare, potare, signa, tabulas pictas, uasa cælata mirari, ea priuatim ac publice rapere, delubra spoliare, sacra, profanaq. omnia polluere. Igitur hi milites, postquam uictoriam adepti sunt, nihil reliqui uictis fecere. quippe secundæ res sapientium animos fatigant: nedum illi, corruptis moribus, uictoriæ temperarent. postquam diuitiæ honori esse cœperunt, & eas gloria, imperium, potentia sequebatur: hebescere uirtus, paupertas probro haberi, innocentia pro maleuolentia duci cœpit. igitur ex diuitijs iuuentutem luxuria, atque auaritia cum superbia inuasere. rapere, consumere; sua parui pendere, aliena cupere; pudorem, pudicitiam, diuina, atque humana promiscua; nil pési, neque moderati habere. operæpretium est, cum domos atque uillas cognoueris, in urbiũ modũ ædificatas, uisere templa deorum, quæ nostri maiores, reli-

religioſiſſimi mortales, fecere. uerum illi delubra deorum pietate, domos ſuas gloria decorabant, neque uictis quidquam, præter iniuriæ licentiam, eripiebant. at hi contra, ignauiſſimi homines, per ſummum ſcelus omnia ea ſocijs adimere, quæ fortiſſimi uiri uictores reliquerunt: proinde quaſi, iniuriam facere, id demum eſſet imperio uti. nam quid ea memorem, quæ, niſi ijs, qui uidere, nemini credibilia ſunt; à priuatis compluribus ſubuerſos montes, maria conſtructa eſſe? quibus mihi ludibrio uidentur fuiſſe diuitiæ. quippe, quas honeſte habere licebat, per turpitudinem abuti properabant. Sed libido ſtupri, ganeæ, ceteriq. cultus non minor inceſſerat. uiri pati muliebria: mulieres pudicitiam in propatulo habere: ueſcendi cauſſa, terra, mariq. omnia exquirere: dormire prius, quàm ſomni cupido eſſet: non famē, non ſitim, neque frigus, neque laſſitudinem opperiri, ſed ea omnia luxu ante capere. hæc iuuentutem, ubi familiares opes defecerant, ad facinora incendebant. animus imbutus malis artibus, haud facile libidinibus carebat. eo profuſius omnibus modis quæſtui, atque ſumptui deditus erat. In tanta, tamq. corrupta ciuitate, Catilina, id quod factu facillimum erat, omnium flagitiorum, atque facinorum circum ſe, tanquam ſtipatorum, cateruas habebat. nam, quicunque impudicus, adulter, ganeo, uentre, manu, pene bona patria diſſipauerat; quiq. alienum æs grande conflauerat,

rat, quo flagitium aut facinus redimeret; præte rea, omnes undique paricidæ, ſacrilegi, conui-ƈti iudicijs, aut pro factis iudicium timentes; ad hoc, quos manus, atque lingua, periurio, aut ci uili ſanguine alebat; poſtremo, omnes, quos fla-gitium, egeſtas, conſcius animus exagitabat, hi Catilinæ proximi, familiaresq́. erant. quòd ſi quis etiam à culpa uacuus in amicitiam eius inci-derat; quotidiano uſu, atque illecebris, facile par, ſimilisq́. ceteris efficiebatur. ſed maxime a-doleſcentium familiaritates appetebat. eorum animi molles, & ætate fluxi, dolis haud difficul-ter capiebantur. nam, ut cuiuſque ſtudium ex æ-tate flagrabat, alijs ſcorta præbere, alijs canes, atque equos mercari, poſtremo neque ſumptui, ne que modeſtiæ ſuæ parcere, dum illos obnoxios, fi-dosq́. ſibi faceret. Scio fuiſſe non nullos, qui ita exiſtimarent; iuuentutem, quæ domum Catilinæ frequentabat, parum honeſte pudicitiam habuiſ-ſe. ſed ex alijs rebus magis, quàm quòd cuiquam id compertum foret, hæc fama ualebat. Iampri-mum adoleſcens Catilina multa nefanda ſtupra fe cerat cum uirgine nobili, cum ſacerdote Veſtæ, & alia huiuſcemodi contra ius, fasq́ue. poſtremo, captus amore Aureliæ Oreſtillæ, cuius, præter formam, nihil unquam bonus laudauit; quòd ea nubere illi dubitabat, timens priuignum adultum ætate; pro certo creditur, necato filio, uacuam domum ſceleſtis nuptijs feciſſe. quæ quidem res

mihi

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

mihi in primis uidetur caussa fuisse facinoris maturandi. nanque animus impurus, dijs, hominibusq. infestus, neque uigilijs, neque quietibus sedari poterat: ita conscientia mentem excitam uastabat. igitur color eius exanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus incessus: prorsus in facie, uultuq. uecordia inerat. Sed iuuentutem, quam ut supra diximus, illexerat, multis modis mala facinora edocebat. ex illis testes, signatores falsos commodare; fidem, fortunas, pericula uilia habere. post, ubi eorum famam, atque pudorem attriuerat, maiora alia imperabat. si caussa peccandi in præsens minus suppetebat; nihilo minus insontes, sicuti sontes, circumuenire, iugulare. scilicet, ne per otium torpescerent manus, aut animus, gratuito potius malus, atque crudelis erat. His amicis, socijsq. confisus Catilina; simul, quòd æs alienum per omnes terras ingens erat; & quòd plerique Syllani milites, largius suo usi, rapinarum & uictoriæ ueteris memores, ciuile bellum exoptabant; opprimendæ reip. consilium cepit. in Italia nullus exercitus: Cn. Pompeius in extremis terris bellum gerebat: ipsi consulatum petendi magna spes: senatus nihil sane intentus: tutæ, tranquillæq. res omnes. sed ea prorsus opportuna Catilinæ erant. igitur circiter kal. Iun., L. Cæsare. & C. Figulo cos. primo singulos appellare; hortari alios; alios tentare; opes suas, imparatam remp. magna præmia coniurationis

docere.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

docere. ubi ſatis explorata ſunt, quæ uoluit; in
unum omnes conuocat, quibus maxima neceſſitu
do, & plurimum audaciæ inerat. eò conuenere
ſenatorij ordinis P. Lentulus Sura, P. Autro-
nius, L. Caſſius Longinus, C. Cethegus, P. &
Ser. Syllæ, Ser. filij, L. Vargunteius, Q. An-
nius, M. Porcius Læca, L. Beſtia, Q. Curius;
præterea, ex equeſtri ordine, M. Fuluius Nobi-
lior, L. Statilius, P. Gabinius Capito, C. Corne
lius; ad hoc multi ex colonijs & municipijs, domi
nobiles. erant præterea complures paulo occultius
conſilij huiuſce participes nobiles: quos magis do
minationis ſpes hortabatur, quàm inopia, aut a-
lia neceſſitudo. ceterum iuuentus pleraque, ſed
maxime nobilium, Catilinæ inceptis fauebat. qui
bus in otio uel magnifice, uel molliter uiuere co-
pia erat, incerta pro certis, bellum, quàm pa-
cem, malebant. fuere item ea tempeſtate, qui cre
derent, M. Licinium Craſſum non ignarum eius
conſilij fuiſſe: quia Cn. Pompeius, inuiſus ipſi, ma
gnum exercitum ductabat, cuiuſuis opes uoluiſſe
contra illius potentiam creſcere: ſimul confiſum,
ſi coniuratio ualuiſſet, facile apud eos ſe princi-
pem fore. Sed antea item coniurauere pauci con
tra remp. in quibus Catilina fuit. de qua, quàm
ueriſſime potero, dicam. L. Tullo, M'. Lepido
cos. P. Autronius, & P. Sylla, deſignati conſu
les, legibus ambitus interrogati, pœnas dederát.
poſt paulo Catilina, pecuniarum repetundarum
reus,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

reus, prohibitus erat petere consulatum; quòd intra legitimos dies profiteri nequiuerit. erat eodem tempore Cn. Piso, adolescens nobilis, summæ audaciæ, egens, factiosus: quem ad perturbandam remp. inopia, atque mali mores stimulabant. cum hoc Catilina, & Autronius, circiter nonas Dec. consilio communicato, parabant in Capitolio kalendis Ian. L. Torquatum, & L. Cottam cos. interficere; ipsi, fascibus correptis, Pisonem cum exercitu ad obtinendas duas Hispanias mittere. ea re cognita, rursus in nonas Feb. consilium cædis transtulerunt. iam tum non consulibus modo, sed plerisque senatoribus perniciem machinabantur. quòd ni Catilina maturasset pro curia signum socijs dare: eo die, post conditam urbem Romam, pessimum facinus patratum foret. quia nondum frequentes armati conuenerant; ea res consilium diremit. Postea Piso in citeriorem Hispaniam quæstor pro prætore missus est, adnitente Crasso; quòd eum infestum, inimicum Cn. Pompeio cognouerat. neque tamen senatus prouinciam inuitus dederat. quippe fœdum hominem à rep. procul esse uolebat: simul, quia boni complures præsidium in eo putabant; & iam tum potentia Cn. Pompeij formidolosa erat. sed is Piso, in prouinciam iter faciens, ab equitibus Hispanis, quos in exercitu ductabat, occisus est. sunt qui ita dicunt, imperia eius iniusta, superba, crudelia barbaros nequiuisse pati: alij autem, equites

illos,

illos, Cn. Pompeij ueteres, fidosq. clientes, uoluntate eius Pisonem aggressos: nunquam Hispanos præterea tale facinus fecisse, sed imperia sæua multo antea perpessos. nos eam rem in medio relinquemus. De superiori coniuratione satis est dictum. Catilina, ubi eos, quos paulo ante memoraui, conuenisse uidet; tametsi cum singulis multa sæpe egerat; tamen, in rem fore credens uniuersos appellare, & cohortari, in abditã partem ædium secedit; atque ibi, omnibus arbitris procul amotis, orationem huiuscemodi habuit.

Nisi uirtus atque fides uestra satis spectata mihi foret: nequidquam oportuna res cecidisset: spes magna, dominatio in manibus frustra fuissent: neque ego, per ignauiam, aut uana ingenia, incerta pro certis captarem. sed, quia multis, & magnis tempestatibus uos cognoui fortes, fidosq. mihi; eo animus ausus est maximum, atque pulcherrimum facinus incipere; simul, quia uobis eadem, quæ mihi, bona, malaq. esse intellexi. nam, idem uelle, atque idem nolle, ea demum firma amicitia est. Sed ego, quæ mente agitaui, omnes iam antea diuersi audistis. ceterum mihi in dies magis animus accenditur, cum considero, quæ conditio uitæ futura sit, nisi nosmet ipsos uindicamus in libertatem. nam, postquam resp. in paucorum potentium ius, atque ditionem concessit: semper illis reges, tetrarchæ uectigales esse: populi, nationes, stipendia pendere: ceteri omnes,

strenui,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

ſtrenui, boni, nobiles, atque ignobiles, uulgus fui mus, ſine gratia, ſine auctoritate, his obnoxij, quibus, ſi reſp. ualeret, formidini eſſemus. itaque omnis gratia, potentia, honos, diuitiæ apud illos ſunt, aut ubi illi uolunt: nobis reliquerunt pericula, repulſas, iudicia, egeſtatẽ. quæ quouſque tandem patiemini ò fortiſſimi uiri? non ne emori per uirtutem præſtat, quàm uitam miſeram, atque inhoneſtam, ubi alienæ ſuperbiæ ludibrio fueris, per dedecus amittere? uerum enimuero, pro Deum atque hominum fidem, uictoria in manu nobis eſt. uiget ætas: animus ualet. contra illis, annis, atque diuitijs, omnia conſenuerunt. tantummodo incepto opus eſt: cetera res expediet. etenim quis mortalium, cui uirile ingenium eſt, tolerare poteſt, illis diuitias ſuperare, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquãdis, nobis rem familiarem etiam ad neceſſaria deeſſe? illos binas, aut amplius domos continuare, nobis larem familiarem nuſquam ullum eſſe? cũ tabulas, ſigna, toreumata emunt; noua diruunt, alia ædificant; poſtremo omnibus modis pecuniam trahunt, uexant; tamen ſumma libidine diuitias ſuas uincere nequeunt. at nobis eſt domi inopia, foris æs alienum, mala res, ſpes multo aſperior. denique quid reliqui habemus, præter miſeram animam? Quin igitur expergiſcimini? en illa, illa, quam ſæpe optaſtis, libertas, præterea diuitiæ, decus, gloria in oculis ſita ſunt. fortuna ea

omnia uictoribus præmia posuit. res, tempus, pericula, egestas, belli spolia magnifica, magis, quàm oratio mea, uos hortentur. uel imperatore, uel milite me utimini. neque animus, neque corpus à uobis aberit. hæc ipsa, ut spero, uobiscum una cõsul agam: nisi forte me animus fallit, & uos seruire magis, quàm imperare, parati estis. Postquam accepere ea homines, quibus mala omnia abunde erant, sed neque res, neque spes bona ulla: tametsi illis, quieta mouere, magna merces uidebatur; tamen postulauere plerique, ut proponeret, quæ conditio belli foret; quæ præmia armis peterent; quid ubique opis, aut spei haberent. Tum Catilina polliceri tabulas nouas, proscriptionem locupletum, magistratus, sacerdotia, rapinas, aliaq. omnia, quæ bellum, atque libido uictorum fert: præterea, esse in Hispania citeriore Pisonem, in Mauritania cum exercitu P. Sitium Nucerinum, consilij sui participes: petere consulatum C. Antonium, quem sibi collegam fore speraret, hominem & familiarem, & omnibus necessitudinibus circumuentum: cum eo consule se initium agendi belli facturum. ad hæc maledictis increpabat omnes bonos: suorum unumquenque nominans laudare. admonebat alium egestatis, alium cupiditatis suæ, complures periculi, aut ignominiæ, multos Syllanæ uictoriæ, quibus ea prædæ fuerat. Postquam omnium animos alacres uidet; cohortatus, ut petitioné suam

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

curæ haberent, conuentum dimisit. Fuere ea tempestate, qui dicerent, Catilinam, oratione habita, cum ad iusiurandum populares sceleris sui addiceret, humani corporis sanguinem uino permixtum in pateris circumtulisse; inde, cum post execrationem omnes degustauissent, sicuti in sollẽnibus sacris fieri consueuit, aperuisse consilium suũ, atque eo dictare fecisse, quo inter se magis fidi forent, alius alij tanti facinoris conscij. non nulli ficta & hæc, & multa præterea existimabant ab ijs, qui Ciceronis inuidiam, quæ postea orta est, leniri credebant atrocitate sceleris eorum, qui pœnas dederant. nobis ea res pro magnitudine parum comperta est. Sed in ea coniuratione fuit Q. Curius, natus haud obscuro loco, flagitijs atque facinoribus coopertus: quem senatu censores probri gratia amouerant. huic homini non minor uanitas, quàm audacia, inerat. neque reticere, quæ audierat, neque suamet ipse scelera occultare, prorsus neque dicere, neque facere, quidquam pensi habebat. erat ei cum Fuluia, muliere nobili, stupri uetus consuetudo. cui cum minus gratus esset, quòd inopia minus largiri poterat; repente glorians maria, montesq́. polliceri cœpit; & minari interdum ferro, nisi obnoxia foret; postremo, ferocius agitare, quàm solitus erat. at Fuluia, ex insolentia Curij caussa cognita, tale periculum reip. haud occultum habuit; sed, sublato auctore, de Catilinæ coniuratione, quæ & quo modo audierat,

audierat, compluribus narrauit. ea res in primis ſtudia hominum accendit ad conſulatum mandandum M. Tullio Ciceroni. nanque antea pleraque nobilitas inuidia æſtuabat, & quaſi pollui conſulatum credebat, ſi eum, quamuis egregius, homo nouus adeptus foret. ſed, ubi periculum aduenit, inuidia, atque ſuperbia poſt fuere. Igitur, comitijs habitis, conſules declarantur M. Tullius, & C. Antonius. quod factum primo populares coniurationis concuſſerat. neque tamen Catilinæ furor minuebatur; ſed in dies plura agitare; arma per Italiam locis oportunis parare; pecuniam, ſua, aut amicorum fide ſumptam mutuam, Feſulas ad Manlium quendam portare; qui poſtea princeps fuit belli faciundi. Ea tempeſtate plurimos cuiuſque generis homines aſciuiſſe ſibi dicitur, mulieres aliquot etiam; quæ primo ingentes ſumptus ſtupro corporis tolerauerant, poſt, ubi ætas tantummodo quæſtui, neque luxuriæ modum fecerat, æs alienum grande conflauerant. per eas ſe Catilina credebat poſſe ſeruitia urbana ſolicitare, urbem incendere, uiros earum uel adiungere ſibi, uel interficere. ſed in his erat Sempronia; quæ multa ſæpe uirilis audaciæ facinora commiſerat. hæc mulier genere, atque forma, præterea uiro, ac liberis, ſatis fortunata fuit; litteris græcis & latinis docta; pſallere, & ſaltare elegantius, quàm neceſſe eſt probæ: multa alia, quæ inſtrumenta luxuriæ ſunt. ſed ei ſemper ca-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

riora omnia, quàm decus, atque pudicitia fuit. pecuniæ, an famæ, minus parceret, haud facile discerneres. libidine sic accensa, ut sæpius peteret uiros, quàm peteretur. sed ea sæpe antehac fidem prodiderat, creditum abiurauerat, cædis conscia fuerat, luxuria atque inopia præceps abierat. uerum ingenium eius haud absurdum, posse uersus facere, iocum mouere, sermone uti uel modesto, uel molli, uel procaci. prorsus multæ facetiæ, multusq. lepos inerat. His rebus comparatis, Catilina nihilo minus in proximum annum consulatum petebat, sperans, si designatus foret, facile se ex uoluntate Antonio usurum. neque interea quietus erat, sed omnibus modis insidias parabat Ciceroni. neque illi tamen ad cauendum dolus, aut astutiæ deerant. nanque à principio consulatus sui, multa per Fuluiam pollicendo, effecerat, ut Q. Curius, de quo paulo ante memoraui, consilia Catilinæ sibi proderet. ad hoc, collegam suum Antonium pactione prouinciæ perpulerat, ne contra remp. sentiret: circum se præsidia amicorum, atque clientium occulte habebat. Postquam dies comitiorum uenit; & Catilinæ neque petitio, neque insidiæ, quas consuli fecerat, prospere cessere: constituit bellum facere, & extrema omnia experiri; quoniam, quæ occulte tentauerat, aspera, fœdaq. euenerant. Igitur C. Manlium Fesulas, atque in eam partem Etruriæ, Septimium quendam Camertem in agrum Picenum,

*Picenum, C. Iulium in Appulium dimisit, præ-
terea alium aliò, quem ubique oportunum sibi
fore credebat. interea Romæ multa simul moliri:
consuli insidias tendere: parare incendia: oportu-
na loca armatis hominibus obsidere: ipse cum te-
lo esse: item alios iubere: hortari, uti semper in-
tenti, paratiq. essent: dies, noctesq. festinare:
uigilare: neque insomnia, neque labore fatigari.
postremo, ubi multa agitanti nihil procedit, rur
sus intempesta nocte coniurationis principes con-
uocat per M. Porcium Lecam: ibiq. multa de
ignauia eorum questus, docet se Manlium præ-
misisse ad eam multitudinem, quam ad capienda
arma parauerat; item alios in alia loca oportu-
na, qui initium belli facerent; seq. ad exercitum
proficisci cupere, si prius Ciceronem oppressisset:
eum suis consilijs multum officere. Igitur, perter
ritis ac dubitantibus ceteris, C. Cornelius, eques
Romanus, operam suam pollicitus, & cum eo
L. Vargunteius senator, constituere ea nocte pau
lo post cum armatis hominibus, sicuti salutatum,
introire ad Ciceronem, ac de improuiso domi suæ
imparatum confodere. Curius, ubi intelligit, quá
tum periculum consuli impendeat, propere per
Fuluiam Ciceroni dolum, qui parabatur, enun-
tiat. Ita illi ianua prohibiti, tantum facinus fru
stra susceperant. Interea Manlius in Etruria ple
bem solicitare, egestate simul, ac dolore iniuriæ
nouarum rerum cupidam; quòd, Syllæ domina-*

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Ald.2.2.19

tione, agros, bonaq. omnia amiserat; præterea, latrones cuiusque generis, quorum in ea regione magna copia erat, non nullos ex Silanis colonis, quibus libido, atque luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerant. èa cum Ciceroni nuntiarentur; ancipiti malo permotus, quòd neque urbem ab insidijs priuato consilio longius tueri poterat, neque, exercitus Manlij quantus, aut quo consilio foret, satis compertum habebat, rem ad senatum refert, iam antea uulgi rumoribus exagitatam. itaque, quod plerunque in atroci negotio solet, senatus decreuit, ut darent operam consules, ne quid resp. detrimenti caperet. ea potestas per senatum more Romano magistratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios, atque ciues: domi militiæq. imperium, atque iudicium summum habere. aliter, sine populi iussu, nulli earum rerum consuli ius est. Post paucos dies L. Senius senatòr in senatu litteras recitauit, quas Fesulis allatas sibi dicebat: in quibus scriptum erat, C. Manliũ arma cepisse, cum magna multitudine, ante diem VI. kal. Nou. simul, id quod in tali re solet, alij portenta, atque prodigia nuntiabant: alij conuentus fieri, arma portari, Capuæ, atque in Appulia seruile bellum moueri. igitur senatus decreto Q. Marcius Rex Fesulas, Q. Metellus Creticus in Appuliam, circumq. ea lòca missi sunt. hi utrique ad urbem imperatores erant, impediti, ne

trium-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

triumpharent, calumnia paucorum; quibus omnia honesta, atque inhonesta uendere mos erat. sed prætores Q. Pompeius Rufus Capuam, Q. Metellus Celer in agrum Picenum: hisq. permissum, uti pro tempore, atque periculo exercitum compararent. ad hoc, si quis indicasset de coniuratione, quæ contra remp. facta erat, præmium, seruo libertatem, HS centum, libero impunitatem eius rei, & HS ducenta millia. itemq. decreuere, uti gladiatoriæ familiæ Capuam, & in cetera municipia distribuerentur pro cuiusque opibus, Romæ per totam urbem uigiliæ haberentur, eisq. minores magistratus præessent. Quibus rebus permota ciuitas, atque immutata facies urbis erat: ex summa lætitia, atque lasciuia, quæ diuturna quies pepererat, repente omnes tristitia inuasit. festinare, trepidare: neque loco, neque homini cuiquam satis credere: neque bellum gerere, neque pacem habere: suo quisque metu pericula metiri. ad hoc, mulieres, quibus pro reip. magnitudine belli timor insolitus incesserat, afflictare sese: manus supplices ad cælum tendere: miserari paruos liberos: rogitare: omnia pauere: superbia atque delicijs omissis, sibi, patriæq. diffidere. At Catilinæ crudelis animus eadem illa mouebat: tametsi præsidia parabantur; & ipse lege Plautia interrogatus erat ab L. Paullo. postremo, dissimulandi caussa, & quasi sui expurgandi, sicuti iurgio lacessitus foret, in senatum uenit. tum M.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

Tullius consul, siue præsentiam eius timens, siue ira commotus, orationem habuit luculentam, atque utilem reip. quam postea scriptam edidit. sed, ubi ille assedit, Catilina, ut erat paratus ad dissimulanda omnia, demisso uultu, uoce supplici, postulare à patribus cœpit, ne quid de se temere crederent: ea familia ortum, ita se ab adolescentia uitam instituisse, ut omnia bona in spe haberet, neque existimarent, sibi, patricio homini, cuius ipsius atque maiorum plurima beneficia in plebem R. essent, perdita rep. opus esse; cum eam seruaret M. Tullius, inquilinus ciuis urbis Romæ. Ad hæc maledicta alia cum adderet; obstrepere omnes, hostem, atque paricidam uocare. tum ille furibundus, Quoniam quidem circumuentus, inquit, ab inimicis præceps agor; incendium meum ruina restinguam. Deinde se ex curia domum proripuit. ibi multa secum ipse uoluens, quòd neque insidiæ consuli procedebant, & ab incendio intelligebat urbem uigilijs munitam, optimum factu credens exercitum augere, ac prius, quàm legiones scriberentur, multa ante capere, quæ bello usui forent, nocte intempesta cum paucis in Manliana castra profectus est. sed Cethego, atque Lentulo, ceterisq., quorum cognouerat promptam audaciam, mandat, quibus rebus possent, opes factionis confirment; insidias consuli maturent; cædem, incendia, aliaq. belli facinora parent: sese propediem cum magno exercitu ad urbem accessurum.

surum. Dum hæc Romæ geruntur, C. Manlius ex suo numero legatos ad Q. Marcium regem mittit cum mandatis huiuscemodi. Deos, hominesq. testamur, imperator, nos arma neque contra patriam cepisse, neque quo periculum alijs faceremus, sed uti corpora nostra ab iniuria tuta forẽt: qui miseri, egentes, uiolentia, atque crudelitate fœneratorum plerique patria, sed omnes fama, atque fortunis expertes sumus: neque cuiquam nostrum licuit, more maiorum, lege uti, neque, amisso patrimonio, corpus liberum habere: tanta sæuitia fœneratorum, atque prætoris fuit. sæpe maiores nostri miserti plebis R. decretis suis, inopiæ eius opitulati sunt: ac nouissime, memoria nostra, propter magnitudinem æris alieni, uolentibus omnibus bonis, argentum ære solutum est. sæpe ipsa plebs aut dominandi studio permota, aut superbia magistratuum armata, à patribus secessit. at nos non imperium, neque diuitias petimus; quarum rerum caussa, bella, atque certamina omnia inter mortales sunt; sed libertatem; quam nemo bonus, nisi cum anima simul, amittit. te, atque senatum obtestamur, consulatis miseris ciuibus; legis præsidium, quod iniquitas prætoris eripuit, restituatis; ne ue nobis eam necessitudinẽ imponatis, ut quæramus, quonam modo maxime, ulti sanguinem nostrum, pereamus. Ad hæc Q. Marcius respondit: si quid à senatu petere uellent, ab armis discedant, Romam supplices profici-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

ficiſcantur: ea miſericordia, ac manſuetudine ſenatum, & populum R. ſemper fuiſſe, ut nemo unquam ab eo fruſtra auxilium petiuerit. At Catilina ex itinere pleriſque conſularibus, præterea optimo cuique litteras mittit: ſe, falſis criminibus circumuentum, quoniam factioni inimicorum reſiſtere nequiuerit, fortunæ cedere, Maſſiliam in exilium proficiſci: non quo ſibi tanti ſceleris conſcius eſſet; ſed uti reſp. quieta foret; ne ue ex ſua contentione ſeditio oriretur. Ab his longe diuerſas litteras Q. Catulus in ſenatu recitauit; quas ſibi nomine Catilinæ redditas dicebat. earum exemplum infra ſcriptum eſt.

L. CATILINA
Q. CATVLO S.

EGREGIA tua fides, re cognita, grata mihi, magnis in meis periculis, fiduciam commendationi meæ tribuit. quamobrem defenſionem in nouo conſilio non ſtatui parare: ſatisfactionem ex nulla conſcientia dē culpa proponere decreui: quā mediusfidius licet ueram cognoſcas. Iniurijs contumelijsq́. concitatus, quòd fructu laboris, induſtriæq. meæ priuatus, ſtatum dignitatis non obtinebam, publicam miſerorum cauſſa pro mea conſuetudine ſuſcepi: non, quin æs alienum meis nominibus ex poſſeſſionibus ſoluere poſſem; cum & alijs nominibus liberalitas Aureliæ Oreſtillæ, ſuis, filiæq.

filiæq. copijs persolueret: sed, quòd non dignos homines honore honestatos uidebam; meq. falsa suspicione alienatum esse sentiebam. hoc nomine satis honestas pro meo casu spes reliquæ dignitatis conseruandæ sum secutus. Plura cum scribere uellem, nuntiatum est mihi uim parari. nunc Orestillam tibi commendo, tuæq. fidei trado. eam ab iniuria defendas, per liberos tuos rogatus, aueto. Sed ipse, paucos dies commoratus apud C. Flaminium in agro Rheatino, dum ciuitatem antea solicitatam armis exornat, cum fascibus atque alijs imperij insignibus in castra ad Manlium contendit. Hæc ubi Romæ comperta sunt; senatus Catilinam & Manlium hostes iudicat; ceteræ multitudini diem statuit, ante quam liceret sine fraude ab armis discedere, præter rerum capitalium condemnatis. præterea, decernit, uti consules delectum habeant; Antonius cum exercitu Catilinam persequi maturet; Cicero urbi præsidio sit. Ea tempestate mihi imperium populi R. multo maxime miserabile uisum est: cui cum ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parerent; domi otium, atque diuitiæ, quæ prima mortales putant, affluerent; fuere tamen ciues, qui seque, remq. publicam obstinatis animis perditum irét. nanque duobus senatus decretis, ex tanta multitudine neque præmio inductus coniurationem patefecerat, neque ex castris Catilinæ quisquam omnium discesserat. tanta uis morbi, atque uti tabes

bes plerosque ciuium animos inuaserat. neque solum illis aliena mens erat, qui conscij coniurationis fuerant; sed omnino cuncta plebs, nouarum rerum studio, Catilinæ incepta probabat. id adeo more suo uidebatur facere. nam semper in ciuitate, quibus opes nullæ sunt, bonis inuident, malos extollunt; uetera odere, noua exoptant; odio suarum rerum mutari omnia student; turba atque seditionibus sine cura aluntur; quoniam egestas facile habetur sine damno. sed urbana plebs ea uero præceps erat multis de causis. primum omnium, qui ubique probro, atque petulantia maxime præstabant, item alij, qui per dedecora, patrimonijs amissis, postremo omnes, quos flagitium, aut facinus domo expulerat, hi Romam, sicuti in sentinam, confluxerant. deinde multi, memores Syllanæ uictoriæ, quòd ex gregarijs militibus alios senatores uidebant, alios ita diuites, ut regio uictu, atque cultu ætatem agerent, sibi quisque, si uictoria in armis foret, talia sperabat. præterea, iuuentus, quæ in agris manuum mercede inopiá tolerauerat, priuatis, atque publicis largitionibus excita, urbanum otium ingrato labori prætulerat. eos, atque alios omnes malum publicum alebat. quo minus mirandum est, homines egentes, malis moribus, maxima spe, reip. iuxta ac sibi consuluisse. præterea, quorum, uictoria Syllæ, parentes proscripti, bona erepta, ius libertatis imminutum erat, haud sane alio animo belli euen

tum

tum expectabant. ad hoc, quicunque aliarum, atque senatus, partium erant, conturbari remp. quàm minus ualere ipsi, malebant. id adeo malum multos post annos in ciuitatem reuerterat. nam, postquam Cn. Pompeio, & M. Crasso cos. tribunicia potestas restituta est; homines adolescentes, summã potestatem nacti, quibus ætas, animusq. ferox erat, cœpere, senatum criminando, plebem exagitare; deinde, largiendo, atque pollicitando magis incendere; ita ipsi clari, potentesq. fieri. contra eos summa ope nitebatur pleraque nobilitas senatus, sub specie reip. pro sua magnitudine. nanque, uti paucis uerum absoluam, per illa tempora quicunque remp. agitauere, honestis nominibus, alij, sicuti iura populi defenderent, pars, quo senatus auctoritas maxima foret, bonum publicum simulantes, pro sua quisque potentia certabat: neque illis modestia, neque modus contentionis erat: utique uictoriam crudeliter exercebant. sed, postquam Cn. Pompeius ad bellum maritimum, atque Mithridaticum missus est; plebis opes imminutæ; paucorum potentia creuit. hi magistratus, prouincias, aliaq. omnia tenere: ipsi innoxij, florentes, sine metu ætatem agere, ceterosq. iudicijs terrere, quo plebem in magistratu placidius tractarent. sed, ubi primũ, dubijs rebus nouandis, spes oblata est; uetus certamen animos eorum arrexit. quòd si primo prælio Catilina superior, aut æqua manu discessisset: profe-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

profecto magna clades, atque calamitas remp. oppressisset: neque illis, qui uictoriam adepti forent, diutius ea uti licuisset; quin, defessis, & exanguibus, qui plus posset, imperium. atque libertatem extorqueret. Fuere tamen extra coniurationem complures, qui ad Catilinam initio profecti sunt. in his erat Fuluius senatoris filius: quẽ retractum ex itinere parens necari iussit. Iisdem temporibus Romæ Lentulus, sicuti Catilina præceperat, quoscunque moribus, aut fortuna nouis rebus idoneos credebat, aut per se, aut per alios solicitabat; neque solum ciues, sed cuiusque modi genus hominum, quod modo usui bello foret. igitur P. Vmbreno cuidam negotium dat, uti legatos Allobrogum requirat, eosq́., si possit, impellat ad societatem belli, existimans publice, priuatimq́. ære alieno oppressos; præterea, quòd natura Gallica gens bellicosa esset, facile eos ad tale consilium adduci posse. Vmbrenus, quòd in Gallia negotiatus erat, plerisque principibus ciuitatũ notus erat, atque eos nouerat. itaque sine mora, ubi primum legatos in foro conspexit, percontatus pauca de statu ciuitatis, & quasi dolens eius casum, requirere cœpit. quem exitum tantis malis sperarent. postquam illos uidet queri de auaritia magistratuum, accusare senatum, quòd in eo auxilij nihil esset; miserijs suis remedium mortem expectare: At ego, inquit, uobis, si modo uiri esse uultis, rationem ostendam, qua tãta mala ista

effugiatis. Hæc ubi dixit; Allobroges, in maximam spem adducti, Vmbrenum orare, ut sui misereretur: nihil tam asperum, neque tam difficile esse, quod non cupidissime facturi essent; dum ea res ciuitatem ære alieno liberaret. ille eos in domum D. Bruti perducit; quòd foro propinqua erat, neque aliena consilij propter Semproniam. nam tum Brutus Roma aberat. præterea Gabinium accersit; quo maior auctoritas sermoni inesset. eo præsente coniurationem aperit: nominat socios, præterea multos cuiusque generis innoxios; quo legatis animus amplior esset: deinde eos, pollicitos operam suam, domum dimittit. sed Allobroges diu in incerto habuere, quidnam consilij caperent. in altera parte erat æs alienum, studium belli, magna merces in spe uictoriæ. at in altera maiores opes, tuta consilia, pro incerta spe certa præmia, hæc illis uoluentibus, tandem uicit fortuna reip. itaque Q. Fabio Sangæ, cuius patrocinio plurimum ciuitas utebatur, rem omnẽ, uti cognouerant, aperiunt. Cicero, per Sangam consilio cognito, legatis præcepit, ut studium coniurationis uehementer simulent; ceteros adeant; bene polliceantur; dentq. operam, uti eos quammaxime manifestos habeant. Iisdem fere temporibus, in Gallia citeriore, atque ulteriore, item in agro Piceno, Brutio, Appulia motus erat. nãque illi, quos ante Catilina dimiserat, inconsulte, ac ueluti per dementiam, cuncta simul agebant:

noctur-

nocturnis consilijs, armorum, atque telorum portationibus, festinando, agitando omnia, plus timoris, quàm periculi effecerant. ex eo numero complures Q. Metellus Celer prætor, ex S. C. caussa cognita, in uincula coniecerat. item in citeriore Gallia C. Murena, qui ei prouinciæ legatus præerat. At Romæ Lentulus cum ceteris, qui principes coniurationis erant. paratis, ut uidebatur, magnis copijs, constituerat, uti, cum Catilina in agrum Fesulanum cum exercitu uenisset, L. Bestia tribunus pl. concione habita, quereretur de actionibus Ciceronis, belliq. grauissimi inuidiam optimo consuli imponeret; eo signo, proxima nocte cetera multitudo coniurationis suum quisque negotium exequeretur. sed ea diuisa hoc modo dicebantur: Statilius & Gabinius uti cum magna manu duodecim simul oportuna loca urbis incenderent; quo tumultu facilior aditus ad consulem, ceterosq., quibus insidiæ parabantur, fieret: Cethegus Ciceronis ianuam obsideret, eumq. ui aggrederetur, alius autem alium; sed filij familiarum, quorum ex nobilitate maxima pars erat, parentes interficerent; simul, cæde, & incendio perculsis omnibus, ad Catilinam errumperent. Inter hæc parata, atque decreta, Cethegus semper querebatur de ignauia sociorum: illos, dubitando, & dies prolatando, magnas oportunitates corrumpere: facto, non consulto, in tali periculo opus esse: seq., si pauci adiuuarent, languen-

tibus

tibus alijs, impetum in curiam facturum. natura ferox, uehemens, manu promptus erat: maximum bonum in celeritate putabat. Sed Allobroges ex præcepto Ciceronis per Gabinium ceteros conueniunt: ab Lentulo, Cethego, Statilio, item Cassio postulant iusiurandum, quod signatum ad ciues perferant: aliter haud facile eos ad tantum negotium impelli posse. ceteri nihil suspicantes dant. Cassius semet eò breui uenturum pollicetur, ac paulo ante legatos ex urbe proficiscitur. Lentulus cum his T. Vulturtium quendam Crotoniēsem mittit: ut Allobroges, prius quàm domum pergerent, cum Catilina, data, atque accepta fide, societatem confirmarent. ipse Vulturtio litteras ad Catilinam dat: quarum exemplum infra scriptum est. Qui sim, ex eo, quem ad te misi, cognosces. fac cogites, in quanta calamitate sis: & memineris, te uirum esse: consideres, quid tuæ rationes postulent: auxilium petas ab omnibus, etiam ab infimis. Ad hæc, mandata uerbis dat: cum ab senatu hostis iudicatus sit, quo consilio seruitia repudiet: in urbe parata esse, quæ iusserat: ne cunctetur ipse propius accedere. His rebus ita actis, constituta nocte, qua proficiscerentur, Cicero, per legatos cuncta edoctus, L. Valerio Flacco, & C. Pomptinio prætoribus imperat, ut in ponte Miluio per insidias Allobrogū comitatus deprehendant: rem omnem aperit, cuius gratia mittebantur: cetera, uti facto opus sit,

D *ita*

ita agant, permittit illis. homines militares, ſine tumultu præſidijs collocatis, ſicuti præceptum erat, occulte pontem obſident. poſtquam ad id loci legati cum Vulturtio uenerunt; & ſimul utrinque clamor exortus eſt: Galli, cito cognito conſilio, ſine mora prætoribus ſe tradunt. Vulturtius primo, cohortatus ceteros, gladio ſe à multitudine defendit; deinde, ubi à legatis deſertus eſt, multa prius de ſalute ſua Pomptiniũ obteſtatus, quòd ei notus erat, poſtremo timidus, ac uitæ diffidens, uelut hoſtibus, ſeſe prætoribus dedit. quibus rebus confectis, omnia propere per nuntios conſuli declarantur. At illum ingens cura, atque lætitia ſimul occupauere. nam lætabatur intelligens, coniuratione patefacta, ciuitatem periculis ereptam eſſe. porrò autem anxius erat, dubitans, in maximo ſcelere tantis ciuibus deprehẽſis, quid facto opus eſſet. pœnam illorum ſibi oneri, impunitatem perdundæ reip. fore credebat. igitur, confirmato animo, uocari ad ſeſe iubet Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, itemq. Ceparium Terracinenſem; qui in Appuliam ad concitanda ſeruitia proficiſci parabat. ceteri ſine mora ueniunt: Ceparius, paulo ante domo egreſſus, cognito indicio, ex urbe profugerat. conſul Lentulum, quòd prætor erat, ipſe manu tenens in ſenatum perducit; reliquos cum cuſtodibus in ædem Concordiæ uenire iubet. eò ſenatum aduocat; magnaq. frequentia eius ordinis, Vulturtium cũ

legatis

legatis introducit; Flaccum prætorem scrinium cum litteris, quas à legatis acceperat, eodem afferre iubet. Vulturtius, interrogatus de itinere, de litteris, postremo quid, aut qua de caussa consilij habuisset, primo fingere, alia dissimulare de cōiuratione; post, ubi fide publica dicere iussus est, omnia, uti gesta erant, aperit; docetq., se paucis ante diebus à Gabinio & Cepario socium accitum: nihil amplius scire, quàm legatos: tantummodo audire solitum ex Gabinio, P. Autronium Ser. Syllam, L. Varгunteium, multos præterea in ea coniuratione esse. eadem Galli fatentur. At Lentulum dissimulantem coarguunt, præter litteras, sermonibus, quos ille habere solitus erat: ex libris Sibyllinis, regnum Romæ tribus Cornelijs portendi: Cinnam, atque Syllam antea, se tertium esse, cui fatum foret urbis potiri: præterea, ab incenso Capitolio, illum esse uigesimum annum, quem sæpe ex prodigijs aruspices respondissent bello ciuili cruentum fore. Igitur, perlectis litteris, cum prius omnes signa sua cognouissent, senatus decernit, uti, abdicato magistratu, Lentulus, itemq. ceteri in liberis custodijs habeantur. itaque Lentulus P. Lentulo Spintheri, qui tum ædilis erat, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Cæsari, Gabinius M. Crasso, Ceparius (nam is paulo ante ex fuga retractus erat) Cn. Terentio senatori traduntur. Interea plebs, coniuratione patefacta, quæ primo cupida nouarum rerum nimis

bello fauebat, mutata mente Catilinæ consilia execrari, Ciceronem ad cælum tollere; ueluti ex seruitute erepta, gaudium, atque lætitiam agitabat. nâque alia belli facinora prædæ magis, quàm detrimento, fore, incendium uero crudele, immoderatum, ac sibi maxime calamitosum putabat; quippe cui omnes copiæ in usu quotidiano, & cultu corporis erant. Post eum diem quidam L. Tarquinius ad senatum adductus erat: quem, ad Catilinam proficiscentem, ex itinere retractum aiebant. is cum se diceret indicaturum de coniuratione, si fides publica data esset; iussus à consule, quæ sciret, edicere, eadem fere, quæ Vulturtius, de paratis incendijs, de cæde bonorum, de itinere hostium senatum edocet: præterea, se missum à M. Crasso, qui Catilinæ nuntiaret, ne eum Lentulus, & Cethegus, alijq. ex coniuratione deprehensi terrerent: eoq. magis properaret ad urbem accedere. quo & ceterorum animos reficeret; & illi facilius è periculo eriperentur. Sed, ubi Tarquinius Crassum nominauit, hominem nobilem, maximis diuitijs, summa potentia; alij rem incredibilem rati; pars, tametsi uerum existimabant, tamen, quia in tali tempore tanta uis hominis magis leniunda, quàm exagitanda, uidebatur, plerique Crasso ex priuatis negotijs obnoxij, conclamant, indicem falsum esse; deq. ea re postulant, uti referatur. itaque, consulente Cicerone, frequens senatus decreuit, Tarquinij

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

quinij indicium falsum uideri; eumq. in uinculis retinendum; neque amplius potestatem faciundam, nisi de eo indicaret, cuius consilio tantam rem esset mentitus. Erant eo tempore, qui existimarent, indicium illud à P. Autronio machinatum; quo facilius, appellato Crasso, per societatem periculi reliquos illius potentia tegeret. alij, Tarquinium immissum à Cicerone, aiebant; ne Crassus, more suo suscepto malorum patrocinio, remp. conturbaret. ipsum Crassum ego postea prædicantem audiui, tantam illam contumeliam sibi à Cicerone paratam. Sed ijsdem temporibus Q. Catulus, & Cn. Piso neque precibus, neque gratia, neque pretio Ciceronem impellere potuere, uti per Allobroges, aut per alium indicem C. Cæsar falsò nominaretur. nam uterque cum illo graues inimicitias exercebant; Piso, oppugnatus in iudicio pecuniarum repetundarum, propter cuiusdam transpadani supplicium iniustum; Catulus, ex petitione pontificatus odio incensus; quòd, extrema ætate, maximis honoribus usus, ab adolescentulo Cæsare uictus discesserat. res autem oportuna uidebatur; quòd is, priuatim egregia liberalitate, publice maximis muneribus, grandem pecuniam debebat. sed, ubi consulem ad tantum facinus impellere nequeunt, ipsi, singillatim circueundo, atque ementiēdo quæ se ex Vulturtio, aut Allobrogibus audisse dicerent, magnam illi inuidiam conflauerant; usque adeo, ut

non nulli equites R. qui præsidij caussa cum telis erãt circũ ædem Concordiæ, seu periculi magnitudine, seu animi mobilitate impulsi, quo studium suum in remp. clarius esset, egredienti ex senatu Cæsari gladio minitarentur. Dum hæc in senatu aguntur; & dũ legatis Allobrogum, & T. Vulturtio, comprobato eorum indicio, præmia decernuntur: libertini, & pauci ex clientibus Lentuli, diuersis itineribus, opifices, atque seruitia in uicis ad eum eripiendum solicitabant. partim exquirebant duces multitudinum, qui pretio rẽp. uexare soliti erant. Cethegus autem per nuntios familiam, atque libertos suos, electos, & exercitatos in audaciam, orabat, ut, grege facto, cũ telis ad sese irrumperent. Consul, ubi ea parari cognouit, dispositis præsidijs; uti res, atque tempus monebat, conuocato senatu refert, quid de ijs fieri placeat, qui in custodijs traditi erant. sed eos paulo ante frequens senatus iudicauerat contra remp. fecisse. tum D. Iunius Silanus, primus sententiam rogatus, quòd eo tempore consul designatus erat, de ijs, qui in custodijs tenebantur, & præterea de L. Cassio, P. Furio, P. Vmbreno, Q. Annio, si deprehensi forent, supplicium sumendum decreuerat: isq́. postea, permotus oratione C. Cæsaris, pedibus in sententiam Ti. Neronis iturum se dixerat; qui de ea re, præsidijs additis, referendum censuerat. sed Cæsar, ubi ad eum uentum est, rogatus sententiam à consule,

huiuſcemodi uerba locutus eſt. Omnes homines P. C. qui de rebus dubijs conſultant, ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia uacuos eſſe decet. haud facile animus uerum prouidet, ubi illa officiunt; neque quiſquam omnium libidini ſimul & uſui paruit. ubi intenderis ingenium; ualet. ſi libido poſſidet; ea dominatur; animus nihil ualet. magna mihi copia eſt memorandi P. C. qui reges, atque populi, ira aut miſericordia impulſi, male conſuluerint: ſed ea malo dicere, quæ maiores noſtri contra libidinem animi ſui recte, atque ordine fecere. Bello Macedonico, quod cum rege Perſæ geſſimus, Rhodiorum ciuitas, magna, atque magnifica, quæ populi R. opibus creuerat, infida, atque aduerſa nobis fuit: ſed, poſtquam bello confecto, de Rhodijs conſultum eſt; maiores noſtri, ne quis diuitiarum magis, quàm iniuriæ, cauſſa bellum inceptum diceret, impunitos eos dimiſere. Item, bellis Punicis omnibus, cum ſæpe Carthaginienſes & in pace, & per inducias multa nefaria facinora feciſſent, nunquam ipſi per occaſionem talia fecere: magis, quod ſe dignum foret, quàm quòd in illos iure fieri poſſet, quærebant. Hoc item uobis prouidendum eſt P. C. ne plus apud uos ualeat P. Lentuli, & ceterorum ſcelus, quàm ueſtra dignitas; ne ue magis iræ ueſtræ, quàm famæ, conſulatis. nam ſi digna pœna pro factis eorum reperitur: nouum conſilium approbo. ſin magnitudo ſceleris omnium ingenia exuperat:

perat: iꝭs utendum censeo, quæ legibus comparata sunt. Plerique eorum, qui ante me sententias dixerunt, composite, atque magnifice casum reip. miserati sunt: quæ belli sæuitia esset, quæ uictis acciderent, enumerauere: rapi uirgines, pueros: diuelli liberos à parentum complexu: matres familiarum pati, quæ uictoribus collibuissent: fana, atque domos spoliari: cædem, incendia fieri: postremo armis, cadaueribus, cruore, atque luctu omnia compleri: sed, per deos immortales, quò illa oratio pertinuit? an, uti uos infestos coniurationi faceret? scilicet, quem res tanta, & tam atrox non permouit, eum oratio accendet. non ita est: neque cuiquam mortalium iniuriæ suæ par uæ uidentur; multi eas grauius æquo habuere. sed aliꝭs alia licentia est, P. C. qui demissi in obscuro uitam agunt, si quid iracundia deliquere; pauci sciunt; fama atque fortuna eorum pares sunt: qui, magno imperio præditi, in excelso ætatem agunt; eorum facta cuncti mortales nouere. ita in maxima fortuna minima licentia est. neque studere, neque odisse, sed minime irasci decet. quæ apud alios iracundia dicitur, ea in imperio superbia, atque crudelitas appellatur. equidem ego sic existimo P. C. omnes cruciatus minores, quàm facinora illorum, esse. sed plerique mortales postrema meminere, & in hominibus impiꝭs, sceleris eorum obliti, de pæna disserunt, si ea paulo sæuior fuerit. D. Silanum, uirum fortem, atque strenuum, certo

scio,

ſcio, quæ dixerit, ſtudio reip. dixiſſe, neque illum in tanta re gratiam, aut inimicitias exercere. eos mores, eamq. modeſtiam uiri cognoui. uerum ſententia eius mihi non crudelis, (quid enim in tales homines crudele fieri poteſt?) ſed aliena à rep. noſtra uidetur. nam profectò aut metus, aut iniuria te ſubegit Silane, conſulem deſignatũ, genus pœnæ nouum decernere. de timore, ſuperuacaneum eſt diſſerere; cum præſertim diligentia clariſſimi uiri conſulis tanta præſidia ſint in armis. de pœna, poſſum equidem dicere id, quod res habet; in luctu, atque miſerijs, mortem ærumnarum requiem, non cruciatum, eſſe; eam cuncta mortalium mala diſſoluere; ultra neque curæ, neque gaudio locum eſſe. ſed, per deos immortales, quamobrem in ſententiam non addidiſti, uti prius uerberibus in eos animaduerteretur? an, quia lex Porcia uetat? at aliæ leges item condemnatis ciuibus non animam eripi, ſed exilium permitti iubent. an, quia grauius eſt uerberari, quàm necari? quid aut acerbum, aut nimis graue eſt in homines tanti facinoris conuictos? ſin, quia leuius eſt: qui conuenit in minore negotio legem timere, cum eam in maiore neglexeris? At enim quis reprehendet, quod in paricidas reip. decretum erit? tempus, dies, fortuna; cuius libido gẽtibus moderatur. illis merito accidet, quidquid euenerit. ceterum uos P. C. quid in alios ſtatuatis, conſiderate. omnia mala exempla ex bonis

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

nis initijs orta sunt: sed, ubi imperium ad ignaros ciues, aut minus bonos peruenit; nouum illud exemplum ab dignis & idoneis ad indignos & non idoneos transfertur. Lacedæmonij, deuictis Athe niensibus, triginta uiros imposuere, qui remp. eorum tractarent. hi primo cœpere pessimum quẽque, & omnibus inuisum indemnatum necare. ea populus lætari, & merito dicere fieri. post, ubi paulatim licentia creuit; iuxta bonos & malos libidinose interficere, ceteros metu terrere. ita ciuitas, seruitute oppressa, stultæ lætitiæ graues pœnas dedit. Nostra memoria uictor Sylla, cum Da masippum, & alios eiusmodi, qui malo reip. cre uerant, iugulari iussit; quis non factum eius laudabat? homines scelestos, & factiosos, qui seditionibus remp. exagitauerant, merito necatos aie bant. sed ea res magnæ initium cladis fuit. nam, uti quisque aut domum, aut uillam postremo uas, aut uestimentum alicuius concupiuerat; dabat operam, ut is in proscriptorum numero esset. ita illi, quibus Damasippi mors lætitiæ fuerat, paulo post ipsi trahebantur: neque prius finis iugulan di fuit, quàm Sylla omnes suos diuitijs expleuit. Atque ego hoc non in M. Tullio, neque his temporibus uereor. sed in magna ciuitate multa, & uaria ingenia sunt. potest alio tempore, alio consule, cui item exercitus in manu sit, falsum aliquid pro uero credi. ubi hoc exemplo, per senatus decretum, gladium consul eduxerit; quis illi finem

nem statuet, aut quis moderabitur? Maiores nostri P. C. neque consilij, neque audaciæ unquam eguere: neque illis superbia obstabat, quo minus aliena instituta, si modo proba erant, imitarētur. arma atque tela militaria ab Samnitibus, insignia magistratuum ab Tuscis pleraque sumpsere: postremo, quod ubique apud socios, aut hostes idoneum uidebatur, cum summo studio domi exequebantur. imitari, quàm inuidere bonis, malebant. sed eodem illo tempore, Græciæ morem imitati, uerberibus animaduertebant in ciues, de condemnatis summum supplicium sumebāt. postquam resp. adoleuit; & multitudine ciuium factiones ualuere; circumueniri innocentes, alia huiuscemodi fieri cœpere: tunc lex Porcia, aliæq. leges paratæ sunt; quibus legibus exilium damnatis permissum est. Hanc ego caussam P. C. quo minus nouum consilium capiamus, in primis magnam puto. Profecto uirtus, atque sapientia maior in illis fuit, qui ex paruis opibus tantum imperium fecere, quàm in nobis, qui ea bene parta uix retinemus. Placet igitur eos dimitti, & augeri exercitum Catilinæ? minime: sed ita censeo: publicandas eorum pecunias; ipsos in uinculis habendos per municipia, quæ maxime opibus ualent: neu quis de his postea ad senatum referat, neue cum populo agat: qui aliter fecerit, senatum existimare, eum contra remp. & salutem omnium facturum. Postquam Cæsar dicendi finem fecit;

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

cit; ceteri uerbo, alius alij uarie assentiebantur. at M. Porcius Cato, rogatus sententiam, huiuscemodi orationem habuit. Longe mihi alia mens est P. C. cum res, atque pericula nostra considero, & cum sententias non nullorum ipse mecum reputo. illi mihi disseruisse uidentur de pœna eorum, qui patriæ, parentibus, aris, atque focis suis bellum parauere. res autem monet, cauere ab illis magis, quàm, quid in illos statuamus, consultare. nam cetera maleficia tum persequare, ubi facta sunt: hoc, nisi prouideris, ne accidat; ubi euenit, frustra iudicia implores. capta urbæ, nihil reliqui fit uictis. sed, per deos immortales, (uos ego appello, qui semper domos, uillas, signa, tabulas uestras pluris, quàm remp. fecistis) si ista, cuiuscunque modi sint, quæ amplexamini, retinere, si uoluptatibus uestris otium præbere uultis: expergiscimini aliquando, & capessite remp. non agitur de uectigalibus, neque de sociorum iniurijs: libertas, & anima nostra in dubio est. sæpenumero P. C. multa uerba in hoc ordine feci: sæpe de luxuria, atque auaritia nostrorum ciuium questus sum; multosq. mortales ob eam caussam aduersos habeo. qui mihi, atque animo meo nullius unquam delicti gratiam fecissem, haud facile alterius libidini malefacta condonabam. sed, ea tametsi uos paruipendebatis: tamen resp. firma erat: opulentia negligentiam tolerabat. nunc uero non id agitur, bonis ne, an malis

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

moribus uiuamus; neque, quantum, aut quàm magnificum imperium populi R. ſit; ſed, hæc, cuiuſcunque modi uidentur, noſtra, an nobiſcum una hoſtium futura ſint. Hic mihi quiſquam manſuetudinem, & miſericordiam nominat? iampridem equidem nos uera rerum uocabula amiſimus. quia, bona aliena largiri, liberalitas; malarum rerum audacia, fortitudo uocatur; eo reſp. in extremo ſita eſt. ſint ſane, quoniam ita ſe mores habent, liberales ex ſociorum fortunis: ſint miſericordes in furibus ærarij: ne illi ſanguinẽ noſtrum largiantur; &, dum paucis ſceleſtis parcunt, bonos omnes perditum eant. Bene & compoſite C. Cæſar paulo ante in hoc ordine de uita et morte diſſeruit, credo falſa exiſtimans ea, quæ de inferis memorantur: diuerſo itinere malos à bonis loca tetra, inculta, fœda, atque formidoloſa habere. itaque cenſuit, pecunias eorum publicandas, ipſos per municipia in cuſtodijs habendos, uidelicet timens, ne, ſi Romæ ſint, aut à popularibus coniurationis, aut à multitudine conducta, per uim eripiantur. quaſi uero mali atque ſceleſti tantummodo in urbe, & non per totam Italiam ſint; aut non ibi plus poſſit audacia, ubi ad defendendum opes minores ſunt. Quare uanum equidem hoc conſilium eſt, ſi periculum ex illis metuit. ſin in tanto omnium metu ſolus non timet: eo magis refert, me mihi, atque uobis timere. Quæ de P. Lentulo, ceteriſq. ſtatuetis; pro certo habetote, uos ſimul

mul

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

mul de exercitu Catilinæ, & de omnibus coniuratis decernere. quanto uos attentius ea agetis; tanto illis animus infirmior erit. si paullulum modo uos languere uiderint; iam omnes feroces aderũt. Nolite existimare, maiores nostros armis remp. ex parua magnam fecisse. si ita res esset; multo pulcherrimam eam nos haberemus. quippe sociorum, atque ciuium, præterea armorum, atque equorum maior nobis copia, quàm illis, est. sed alia fuere, quæ illos magnos fecere; quæ nobis nulla sunt; domi industria, foris iustum imperium; animus in consulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius. pro his nos habemus luxuriam, atque auaritiam, publice egestatem, priuatim opulentiam: laudamus diuitias, sequimur inertiam: inter bonos & malos nullum discrimen est; omnia uirtutis præmia ambitio possidet. neque mirum; ubi uos separatim sibi quisque consilium capitis; ubi domi uoluptatibus, hic pecuniæ, aut gratiæ seruitis. eo fit, ut impetus fiat in uacuam remp. Sed ego hæc omitto. Coniurauere nobilissimi ciues patriam incendere: Gallorum gentem, infestissimam Romano nomini, ad bellum accersunt: dux hostium cum exercitu supra caput est: uos cunctamini etiam nunc? & dubitatis, quid, intra mœnia deprehensis hostibus, faciatis? misereamini, censeo: deliquere homines adolescentuli per ambitionem: atque etiam armatos dimittatis. næ ista uobis mansuetudo, & misericordia, si illi

illi arma ceperint, in miseriam conuertetur. Scilicet res ipsa aspera est; sed uos non timetis eam. immo uero maxime; sed inertia, & mollitia animi, alius alium expectantes, cunctamini; uidelicet dijs immortalibus confisi, qui hanc remp. in maximis sæpe periculis seruauere. non uotis, neque supplicijs muliebribus auxilia deorum parantur. uigilando, agendo, bene consulendo, prospere omnia cedunt. ubi socordiæ te, atque ignauiæ tradideris; nequidquam deos implores. irati, infestiq. sunt. Apud maiores nostros A. Manlius Torquatus bello Gallico filium suum, quòd is contra imperium in hostem pugnauerat, necari iussit. atque ille egregius adolescens immoderatæ fortitudinis morte pœnas dedit. uos, de crudelissimis parricidis quid statuatis, cunctamini? uidelicet cetera uita eorum huic sceleri obstat. uerum parcite dignitati Lentuli, si ipse pudicitiæ, si famæ suæ, si dijs, aut hominibus unquam ullis pepercit. ignoscite Cethegi adolescentiæ, nisi iterum iam patriæ bellum fecit. nam quid ego de Gabinio, Statilio, Cepario loquar? quibus si quidquam pensi unquã fuisset, non ea consilia de rep. habuissent. postremo P. C. si mehercle peccato locus esset; facile paterer uos ipsa re corrigi, quoniam uerba mea contemnitis: sed undique circumuenti sumus: Catilina cum exercitu in faucibus urget: alij intra mœnia, atque in sinu urbis sunt hostes: neque parari, neque consuli quidquam potest occulte. quo magis

pro-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

properandum est. Quare ita censeo: cum nefario consilio sceleratorum ciuium resp. in maxima pericula uenerit; hiq. indicio T. Vulturtij, & legatorum Allobrogum conuicti, confessiq. sint, cædē, incendia, aliaq. se fœda, atque crudelia facinora in ciues, patriamq. parauisse; de confessis, sicuti de manifestis rerum capitalium, more maiorum supplicium sumendum. Postquam Cato assedit; consulares omnes, itemq. senatus magna pars, sententiam eius laudant, uirtutem animi ad cælum ferunt: alij alios, increpantes, timidos uocant: Cato magnus, atque clarus habetur: senatus decretum fit, sicut ille censuerat. Sed mihi, multa legenti, multaq. audienti, quæ populus R. domi, militiæq., mari, atque terra præclara facinora fecit, forte libuit attendere, quæ res maxime tanta negotia sustinuisset. Sciebam, sæpenumero parua manu cum magnis legionibus hostium contendisse: cognoueram, paruis copijs bella gesta cum opulentis regibus: ad hoc, sæpe fortunæ uiolentiam tolerauisse: facundia Græcos, gloria belli Gallos Romanos antefuisse. ac mihi, multa agitanti, constabat, paucorum ciuium egregiam uirtutem cuncta patrauisse; eoq. factum, uti diuitias paupertas, multitudinem paucitas superaret. sed, postquam luxu, atque desidia ciuitas corrupta est; rursus resp. magnitudine sua imperatorum, atque magistratuum uitia sustentabat; ac, ueluti effœta parentum, multis tēpestatibus haud

sane

ſane quiſquam Romæ uirtute magnus fuit. ſed, mea memoria, ingenti uirtute, diuerſis moribus fuere duo uiri, M. Cato, & C. Cæſar: quos quoniam res obtulerat, ſilentio præterire, non fuit conſilium, quin utriuſque naturam & mores, quantum ingenio poſſem, aperirem. Igitur his genus, ætas, eloquentia prope æqualia fuere: magnitudo animi par, item gloria: ſed alia alij. Cæſar beneficijs, ac munificentia magnus habebatur: integritate uitæ Cato. ille manſuetudine, & miſericordia clarus factus: huic ſeueritas dignitatem addiderat. Cæſar, dando, ſubleuando, ignoſcendo, Cato, nihil largiendo, gloriam adeptus eſt. in altero miſeris perfugium erat, in altero malis pernicies. illius facilitas, huius conſtantia laudabatur. poſtremo Cæſar in animum induxerat, laborare, uigilare; negotijs amicorum intentus, ſua negligere; nihil denegare, quod dono dignum eſſet; ſibi magnum imperium, exercitum, nouum bellum exoptabat, ubi uirtus eius eniteſcere poſſet. at Catoni ſtudium modeſtiæ, & decoris, ſed maxime ſeueritatis erat. non diuitijs cum diuite, nec factione cum factioſo, ſed cum ſtrenuo uirtute, cum modeſto pudore, cum innocente abſtinentia certabat. eſſe, quàm uideri, bonus malebat. itaque, quo minus gloriam petebat, eo magis illam adſequebatur. Poſtquam, uti dixi, ſenatus in Catonis ſententiam diſceſſit, conſul optimum factu ratus, noctem, quæ inſtabat, ante ca

pere, ne quid eo ſpatio nouaretur, triumuiros, quæ ad ſupplicium poſtulabat, parare iubet: ipſe, diſpoſitis præſidijs, Lentulum in carcerem deducit: ceteris idem fit per prætores. Eſt locus in carcere, quod Tullianum appellatur, ubi paullulum aſcenderis ad læuam, circiter XII pedes humi depreſſus. eum muniunt undique parietes, atque inſuper camera lapideis fornicibus iuncta: ſed inculta tenebris, odore fœda, atque terribilis eius facies eſt. in eum locum poſtquam demiſſus eſt Lentulus; iudices rerum capitalium, quibus præceptum erat, laqueo gulam fregere. ita ille patricius, ex gente clariſſima Corneliorum, qui conſulare imperium Romæ habuerat, dignum moribus, factisq. ſuis exitium uitæ inuenit. de Cethego, Statilio, Gabinio, Cepario eodem modo ſupplicium ſumptum eſt. Dum ea Romæ geruntur, Catilina ex omni copia, quam & ipſe adduxerat, & Manlius habuerat, duas legiones inſtituit, cohortes pro numero militum complet: deinde, ut quiſque uoluntarius, aut ex ſocijs in caſtra uenerat, æqualiter diſtribuerat, ac breui ſpatio legiones numero hominum expleuerat; cum initio non amplius duobus millibus habuiſſet. ſed ex omni copia circiter pars quarta erat militaribus armis inſtructa: ceteri, ut quenque caſus armauerat, ſparos, aut lanceas, alij præacutas ſudes portabant. ſed poſtquam Antonius cum exercitu aduentabat; Catilina per montes iter facere; modo ad urbem, modo

do Galliam uersus castra mouere; hostibus occasio nem pugnandi non dare: sperabat, propediem magnas copias se habiturum, si Romæ socij incepta patrauissent: interea seruitia repudiabat: cuius initio ad eum magnæ copiæ concurrebant, opibus coniurationis fretus, simul alienum suis rationibus existimans, uideri caussam ciuium cum seruis fugitiuis communicasse. sed, postquam in castra nuntius peruenit, Romæ coniurationem patefactam, de Lentulo, & Cethego, ceterisq., quos supra memoraui, supplicium sumptum: plerique, quos ad bellum spes rapinarum, aut nouarum rerum studium illexerat, dilabuntur: reliquos Catilina per montes asperos magnis itineribus in agrum Pistoriensem adducit, eo consilio, uti per tramites occulte perfugerent in Galliam transalpinam. at Q. Metellus Celer cum tribus legionibus in agro Piceno præsidebat, ex difficultate rerum eadem illa existimans, quæ supra diximus, Catilinam agitare. igitur, ubi iter eius ex perfugis cognouit, castra propere mouit, ac sub ipsis radicibus montium consedit: quà illi descēsus erat in Galliam properanti. neque tamen Antonius procul aberat, utpote qui magno exercitu locis æquioribus expeditos in fugam sequeretur. Sed Catilina, postquam uidet montibus, atque copijs hostium se clausum; in urbe res aduersas; neque fugæ, neque præsidij ullam spem; optimum factu ratus, in tali re fortunam belli tentare, statuit

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

cum Antonio quamprimum confligere: itaque, concione aduocata, huiuſcemodi orationem habuit. Compertum habeo milites, uerba uirtutem non addere, neque ex ignauo ſtrenuum, neque fortem ex timido exercitum oratione imperatoris fieri. quanta cuiuſque animo audacia natura, aut moribus ineſt, tanta in bello patere ſolet. quem neque gloria, neque pericula excitant, nequidquam hortere. timor animi auribus officit. ſed ego uos, quo pauca monerem, aduocaui, ſimul uti cauſſam mei conſilij aperirem. Scitis equidem milites, ſocordia, atque ignauia Lentuli quantum ipſi, nobisq. cladis attulerit; quoq. modo, dum ex urbe præſidia operior, in Galliam proficiſci nequiuerim. nũc uero, quo loco res noſtræ ſint, iuxta mecum omnes intelligitis. exercitus hoſtium duo, unus ab urbe, alter à Gallia obſtant: diutius in his locis eſſe, ſi maxime animus ferat, frumenti atque aliarum rerũ egeſtas prohibet: quocunque ire placet, ferro iter aperiendum eſt. Quapropter uos moneo, uti forti, atque parato animo ſitis; &, cum prœlium inibitis, memineritis, uos diuitias, decus, gloriam, præterea libertatem, atque patriam in dextris ueſtris portare. ſi uincimus: omnia nobis tuta erunt: commeatus abunde, municipia, atque coloniæ patebunt. ſin metu ceſſerimus: eadem illa aduerſa fient: neque locus, neque amicus quiſquã teget, quem arma non texerint. Præterea milites, non eadem

nobis,

nobis, & illis necessitudo impendet. nos pro patria, pro libertate, pro uita certamus: illis superuacaneum est pro potentia paucorum pugnare. quo audacius aggredimini, memores pristinæ uirtutis. Licuit nobis cum summa turpitudine in exilio ætatem agere. potuistis non nulli Romæ, amissis bonis, alienas opes expectare. quia illa fœda, atque intoleranda uiris uidebantur, hæc sequi decreuistis. si hæc relinquere uultis; audacia opus est. nemo, nisi uictor, pace bellum mutauit. nã, in fuga salutem sperare, cum arma, quibus corpus tegitur, ab hostibus auerteris; ea uero dementia est. semper in prœlio ijs maximum est periculum, qui maxime timent: audacia pro muro habetur. cum uos considero milites; & cum facta uestra æstimo: magna me spes uictoriæ tenet. animus, ætas, uirtus uestra me hortantur: præterea, necessitudo, quæ etiam timidos fortes facit. nam, multitudo hostium ne nos circumuenire queat, prohibent angustiæ loci. quòd si uirtuti uestræ fortuna inuiderit: cauete, ne inulti animam amittatis, neu capti potius, sicuti pecora, trucidemini, quàm, uirorum more pugnantes, cruentam atque luctuosam uictoriam hostibus relinquatis. Hæc ubi dixit; paullulum commoratus, signa canere iubet; atque instructos ordines in locum æquum deducit: dein, remotis omnium equis, quo militibus, exæquato periculo, animus amplior esset, ipse pedes exercitum pro

loco, atque copijs instruit. nam, uti planities erat inter sinistros montes, & ab dextera rupe aspera, octo cohortes in fronte constituit; reliqua signa in subsidijs arctius collocat. ab his centuriones omnes lectos, & euocatos, præterea ex gregarijs militibus optimum quenque armatum in primam aciem subducit: C. Manlium in dextra, Fesulanum quendam in sinistra parte curare iubet: ipse cum liberis, & colonis propter Aquilam adsistit: quam bello Cymbrico C. Marius in exercitu habuisse dicebatur. At ex altera parte C. Antonius, pedibus æger, quòd prœlio adesse nequibat, M. Petreio legato exercitum permittit. ille cohortes ueteranas, quas tumultus caussa conscripserat, in fronte, post eas ceterum exercitum in subsidijs locat. ipse equo circuens, unumquenque nominans, appellat, hortatur, rogat, ut meminerint, se contra latrones inermes, pro patria, pro liberis, pro aris, atque focis suis certare. homo militaris, quòd amplius annos XXX tribunus, aut præfectus, aut legatus, aut prætor cum magna gloria in exercitu fuerat; plerosque ipsos, factaq. eorum fortia nouerat; ea commemorando, militum animos accendebat. sed, ubi, omnibus rebus exploratis, Petreius tuba signum dat; cohortes paullatim incedere iubet; idem facit hostium exercitus. postquam eò uentum est; unde à ferentarijs prœlium committi posset; maximo clamore, infestis signis concurrunt; pila omittunt;

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

*mittunt; res gladijs geritur. ueterani, pristinæ
uirtutis memores, comminus acriter instare: illi
haud timidi resistũt: maxima ui certatur. interea
Catilina cum expeditis in prima acie uersari: la-
borantibus succurrere: integros pro saucijs ar-
cessere: omnia prouidere: multum ipse pugna-
re: sæpe hostem ferire: strenui militis, & boni
imperatoris officia simul exequebatur. Petreius,
ubi uidet Catilinam contra, ac ratus erat, ma-
gna ui contendere; cohortem prætoriam in me-
dios hostes inducit; eosq. perturbatos, atque a-
lios alibi resistentes, interficit: deinde utrinque
ex lateribus ceteros aggreditur. Manlius & Fe-
sulanus in primis pugnantes cadunt. postquam fu
sas copias, seq. cum paucis relictum uidet Catili-
na; memor generis, atque pristinæ dignitatis
suæ, in confertissimos hostes incurrit, ibiq. pu-
gnans confoditur. Sed, confecto prœlio, tum ue
ro cerneres quanta audacia, quantaq. animi uis
fuisset in exercitu Catilinæ. nam fere, quem quis-
que pugnando uiuus locum ceperat, eum, amis-
sa anima, corpore tegebat. pauci autem, quos
medios cohors prætoria disiecerat, paullo diuer-
sius, sed omnes tamen aduersis uulneribus, con-
ciderant. Catilina uero longe à suis inter hostium
cadauera repertus est, paullulum etiam adhuc spi
rans, ferociamq. animi, quam habuerat uiuus,
in uultu retinens. postremo, ex omni copia, ne-
que in prœlio, neque in fuga quisquam ciuis in-*

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

genuus captus est. ita cuncti suæ hostiumq. uitæ iuxta pepercerant. neque tamen exercitus populi R. lætam, aut incruentam uictoriam adeptus erat. nam strenuissimus quisque aut occiderat in prœlio, aut grauiter uulneratus discesserat. multi autem, qui è castris uisendi, aut spoliandi gratia processerant, uoluentes hostilia cadauera, amicum alij, pars hospitem, aut cognatum reperiebant. fuere item, qui inimicos suos cognoscerent. ita uarie per omnem exercitum lætitia, mæror, luctus, atque gaudium agitabantur.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

C. SALLVSTII CRISPI DE BELLO IVGVRTHINO.

FALSO queritur de natura sua genus humanum; quod imbecilla, atque æui breuis, sorte potius, quàm uirtute, regatur. nam, contra reputando, neque maius aliud, neque præstabilius inuenias; magisq. naturæ industriam hominum, quàm uim, aut tempus deesse. sed dux, atque imperator uitæ mortalium, animus est. qui ubi ad gloriam uirtutis uia grassatur; abunde pollens, potensq., & clarus est, neque fortunæ eget; quippe quæ probitatem, industriam, ceterasq. bonas artes neque dare, neque eripere cuiquam potest. sin, captus prauis cupidinibus, ad inertiam, & uoluptates corporis pessundatus est, perniciosa libidine paulisper usus: ubi per socordiam uires, tempus, ætas, ingenium defluxere, naturæ infirmitas accusatur: suã quippe culpam auctores ad negotia transferunt. quòd si hominibus bonarum rerum tanta cura esset, quãto studio aliena, ac nihil profutura, multumq. etiam periculosa, petunt: neque regerentur magis casibus, quàm regerent casus; & eo magnitudinis procederent, ubi pro mortalibus gloria æterni fierent. nam uti genus hominum compositum è corpore, & anima est: ita res cunctæ, studiaq. omnia nostra, corporis alia, alia animi naturam sequun-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

ſequuntur. igitur præclara facies, magnæ diuitiæ ad hoc uis corporis, & alia huiuſcemodi omnia breui dilabuntur. at ingenij egregia facinora, ſicuti anima, immortalia ſunt. poſtremo, corporis & fortunæ bonorum, uti initium, ſic finis eſt; omniaq́. orta occidunt, & aucta ſeneſcunt. animus incorruptus, æternus, rector humani generis, agit, atque habet cuncta, neque ipſe habetur. quo magis prauitas eorum admiranda eſt, qui, deditì corporis gaudijs, per luxum, atque ignauiam ætatem agunt, ceterum ingenium, quo neque melius, neque amplius aliud in natura mortalium eſt, incultu, atque ſocordia torpeſcere ſinunt; cũ præſertim tam multæ, uariæq́. ſint artes animi, quibus ſumma claritudo paratur. Verum ex his magiſtratus, & imperia, poſtremo omnis cura rerum publicarum, minime mihi hac tempeſtate cupienda uidentur: quoniam neque uirtuti honos datur; neque illi, quibus per fraudem ius fuit, utique tuti, aut eo magis honeſti ſunt. nam, ui quidem regere patriam, aut parentes, quãquam & poſſis, & delicta corrigas, tamen importunum eſt; cum præſertim omnes rerum mutationes cædem, fugam, aliaq́. hoſtilia portendant. fruſtra autem niti, neque aliud, ſe fatigando, niſi odium quærere, extremæ dementiæ eſt: niſi forte quem inhoneſta, & pernicioſa libido tenet, potentiæ paucorum decus, atque libertatem ſuam gratificari. Ceterum ex ijs negotijs, quæ ingenio

exer-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

exercentur, in primis magno usui est memoria re rum gestarum: cuius de uirtute quia multi dixere, prætereundum puto; simul, ne per insolentiam quis existimet memet studium meum laudando ex tollere. Atque ego credo fore, qui, quia decreui procul à rep. ætatem agere, tanto, tamq. utili labori meo nomen inertiæ imponant: certe, quibus maxima industria uidetur, salutare plebem, & conuiuijs gratiam quærere. qui si reputauerint, & quibus ego temporibus magistratum ade ptus sum; & quales uiri idem adsequi nequiuerint; & postea, quæ genera hominum in senatũ peruenerint: profecto existimabunt, me magis merito, quàm ignauia, iudicium animi mei mutauisse; maiusq. commodum ex otio meo, quàm ex aliorum negotijs, reip. uenturum. nam sæpe audiui, Q. Maximum, P. Scipionem, præterea ciuitatis nostræ præclaros uiros solitos ita dicere: cum maiorum imagines intuerentur, uehementissime sibi animum ad uirtutem accendi: scilicet nõ ceram illam, neque figuram tantam uim in sese habere; sed memoria rerum gestarum eam flammam egregijs uiris in pectore crescere, neque prius sedari, quàm uirtus eorum famam, atque gloriam adæquauerit. At contra, quis est omnium his moribus, qui non diuitijs, & sumptibus, non probitate, neque industria, cum maioribus suis contendat? etiam homines noui, qui antea per uirtutem soliti erant nobilitatem anteuenire, fur

tim

tim, & per latrocinia potius, quàm bonis artibus, ad imperia, & honores nituntur. perinde quasi prætura, & consulatus, atque alia omnia huiuscemodi per se ipsa clara, & magnifica sint, ac non perinde habeantur, ut eorum, qui ea sustinent, uirtus est. Verum ego liberius, altiusq. processi, dum me ciuitatis morum piget, tædetque. nunc ad inceptum redeo. Bellum scripturus sum quod populus R. cum Iugurtha rege Numidarũ gessit: primum, quia magnum, & atrox, uariaq. uictoria fui: deinde, quia tum primum superbiæ nobilitatis obuiam itum est. quæ contentio diuina & humana cuncta permiscuit; eoq. uecordiæ processit, ut studijs ciuilibus bellum, atque uastitas Italiæ finem faceret. sed prius quàm huiuscemodi rei initium expediam, pauca supra repetam; quo, ad cognoscendum, omnia illustria magis, magisq. in aperto sint. Bello Punico secundo, quo dux Carthaginiensium Annibal, post magnitudinem nominis Romani, Italiæ opes maxime attriuerat; Massanisa rex Numidarum, in amicitiam receptus à P. Scipione, cui postea cognomen Africano ex uirtute fuit, multa & præclara rei militaris facinora fecerat: ob quæ, uictis Carthaginiensibus, & capto Syphace, cuius in Africa magnum, atque late imperium ualuit, populus R. quascunque urbes, & agros manu ceperat, regi dono dedit. igitur amicitia Massanisæ bona, atque honesta nobis permansit: sed imperij,

uitæq.

uitæq. eius finis idem fuit. deinde Micipſa filius eius regnum ſolus obtinuit, Manaſtabale, & Gu luſſa fratribus morbo abſumptis. is Adherbalem, & Hiempſalem ex ſeſe genuit; Iugurthamq. Ma naſtabalis fratris filium, quem Maſſaniſa, quia ortus ex concubina erat, priuatum reliquerat, eodem cultu, quo liberos ſuos, domi habuit. Qui ubi primum adoleuit, pollens uiribus, decora fa- cie, ſed multo maxime ingenio ualidus, non ſe lu- xui, neque inertiæ corrumpendum dedit, ſed, u- ti mos gentis illius eſt, equitare, iaculari, curſu cum æqualibus certare: &, cum omnes gloria an teiret, omnibus tamen carus eſſe: ad hoc pleraque tempora in uenando agere: leonem, atque alias fe ras primus, aut in primis ferire: plurimum fa- cere, & minimum ipſe de ſe loqui. Quibus rebus Micipſa tametſi initio lætus fuerat, exiſtimans Iugurthæ uirtutem regno ſuo gloriæ fore: tamen poſtquam hominem adoleſcentem, exacta ſua æta te, & paruis liberis, magis magiſq. creſcere in- telligit, uehementer eo negotio permotus, multa cum animo ſuo uoluebat. Terrebat eum natura mortalium auida imperij, & præceps ad explen- dam animi cupidinem; præterea, oportunitas ſuæ liberorumq. ætatis, quæ etiam mediocres uiros ſpe prædæ tranſuerſos agit; ad hoc, ſtudia Numi- darum in Iugurtham accenſa: ex quibus, ſi talem uirum dolis interfeciſſet, ne qua ſeditio, aut bel- lum oriretur, anxius erat. His difficultatibus cir

cum-

cumuentus, ubi uidet neque per uim, neque insidijs opprimi posse hominem tam acceptum popularibus; quòd erat Iugurtha manu promptus, & appetens gloriæ militaris, statuit eum obiectare periculis, & eo modo fortunam tentare. igitur bello Numantino Micipsa, cum populo R. equitum, atque peditum auxilia mitteret; sperans uel ostentando uirtutem, uel hostium sæuitia facile eum occasurum, præfecit Numidis, quos in Hispaniam mittebat. Sed ea res longe aliter, ac ratus erat, euenit. nam Iugurtha, ut erat impigro, atque acri ingenio, ubi naturam P. Scipionis, qui tum Romanis imperator erat, & morem hostium cognouit; multo labore, multaq. cura, præterea modestissime parendo, & sæpe obuiam eundo periculis, in tantam claritudinem breui peruenerat, ut nostris uehementer carus, Numantinis maximo terrori esset. ac sane, quod difficillimum in primis est, & prœlio strenuus erat, & bonus consilio. quorum alterum ex prouidentia timorem, alterum ex audacia temeritatem plerunque afferre solet. Igitur imperator omnes fere res asperas per Iugurtham agere, in amicis habere, magis magisq. eum in dies amplecti, quippe cuius neque consilium, neque inceptum ullum frustra erat. Huc accedebat munificentia animi, & ingenij solertia: quibus rebus sibi multos ex Romanis familiari amicitia coniunxerat. Ea tempestate in exercitu nostro fuere complures noui, atque nobiles,

quibus

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

quibus diuitiæ bono, honestoq. potiores erant, factiosi, domi potentes, apud socios clari magis, quàm honesti: qui Iugurthæ non mediocrem animum pollicitando accendebant, si Micipsa rex occidisset, fore uti solus regno Numidiæ potiretur: in ipso maximam uirtutem, omnia Romæ uenalia esse. Sed postquam, Numantia deleta, P. Scipio dimittere auxilia, & ipse reuerti domum decreuit: donatum, atque laudatum magnifice pro concione Iugurtham in prætorium adduxit: ibiq. secreto monuit, ut potius publice, quàm priuatim, amicitiam populi R. coleret: neu quibus largiri insuesceret: periculose à paucis emi, quod multorum esset: si permanere uellet in suis artibus, ultro illi & gloriam, et regnum uenturum: sin properantius pergeret, pecuniam, & ipsum præcipitem casurum. Sic locutus, cum litteris eum, quas Micipsæ redderet, dimisit. earum sententia hæc erat. Iugurthæ tui bello Numantino longe maxima uirtus fuit. quam rem certo scio tibi gaudio esse. nobis ob merita tua carus est: ut idem senatui, populoq. R. sit, summa ope nitemur. Tibi quidem pro nostra amicitia gratulor. En habes uirum dignum te, atque auo suo Massanissa. Igitur rex, ubi ea quæ fama acceperat, ex litteris imperatoris ita esse cognouit, tum uirtute, tum gratia uiri permotus, flexit animum suum; & Iugurtham beneficijs uincere aggressus est; statimq. eũ adoptauit, & testamento pariter cum filijs heredem

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

dem instituit. Sed ipse paucos post annos, morbo, atque ætate confectus, cum sibi finem uitæ adesse intelligeret, coram amicis, & cognatis, itemq. Adherbale, & Hiempsale filijs, huiuscemodi uerba cum Iugurtha fertur habuisse. Paruum ego te Iugurtha, amisso patre, sine spe, sine opibus, in meum regnum accepi, existimans non minus me tibi, quàm liberis, si genuissem, ob beneficia carum fore. neque ea res falsum me habuit. nam ut alia magna, & egregia tua facta omittam, nouissime rediens Numantia, me, regnumq. meum gloria decorasti: tuaq. uirtute nobis Romanos ex amicis amicissimos fecisti: in Hispania nomen familiæ nostræ renouasti: postremo, quod difficillimum inter mortales est, gloria inuidiam uicisti. Nunc, quoniam mihi natura finem uitæ facit, per hanc dextram, per regni fidem moneo, obtestorq. te, ut hos, qui tibi genere propinqui, beneficio meo fratres sunt, caros habeas; neu malis alienos adiungere, quàm sanguine coniunctos retinere. Nó exercitus, neque thesauri præsidia regni sunt, uerum amici: quos neque armis cogere, neque auro parare queas, officio, & fide parantur. Quis autem amicior, quàm frater fratri? aut quem alienum fidum inuenies, si tuis hostis fueris? Equidé ego regnum uobis trado firmum, si boni eritis: sin mali, imbecillum. nam concordia paruæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Ceterum ante hos te Iugurtha, qui ætate, & sapientia

prior

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

prior es, ne aliter quid eueniat, prouidere decet. Nam in omni certamine, qui opulentior est, etiã si accipit iniuriam, tamen, quia plus potest, facere uidetur. Vos autem Adherbal, & Hiempsal colite, & obseruate talem hunc uirum: imitamini uirtutem: & enitimini, ne ego meliores liberos sumpsisse uidear, quàm genuisse. Ad ea Iugurtha, tametsi regem ficta locutum intelligebat, & ipse longe aliter animo agitabat: tamen pro tẽpore benigne respondit. Micipsa paucis post diebus moritur. Postquam illi more regio iusta magnifice fecerant, reguli in unum conuenere, ut inter se de cunctis negotijs disceptarent. Sed Hiempsal, qui minimus ex illis erat, natura ferox, etiam ante ignobilitatem Iugurthæ, quia materno genere impar erat, despiciens, dextra Adherbalem adsedit: ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur, Iugurtha foret. deinde tamen, ut ætati concederet, fatigatus à fratre, uix in alteram partem traductus est. Ibi cum multa de administrando imperio disſererent, Iugurtha inter alias res ait, oportere quinquennij consulta, & decreta omnia rescindi: nam per ea tempora confectum annis Micipsam parum animo ualuisse. Tum idem Hiempsal placere sibi respondit: nam ipsum illum tribus his proximis annis adoptione in regnum peruenisse. Quòd uerbum in pectus Iugurthæ altius, quàm quisquam ratus erat, descendit. itaque ex eo tempore ira,

& metu anxius, moliri, parare, atque ea modo in animo habere, quibus per dolum Hiempsal caperetur. quæ ubi tardius procedunt, neque lenitur animus ferox: statuit quouis modo inceptum perficere. Primo conuentu, quem ab regulis factum supra memoraui, propter dissensionem placuerat diuidi thesauros, finesq. imperij singulis constitui. itaque tempus ad utranque rem decernitur, sed maturius ad pecuniam distribuendam. reguli interea in loca propinqua thesauris, alius aliò concessere. Sed Hiempsal in oppido Thirmida forte eius utebatur domo, qui proximus lictor Iugurthæ, carus, acceptusq. ei semper fuerat: quem ille casu ministrum oblatum promissis onerat, impellitq., uti tanquam suam domum uisens eat: portarum claues adulterinas paret: ná ueræ ad Hiempsalem referebantur: ceterum, ubi res postularet, se ipsum cum magna uenturum manu. Numida mandata breui conficit: atque, uti doctus erat, noctu Iugurthæ milites introducit: qui postquam in ædes irrupere, diuersi regem quærere: dormientes alios, alios occursantes interficere: scrutari loca abdita: clausa effringere: strepitu & tumultu omnia miscere: cum interim Hiempsal reperitur, occultans se in tugurio mulieris ancillæ, quò initio pauidus, & ignarus loci profugerat. Numidæ caput eius, uti iussi erant, ad Iugurtham referunt. Ceterum fama tanti facinoris per omnem Africam breui diuulgatur:

Adher-

Adherbalem, omnesq., qui sub Micipsæ imperio fuerant, metus inuadit. In duas partes discedunt Numidæ: plures Adherbalem sequuntur, sed illum alterum bello meliores. Igitur Iugurtha quàm maximas potest copias armat: urbes partim ui, alias uoluntate imperio suo adiungit: omni Numidiæ imperare parat. At Adherbal, tametsi Romam legatos miserat, qui senatum docerent de cæde fratris, & suis fortunis; tamen fretus multitudine militum parabat armis contendere. sed ubi res ad certamen uenit, uictus ex prælio profugit in prouinciam, ac deinde Romam contendit. Tum Iugurtha patratis consilijs, postquam omni Numidia potiebatur in otio, facinus suum cum animo reputans, timere populum R. neque aduersus iram eius usquam, nisi in auaritia nobilitatis, & pecunia sua spem habere. itaque, paucis diebus, cum argento, & auro multo legatos Romam mittit: quis præcipit, uti primum ueteres amicos magnis muneribus expleant: deinde nouos acquirant: postremo, quemcũque possint largiendo parare, ne cunctentur. Sed ubi Romam legati uenere, & ex præcepto regis hospitibus, alijsq. quorum ea tempestate in senatu auctoritas pollebat, magna munera misere: tanta commutatio incessit, ut ex maxima inuidia in gratiam & fauorem nobilitatis Iugurtha ueniret. quorum pars spe, alij præmio inducti, singulos ex senatu ambiendo nitebantur, ne grauius in eum

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

conſuleretur . igitur , ubi legatis ſatis confidunt ,
die conſtituto ſenatus utriſque datur. tum Adher
balem hoc modo locutum accepimus . Patres con
ſcripti , Micipſa pater meus moriens mihi præce-
pit , uti regni Numidiæ tantummodo procuratio-
nem exiſtimarem meam : ceterum ius , & impe-
rium eius penes uos eſſe : ſimul eniterer domi , mi
litiæq. quàm maximo uſui eſſe populo R. uos mi
hi cognatorum , uos affinium loco ducerem : ſi ea
feciſſem , in ueſtra amicitia exercitum , diuitias ,
munimenta regni me habiturum . Quæ præcepta
patris mei cum agitarem; Iugurtha homo omniũ,
quos terra ſuſtinet , ſceleratiſſimus , contempto
imperio ueſtro , Maſſaniſſæ me nepotem , etiam à
ſtirpe ſocium , atque amicum populi R. regno ,
fortuniſq. omnibus expulit . Atque ego P. C.
quoniam eò miſeriarum uenturus eram , uellem ,
potius ob mea , quàm ob maiorum meorum bene-
ficia me poſſe à uobis auxilium petere , ac maxi-
me deberi mihi beneficia à populo R . quibus non
egerem , ſed , ea ſi deſideranda erant , uti debitis
uterer . Sed quoniam parum tuta per ſe ipſa pro-
bitas eſt; neque mihi in manu fuit, Iugurtha qua-
lis foret : ad uos confugi P . C . quibus , quod mi-
hi miſerrimum eſt , cogor prius oneri , quàm uſui
eſſe . Ceteri reges , aut bello uicti in amicitiam à
uobis recepti ſunt , aut in ſuis dubijs rebus ſocie-
tatem ueſtram adpetiuerunt . familia noſtra cum
populo R. bello Carthaginienſi amicitiam inſti-

tuit ,

tuit, quo tempore magis fides eius, quàm fortuna pendenda erat. Quorum progeniem uos P. C. nolite pati me nepotem Massanisæ frustra à uobis auxilium petere. Sed si ad impetrandum nihil caussæ haberem, præter miserandam fortunam: quòd paullo ante rex genere, fama, atque copijs potens, nunc deformatus ærumnis, inops, alienas opes expecto: tamen erat maiestatis populi R. prohibere iniuriam; neque pati, cuiusquam regnum per scelus crescere. uerum ego ijs finibus eiectus sum, quos maioribus meis populus R. dedit: unde pater, & auus meus una uobiscum expulere Syfacem, & Carthaginienses. Vestra beneficia mihi erepta sunt, P. C. uos in mea iniuria despecti estis. Heu me miserum, huccine Micipsa pater beneficia tua euasere: ut quem tu parem cũ liberis tuis, regniq. participem fecisti, is potissimum stirpis tuæ extinctor sit? Nunquam ne ergo familia nostra quieta erit? semper ne in sanguine, ferro, fuga uersabitur? Dum Carthaginienses incolumes fuere, iure omnia sæua patiebamur. hostes à latere: uos amici procul: spes omnis in armis erat. postquam illa pestis ex Africa eiecta est, læti pacem agitabamus: quippe, quis nullus hostis erat, nisi forte quem uos iussissetis. Ecce autem ex improuiso Iugurtha intoleranda audacia, scelere, atque superbia sese efferens, fratre meo, atque eodem propinquo suo interfecto, primum regnum eius sceleris sui prædá fecit: post,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

ubi me iisdem dolis nequit capere, nihil minus, quàm uim, aut bellum expectantem, in imperio uestro, sicuti uidetis, extorrem patria, domo, inopem, & copertú miserijs effecit, ut ubiuis tutius, quàm in meo regno, essem. Ego sic existimabam P. C. uti prædicantem audieram patrem meum: qui uestram amicitiam diligenter colerent, eos multú laborem suscipere, ceterum ex omnibus maxime tutos esse. Quod in familia nostra fuit, præstitit, ut in omnibus bellis adesset uobis: nos uti per otiú tuti simus, in manu uestra est P. C. Pater nos duos fratres reliquit: tertium Iugurtham beneficijs suis ratus est nobis coniunctum fore. alter eorum necatus est: alter ipse ego manus impias uix effugi. Quid agam? aut quò potissimum infelix accedam? generis præsidia omnia extincta sunt. pater, uti necesse erat, naturæ concessit: fratri, quem minime decuit, propinquus per scelus uitam eripuit: affines, amicos, propinquos ceteros meos, alium alia clades oppressit: capti ab Iugurtha, pars in crucem acti, pars bestijs obiecti sunt: pauci, quibus relicta est anima, clausi in tenebris cum mærore, & luctu, morte grauiorem uitam exigunt. Si omnia, quæ aut amisi, aut ex necessarijs aduersa facta sunt, incolumia manerent: tamen, si quid ex improuiso mali accidisset, uos implorarem P. C. quibus pro magnitudine imperij ius & iniurias omnes curæ esse decet. nunc uero exul patria, domo, solus, atque omniú honestarum rerum egens, quò

accedam? aut quos appellẽ? nationes ne, an reges, qui omnes familiæ nostræ ob uestram amicitiam infesti sunt? an quoquam mihi adire licet, ubi non maiorum meorũ hostilia monimenta plurima sint? an quisquam nostri misereri potest, qui aliquando uobis hostis fuit? Postremo Massanisa nos ita insti tuit P. C. ne quem coleremus nisi populum R. ne societates, ne fœdera noua acciperemus: abunde magna præsidia nobis in uestra amicitia fore: si huic imperio fortuna mutaretur, una occidendum nobis esse. uirtute, ac dijs uolentibus, magni, & opulenti estis: omnia secunda & obedientia sunt: quo facilius sociorum iniurias curare licet. tantũ illud uereor, ne quos priuata amicitia Iugurthæ parum cognita transuersos agat: quos ego audio summa ope niti, ambire, fatigare uos singulos, ne quid de absente, incognita caussa, statuatis: finge re me uerba, & fugam simulare, cui licuerit in re gno manere. quod utinam illum, cuius impio faci- nore in has miserias proiectus sum, eadem hæc si- mulantem uideam: et aliquando aut apud uos, aut apud deos immortales rerum humanarum cura o- riatur: ut ille, qui nunc sceleribus suis ferox, at- que præclarus est, omnibus malis excruciatus, im pietatis in parentẽ nostrum, fratris mei necis, mea rumq. miseriarum graues pœnas reddat. Iamiam frater animo meo carissime, quanquam tibi imma turo, et, unde minime decuit, uita erepta est, tamẽ lætãdum magis, quàm dolendũ puto casum tuum.

non enim regnum, sed fugam, exilium, egestatē, & omnes has, quæ me premunt, ærumnas cum anima simul amisisti. At ego infelix in tanta mala præcipitatus, pulsus ex patrio regno, rerum humanarum spectaculum præbeo: incertus quid agam; tuas ne iniurias persequar, ipse auxilij egēs; an regno consulam, cuius uitæ, necisq. potestas ex alienis opibus pendet. Vtinam, emori, fortunis meis honestus exitus esset: ne uiuere cōtemptus uiderer, si defessus malis iniuriæ concessissem. Nūc quoniam neque uiuere libet, neque mori licet sine dedecore, P. C. oro uos per liberos, atque parentes uestros, per maiestatē populi R. subuenite mihi misero: ite obuiam iniuriæ: nolite pati regnum Numidiæ, quod uestrum est, per scelus, & sanguinem familiæ nostræ tabescere. Postquam rex loquendi finem fecit, legati Iugurthæ largitione magis, quàm caussa freti, paucis respondent: Hiempsalem, ob sæuitiam suam, à Numidis interfectū: Adherbalem ultro bellum inferentem, postquam superatus sit, queri, quòd iniuriam facere nequisset: Iugurtham ab senatu petere, ne se alium putarent, ac Numantiæ cognitus esset: neu uerba inimici ante facta sua ponerent. Deinde utrique curia egrediuntur. senatus statim consulitur: fautores legatorum, præterea magna pars gratia deprauata, Adherbalis dicta contemnere: Iugurthæ uirtutem laudibus extollere: gratia, uoce, denique omnibus modis pro alieno scelere, & flagitio, sua

quasi

quaſi pro gloria nitebantur. At contra pauci, qui bus bonum & æquum diuitijs carius erat, ſubueniendum Adherbali, & Hiempſalis mortem ſeuere uindicandam cenſebant, ſed ex omnibus maxime Aemilius Scaurus, homo nobilis, impiger, factioſus, auidus potentiæ, honoris, diuitiarum, ceterum uitia ſua callide occultans. is poſtquam uidit regis largitionem famoſam, impudentemq., ueritus, quod in tali re fieri ſolet, ne polluta licentia inuidiam accenderet, animum à conſueta libidine continuit. uicit tamen in ſenatu pars illa, quæ uero pretium, aut gratiã anteferebat. decretum fit, uti decem legati regnũ, quod Micipſa obtinuerat, inter Iugurtham, & Adherbalem diuiderent. cuius legationis princeps fuit L. Opimius, homo clarus, & tum in ſenatu potens, quia conſul, C. Graccho, & M. Fuluio Flacco interfectis, acerrime uictoriam nobilitatis in plebem exercuerat. eum Iugurtha, tametſi Romæ in amicis habuerat, tamen accuratiſſime accepit: dando et pollicẽdo multa perfecit, uti famæ, fidei, poſtremo omnibus ſuis rebus commodum regis anteferret. reliquos legatos eadẽ uia aggreſſus, pleroſque capit: paucis carior fides quàm pecunia fuit. in diuiſione regni, quæ pars Numidiæ Mauritaniam attingit, agris uirisq. opulentior, Iugurthæ traditur: illam alteram ſpecie, quàm uſu, potiorem, quæ portuoſior, & ædificijs magis exornata erat, Adherbal poſſedit. Res poſtulare uidetur, Africæ ſitum paucis expo-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

exponere, & eas gentes, quibus cum nobis bellū, aut amicitia fuit, attingere. Sed quæ loca, & nationes ob calorem, aut asperitatem, item ob solitudines minus frequentata sunt, de ijs haud facile compertum narrauerim: cetera quampaucissimis absoluam. In diuisione orbis terræ plerique in parte tertia Africam posuere: pauci, tantummodo Asiam, & Europam esse; sed Africam in Europa. ea fines habet ab Occidente, fretum nostri maris, & Oceani: ab ortu solis decliuem latitudinem: quem locum Catabathmon incolæ appellant. mare sæuum, & importuosum: ager frugum fertilis, bonus pecori, arboribus infæcundus: cælo, terraq́. penuria aquarum: genus hominum salubri corpore, uelox, patiens laborum: plerosque senectus dissoluit, nisi qui ferro, aut bestijs interiere. nam morbus haud sæpe quenquam superat. Ad hoc, malefici generis plurima animalia. Sed qui mortales initio Africam habuerint, quiq́. postea accesserint, aut quo modo inter se permisti sint: quanquam ab ea fama, quæ plerosque obtinet, diuersum est: tamen uti ex libris Punicis qui regis Hiempsalis dicebantur, interpretatum nobis est, utiq́. rem sese habere cultores eius terræ putant, quampaucissimis dicam. ceterum fides eius rei penes auctores erit. Africam initio habuere Getuli, & Libyes asperi incultiq́. quis cibus erat caro ferina, atque humi pabulum, uti pecoribus. Hi neque moribus, neque lege, aut imperio cuiusquam

rege-

regebantur: uagi, palantes, qua nox coegerat, sedes habebant. Sed postquam in Hispania Hercules, sicuti Afri putant, interijt: exercitus eius compositus ex uarijs gẽtibus, amisso duce, ac passim multis sibi quisque imperium petentibus, breui dilabitur. Ex eo numero Medi, Persæ, & Armenij nauibus in Africam transuecti, proximos nostro mari locos occupauere. Sed Persæ intra Oceanum magis, hiq. alueos nauium inuersos pro tugurijs habuere: quia neque materia in agris, neque ab Hispanis emendi, aut mutuandi copia erat. mare magnum, & ignara lingua commercia prohibebant. hi paullatim per connubia Getulos sibi miscuere: & quia sæpe tentantes agros, alia deinde, atque alia loca petiuerant, semet ipsi Numidas appellauere. Ceterum adhuc ædificia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi uocant, oblonga, incuruis lateribus tecta, quasi nauiũ carinæ sunt. Medis autem, & Armenijs accessere Libyes. nam hi propius mare Africum agitabant: Getuli sub sole magis, haud procul ab ardoribus: hiq. mature oppida habuere. nam freto diuisi ab Hispania, mutare res inter se instituerant. nomen eorum paullatim Libyes corrupere, barbara lingua Mauros pro Medis appellantes. Sed res Persarum breui adoleuit: ac postea Numidiæ nomine propter multitudinem à parentibus digressi, possedere ea loca, quæ proxime Carthaginem Numidia appellatur. Deinde utrique alteris freti, finitimos armis, aut metu sub impe-

imperium suum coegere; nomen, gloriamq́. sibi addidere; magis hi, qui ad nostrum mare processerát: quia Libyes, quàm Getuli, minus bellicosi: denique Africæ pars inferior, pleraque ab Numidis possessa est: uicti omnes ingentem, nomenq. imperantium concessere. Postea Phœnices, alij multitudinis domi minuendæ gratia, pars imperij cupidine solicitata plebe, & alijs nouarum rerum auidis, Hipponem, Adrumetum, Leptim, aliasq́. urbes in ora maritima condidere: hæq́. breui multum auctæ, pars originibus suis præsidio, aliæ decori fuere. Nam de Carthagine silere melius puto, quàm parum dicere: quoniam aliò properare tempus monet. Igitur ad Catabathmon, qui locus Aegyptum ab Africa diuidit, secũdo mari prima Cyrene est, colonia Thereωn, ac deinceps duæ Syrtes, interq́. eas Leptis: deinde Aræ Philenωn: quẽ locum Aegyptum uersus finem imperij habuere Carthaginienses: post aliæ Punicæ urbes. cetera loca usque ad Mauritaniam Numidæ tenent. proxime Hispaniam Mauri sunt. super Numidiã Getulos accepimus, partim in tugurijs, alios incultius uagos agitare: post eos Aethiopas esse: deinde loca exusta solis ardoribus. Igitur bello Iugurthino pleraque ex Punicis oppida, et fines Carthaginiensium, quos nouissime habuerát populus R. per magistratus administrabat: Getulorum magna pars, & Numidæ usque ad flumen Muluchã sub Iugurtha erant: Mauris omnibus rex Bocchus imperitabat,

bat, præter nomen, cetera ignarus populi R. itemq. nobis neque bello, neque pace antea cognitus. De Africa, & eius incolis, ad necessitudinem rei satis dictum est. Postquam diuiso regno legati Africa decessere, & Iugurtha contra timorem animi præmia sceleris adeptum se se uidet certum esse ratus, quod ex amicis apud Numantiam acceperat, omnia Romæ uenalia esse; simul & illorum pollicitationibus accensus, quos paullo ante muneribus expleuerat; in regnũ Adherbalis animum intendit. ipse acer, bellicosus: at is, quem petebat, quietus, imbellis, placido ingenio, oportunus iniuriæ: metuens magis, quàm metuendus. Igitur ex improuiso fines eius cum magna manu inuadit: multos mortales cum pecore, atque alia præda capit: ædificia incendit: pleraque loca hostiliter cum equitatu accedit. deinde cum omni multitudine in regnum suum se conuertit, existimans Adherbalem, dolore permotum, iniurias suas manu uindicaturum, eamq. rem belli caussam fore. At ille, quòd neque se parem armis existimabat, & amicitia populi R. magis quàm Numidis fretus erat; legatos ad Iugurtham de iniurijs questum misit: qui tametsi contumeliosa dicta retulerant, prius tamen omnia pati decreuit, quàm bellum sumere: quia tentatum antea secus cesserat. Neque eo magis cupido Iugurthæ minuebatur: quippe qui totum eius regnũ animo iam inuaserat. itaque non, uti antea, cum

præda-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

prædatoria manu, sed magno exercitu comparato, bellum gerere cœpit, & aperte totius Numidiæ imperium petere. ceterum, quà pergebat, urbes, agros uastare, prædas agere: suis animum, hostibus terrorem augere. Adherbal ubi intelligit eò processum, uti regnum aut relinquendum, aut retinendum armis esset; necessario copias parat, & Iugurthæ obuius procedit. Interim haud longe à mari prope Cirtham oppidum utriusque exercitus consedit: & quia dici extremum erat, prœlium non est inceptum. sed ubi plerunque noctis processit, obscuro etiam tum lumine, milites Iugurthini signo dato castra hostium inuadunt: semisomnos partim, alios arma sumentes fugant, funduntq.: Adherbal cum paucis equitibus Cirtham profugit. et ni multitudo togatorum fuisset, quæ Numidas insequentes à mœnibus prohibuit, uno die inter duos reges cœptum, atque patratum bellum foret. Igitur Iugurtha oppidum circumsedit: uineis, turribusq., & machinis omnium generum expugnare aggreditur: maxime festinans tempus legatorum antecapere, quos ante prœlium factum ab Adherbale Romam missos audiuerat. Sed postquam senatus de bello eorum accepit, tres adolescentes in Africam legantur: qui ambos reges adeant, senatus populiq. Romani uerbis nuntient, uelle, & censere eos ab armis discedere: ita seq., illisq. dignum esse. Legati in Africam maturantes ueniunt, eo magis, quòd

Romæ dum proficiſci parant, de prœlio facto, & oppugnatione Cirthæ audiebatur. ſed is rumor clemens erat. Quorum Iugurtha accepta oratione reſpondit: ſibi neque maius quidquam, neque carius auctoritate ſenatus eſſe: ab adoleſcentia ita ſe eniſum, ut ab optimo quoque probaretur: uirtute, non malitia P. Scipioni ſummo uiro placuiſſe: ob eaſdem artes à Micipſa, non penuria liberorum, in regnum adoptatum eſſe: ceterum quò plura bene, atque ſtrenue feciſſet, eo animum ſuũ iniuriam minus tolerare: Adherbalem dolis uitæ ſuæ inſidiatum: quod ubi comperiſſet, eius ſceleri obuiam iſſe: populum R. neque recte, neque pro bono facturum, ſi ab iure gentium ſeſe prohibuerit: poſtremo de omnibus rebus legatos Romã breui ſe eſſe miſſurum. Ita utrique digrediuntur. Adherbalis copia appellandi non fuit. Iugurtha ubi eos Africa deceſſiſſe ratus eſt, neque propter naturam loci Cirtham armis expugnare poteſt: uallo, atque foſſa mœnia circũdat: turres extruit, eaſq. præſidijs firmat: præterea dies, nocteſq. aut per uim, aut dolis tentare, defenſoribus mœnium præmia modo, modo formidinem oſtentare: ſuos hortando ad uirtutem arrigere: prorſus intentus cũcta parare. Adherbal ubi intelligit omnes ſuas fortunas in extremo ſitas, hoſtem infeſtum, ſpem auxilij nullam, penuria rerum neceſſariarum bellum non poſſe trahi; ex ijs, qui una Cirtham profugerant, duos maxime impigros delegit: eos

multa

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

multa pollicendo, ac miserando casum suum, confirmat, uti per hostium munitiones noctu ad proximum mare, dein Romam pergerent. Numidæ paucis diebus iussa efficiunt. litteræ Adherbalis in senatu recitatæ sunt: quarum sententia hæc fuit. Non mea culpa sæpe ad uos oratum mitto P.C. sed uis Iugurthæ subigit, quem tanta libido extinguendi me inuasit, ut neque uos, neque deos immortales in animo habeat; sanguinem meum, quàm omnia malit. itaque quintum iam mensem socius & amicus populi R. armis obsessus teneor: neque mihi Micipsæ patris mei beneficia, neque uestra decreta auxiliantur: ferro, an fame acrius urgear, incertus sum. Plura de Iugurtha scribere dehortatur me fortuna mea: etiam ante expertus sum parum fidei miseris esse: nisi tamen intelligo illum, supra quàm ego sum, petere, neque simul amicitiam uestram, & regnum meum sperare. Vtrum grauius existimet, nemini occultum est. Nam initio occidit Hiempsalem fratrem meum: deinde patrio regno me expulit. Quæ sane fuerint nostræ iniuriæ, nihil ad uos. uerum nunc regnum uestrum armis tenet: me, quem uos imperatorẽ Numidis posuistis, clausum obsidet: legatorum uerba quanti fecerit, pericula mea declarant. Quid est reliquum, nisi uis uestra, qua moueri possit? nam ego quidem uellem, & hæc quæ scribo, & illa, quæ antea in senatu questus sum, uana forent potius, quàm miseria

mea fidem uerbis faceret. Sed quoniam eo natus sum, ut Iugurthæ scelerum ostentui essem: non iam mortem, neque ærumnas, tantummodo inimici imperium, & cruciatus corporis deprecor. Regno Numidiæ, quod uestrum est, uti libet, consulite: me ex manibus impijs eripite, per uos, per maiestatem imperij, per amicitiæ fidem: si ulla apud uos memoria remanet aui mei Massanissæ. His litteris recitatis, fuere qui exercitum in Africam mittendum censerent, & quamprimum Adherbali subueniendum: de Iugurtha interim uti consuleretur; quoniam non paruisset legatis. Sed ab ijsdem illis fautoribus regis summa ope enisum est, ne tale decretum fieret: ita bonum publicum, ut in plerisque negotijs solet, priuata gratia deuictũ. legantur tamen in Africam maiores natu nobiles, amplis honoribus usi: in quis fuit M. Scaurus, de quo supra memorauimus, consularis, & tum in senatu princeps. Hi, quòd in inuidia res erat, simul & à Numidis obsecrati, triduo nauim ascendere: deinde breui Vticam adpulsi, litteras ad Iugurtham mittunt, quamocyssime ad prouinciam accedat, seq́. ad eum ab senatu missos. Ille, ubi accepit homines claros, quorum auctoritatem Romæ pollere audierat, contra inceptum suum uenisse: primo commotus metu, atque libidine, diuersus agitabatur. timebat iram senatus, ni paruisset legatis: porro animus cupidine cæcus ad inceptum scelus rapiebatur: uicit ta

men in auido ingenio prauum consilium. Igitur exercitu circundato, summa ui Cirtham irrumpere nititur, maxime sperans, diducta manu hostium, aut ui, aut dolis sese casum uictoriæ inuenturum. Quod ubi secus procedit, neque quod intenderat, efficere potest, ut prius, quàm legatos conueniret, Adherbalis potiretur; ne amplius morando Scaurum, quem plurimum metuebat, incenderet, cum paucis equitibus in prouinciam uenit. ac tametsi senatus uerbis graues minæ nuntiabantur, quòd ab oppugnatione non desisteret: multa tamen oratione consumpta, frustra legati discessere. Ea postquam Cirthæ audita sunt, Italici, quorum uirtute mœnia defensabantur, confisi, deditione facta, propter magnitudinem populi R. inuiolatos sese fore, Adherbali suadent, uti sese, & oppidum Iugurthæ tradat: tantum ab eo uitam paciscatur: de ceteris senatui curæ fore. At ille, tametsi omnia potiora fide Iugurthæ rebatur, tamen, quia penes eosdem, si aduersaretur, cogendi potestas erat, ita, uti censuerant Italici, deditionem facit. Iugurtha in primis Adherbalem excruciatum necat: deinde omnes puberes Numidas, atque negotiatores promiscue, uti quisque armatus obuius fuerat, interfecit. Quod postquam Romæ cognitum est, & res in senatu agitari cœpit; ijdem illi ministri regis interpellando, ac sæpe gratia, interdum iurgijs trahendo tempus, atrocitatem facti leniebant. et ni C.

Mem-

Memmius tribunus pl. designatus, uir acer et infestus potentiæ nobilitatis, populum R. edocuisset id agi, ut per paucos factiosos scelus Iugurthæ condonaretur: profecto omnis inuidia prolatandis consultationibus dilapsa foret: tanta uis gratiæ atque pecuniæ regis erat. Sed ubi senatus delicti conscientia populum timet: lege Sempronia prouinciæ futuris consulibus Numidia, atque Italia decretæ sunt. consules declarati sunt P. Scipio Nasica, L. Bestia Calpurnius: Numidia Calpurnio, Scipioni Italia obuenit. deinde exercitus, qui in Africam portaretur, scribitur: stipendium, aliaq., quæ bello usui forent, decernuntur. At Iugurtha, contra spem nuntio accepto, quippe cui Romæ omnia uenum ire in animo hæserat; filium, & cum eo duos familiares ad senatum legatos mittit: ijsq., uti illis, quos Hiempsale interfecto miserat, præcepit, ut omnes mortales pecunia aggrediantur. Qui postquam Romam aduentabant, senatus à Bestia consultus est, placeret ne legatos Iugurthæ recipi mœnibus; ijq. decreuere, nisi regnum, ipsumq. deditum uenissent, uti diebus proximis decem Italia decederent. Consul Numidis ex senatus decreto nuntiari iubet: ita infectis rebus, illi domum discedunt. Interim Calpurnius parato exercitu, legat sibi homines nobiles, factiosos, quorum auctoritate, quæ deliquisset, munita fore sperabat: in quis fuit Scaurus, cuius de natura, & habitu supra memorauimus. Nam

in consule nostro multæ, bonæq. artes animi, & corporis erant: quas omnes auaritia præpediebat. patiens laborum, acri ingenio, satis prouidens, belli haud ignarus, firmissimus contra pericula, & insidias. Sed legiones per Italiam Regium, atque inde Siciliam, porro ex Sicilia in Africam transuectæ sunt. Igitur Calpurnius in initio paratis commeatibus, acriter Numidiam ingressus est; multosq. mortales, & urbes aliquot pugnando cepit. Sed ubi Iugurtha pecunia per legatos tentare, belliq., quod administrabat, asperitatem ostendere cœpit: animus æger auaritia facile conuersus est. Ceterum socius, & minister omnium consiliorum assumitur Scaurus: qui tametsi à principio, plerisque ex factione eius corruptis, acerrime regem impugnauerat: tamen magnitudine pecuniæ à bono, honestoq. in prauum abstractus est. Sed Iugurtha primum tantummodo belli moram redimebat, existimans sese interim aliquid Romæ pretio, aut gratia effecturum. postea uero quàm participem negotij Scaurum accepit; in maximá spem adductus recuperandæ pacis, statuit cum eis de omnibus pactionibus præsens agere. Ceterum interea fidei caussa mittitur à consule Sextius quæstor in oppidum Iugurthæ Vaccam: cuius rei species erat acceptio frumenti, quod Calpurnius palam legatis imperauerat: quoniam deditionis mora induciæ agitabantur. Igitur rex, uti constituerat, in castra uenit: ac pauca præsenti consilio locutus

cutus

cutus de inuidia sui facti, atque uti in deditionem acciperetur: reliqua cum Bestia, & Scauro secreta transegit. deinde postero die quasi per Satyram legem, sententijs exquisitis, in deditionem accipitur. Sed uti pro consilio imperatum erat, elephãti XXX. pecus, atque equi multi, non cum paruo argenti pondere, quaestori traduntur. Calpurnius Romam ad magistratus rogandos proficiscitur. In Numidia & exercitu nostro pax agitabatur. Postquam res in Africa gestas, quoq. modo actae forent, fama diuulgauit: Romae per omnes locos, & conuentus de facto consulis agitari: apud plebem grauis inuidia: patres soliciti erant: probarent ne tantum flagitium, an decretum consulis subuerterent, parum constabat. Ac maxime eos potentia Scauri, quòd is auctor, & socius Bestiae ferebatur, à uero, bonoq. impediebat.

At C. Memmius, cuius de libertate ingenij, & odio potentiae nobilitatis supra diximus, inter dubitationem & moras senatus, concionibus populum ad uindicandum hortari: monere, ne remp. ne libertatem suam desererent: multa superba, et crudelia facinora nobilitatis ostendere: prorsus intentus omni modo plebis animum accendebat.

Sed quoniam ea tempestate Romae Memmij facundia clara, pollensq. fuit: decere existimaui unam ex tam multis orationem eius perscribere. ac potissimum eam dicam, quam in concione post reditum Bestiae huiuscemodi uerbis disseruit. Mul

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

ta me dehortantur à uobis Quirites, ni ſtudium reip. omnia ſuperet; opes factionis, ueſtra patientia, ius nullum; ac maxime quòd innocentiæ plus periculi, quàm honoris eſt. nam illa quidem piget dicere, his annis XX quàm ludibrio fueritis ſuperbiæ paucorum: quàm fœde, quamq. multi perierint ueſtri defenſores: ut uobis animus ac ignauia, atque ſocordia corruptus ſit: qui ne nunc quidem obnoxij inimicis exurgitis: atque etiam nunc timetis eos, quibus uos decet terrori eſſe. Sed quanquam hæc talia ſunt, tamen obuiam ire factionis potentiæ animus ſubigit. certe ego libertatem, quæ mihi à parente meo tradita eſt, experiar: uerum id fruſtra, an ob rem faciam, in ueſtra manu ſitum eſt Quirites. Neqne ego uos hortor, quod ſæpe maiores ueſtri fecere, uti contra iniurias armati eatis. nihil ui, nihil ſeceſſione opus eſt: neceſſe eſt ſuomet ipſi more præcipites eant. Occiſo Ti. Graccho, quem regnum ſibi parare aiebant, in plebem Romanam quæſtiones graues habitæ ſunt. poſt C. Gracchi, & M. Fuluij cædem, ueſtri item ordinis multi mortales in carcere necati ſunt. utriuſque cladis non lex, uerum libido eorum finem fecit. Sed ſane fuerit regni reparatio, plebi ſua iura reſtituere; quicquid ſine ſanguine ciuium ulciſci nequit, iure factum ſit. Superioribus annis taciti indignabamini ærarium expilari: reges, & populos liberos paucis nobilibus uectigal pendere: penes eoſdem & ſummam glo-

gloriam, & maximas diuitias esse: tamen hæc talia facinora impune suscepisse, parum habuere. itaque postremo leges, maiestas uestra, diuina, & humana omnia hostibus tradita sunt. Neque eos, qui ea fecere, pudet, aut pænitet: sed incedunt per ora uestra magnifice: sacerdotia, et consulatus, pars triumphos suos ostentantes: perinde quasi ea honori, non prædæ habeant. serui ære parati, iniusta imperia dominorum non perferunt: uos Quirites in imperio nati, æquo animo seruitutem toleratis? At qui sunt hi, qui remp. occupauere? homines sceleratissimi, cruentis manibus, immani auaritia, nocentissimi, & ijdem superbissimi, quibus fides, decus, pietas, postremo honesta, atque inhonesta omnia quæstui sunt. Pars eorum occidisse tribunos pl. alij quæstiones iniustas, plerique cædem in uos fecisse, pro munimento habent. itaque quàm quisque pessime fecit, tam maxime tutus est; metum à scelere suo ad ignauiam uestram transtulere: quos omnes eadem cupere, eadem odisse, eadem metuere in unum coegit. Sed hæc inter bonos amicitia, inter malos factio est. quòd si tantam uos libertatis curam haberetis, quàm illi ad dominationem accensi sunt: profecto neque resp. sicuti nunc, uastaretur: & beneficia uestra penes optimos, non audacissimos forent. Maiores uestri parandi iuris, & maiestatis constituendæ gratia, bis per secessionem armati Auentinum montem occupauere: uos

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

pro libertate, quam ab illis accepiſtis, non ne ſumma ope nitemini? atque eo uehementius, quo maius dedecus eſt, parta amittere, quàm omnino non paruiſſe? Dicet aliquis, quid igitur cenſes? Vindicandum in eos, qui hoſti prodidere remp. non manu, neque ui, quod magis uos feciſſe, quàm illis accidiſſe indignum eſt, uerum quæſtionibus, et indicio ipſius Iugurthæ. qui ſi dediticius eſt, profecto iuſſis ueſtris obediens erit: ſin ea contemnis, ſcilicet æſtimabitis, qualis illa pax, aut deditio ſit, ex qua ad Iugurtham ſcelerum impunitas, ad paucos potentes maximæ diuitiæ, ad remp. damna, atque dedecora peruenerint. Niſi forte dominationis eorum ſatietas nondum etiam uos tenet: & illa, quàm hæc tempora, magis placent, cum regna, prouinciæ, leges, iura, iudicia, bella, atque paces, poſtremo diuina, & humana omnia penes paucos erant: uos autem, hoc eſt populus R. inuicti ab hoſtibus, imperatores omnium gẽtium, ſatis habebatis animam retinere. Nam ſeruitutem quidem quis ueſtrum recuſare audebat? Atque ego tametſi uirum flagitioſiſſimum exiſtimo impune iniuriam accepiſſe: tamen uos ſceleratiſſimis hominibus ignoſcere, quoniam ciues ſunt, æquo animo paterer, ni miſericordia in perniciem caſura eſſet. nam & illos, quantum importunitatis habent, parum eſt impune male feciſſe: niſi deinde faciundi licentia eripiatur: & uobis æterna ſolicitudo remanebit, cum intelligetis aut ſeruiendum

uiendum esse, aut per manus libertatem retinendam. Nam fidei quidem et concordiæ quæ spes est? Dominari illi uolunt, uos liberi esse: facere illi iniurias, uos prohibere: postremo socijs uestris, ueluti hostibus, hostibus pro socijs utuntur. Potest ne in tam diuersis mentibus pax, aut amicitia esse? Quare moneo, hortorq. uos, ne tantum scelus impunitum omittatis. Nō peculatus ærarij factus est: neque per uim socijs ereptæ pecuniæ. Quæ quã quam grauia sunt: tamen consuetudine iam pro nihilo habentur. Hosti acerrimo prodita senatus auctoritas: proditum imperium uestrum est: domi, militiæq. resp. uenalis fuit. Quæ nisi quæsita erunt, nisi uindicatum in noxios: quid erit reliquum, nisi ut illis, qui ea fecere, obedientes uiuamus? Nam impune quidlibet facere, id est regem esse. Neque ego uos Quirites hortor, ut iam malitis ciues uestros perperam, quàm recte fecisse, sed ne, ignoscendo malis, bonos perditum eatis. At hoc in rep. multo præstat beneficij, quàm maleficij immemorem esse. Bonus tantummodo segnior fit, ubi negligas: at malus improbior. Ad hoc si iniuriæ non sint, haud sæpe auxilij egeas. Hæc atque alia huiuscemodi sæpe dicendo, C. Memmius populo R. persuadet, uti L. Cassius, qui tum prætor erat, ad Iugurtham mitteretur: eumq., interposita fide publica, Romam duceret: quo facilius indicio regis, Scauri, & reliquorum, quos pecuniæ captæ arcessebant, delicta patefierent.

Dum

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

Dum hæc Romæ geruntur, qui in Numidia relicti à Bestia exercitui præerant, secuti morem imperatoris sui, plurima, & flagitiosissima facinora fecere. Fuere, qui auro corrupti, elephantes Iugurthæ traderent, alij perfugas uẽderent: pars ex pacatis prædas agebant: tanta uis auaritiæ in animos eorum, ueluti tabes, inuaserat. At Cassius pr. perlata rogatione à C. Memmio, ac perculsa omni nobilitate, ad Iugurtham proficiscitur: eiq́. timido, & ex conscientia diffidenti rebus suis, persuadet, quoniam se populo R. dedisset, ne uim, quàm misericordiam eius experiri malit: priuatim præterea fidem suam interponit, quam ille non minoris, quàm publicam ducebat: talis ea tempestate fama de Cassio erat. Igitur Iugurtha contra decus regium, cultu quammaxime miserabili, cum Cassio Romam uenit. Ac tametsi in ipso magna uis animi erat, confirmatus ab omnibus, quorum potentia, aut scelere cuncta ea gesserat, quæ supra diximus; C. tamen Bæbium tribunum pl. magna mercede parat, cuius impudentia contra ius, et iniurias omnes munitus foret. At C. Memmius aduocata concione; quanquam regi infesta plebs erat; & pars in uincula duci iubebat, pars, nisi socios sceleris sui aperiret, more maiorum de hoste supplicium sumi; dignitati magis, quàm ire consulens, sedare motus, & animos eorum mollire; postremo confirmare fidem publicam per sese inuiolatam fore. Post, ubi silentium cœpit, pro-

ducto Iugurtha, uerba facit: Romæ, Numidiæq. facinora eius memorat: scelera in patrē fratresq. ostendit: quibus iuuantibus, quibusq. ministris ea egerit: quanquam intelligat populo R. tamē uelle manifesta magis ex illo habere: si uerum aperiat, in fide & clementia populi R. magnam spem illi sitam: sin reticeat, non socijs saluti fore, sed se, suasq. spes corrupturum. Deinde, ubi Memmius dicendi finem fecit, & Iugurtha respondere iussus est, C. Bæbius tribunus pl. quem pecunia corruptum supra diximus, regem tacere iubet: ac tametsi multitudo, quæ in concione aderat, uehementer accensa, terrebat eum clamore, uultu, sæpe impetu, atque alijs omnibus, quæ ira fieri amat; uicit tamen impudentia. ita populus ludibrio habitus, ex concione discessit: Iugurthæ, Bestiæq., & ceteris, quos illa quæstio exagitabat, animi augescunt. Erat ea tempestate Romæ Numida quidā nomine Massiua Gulussæ filius, Massanissæ nepos: qui, quia in dissensione regum, Iugurthæ aduersus fuerat, dedita Cirtha, & Adherbale interfecto, profugus ex Africa abierat. Huic Sp. Albinus, qui proximo anno post Bestiā cum Q. Minucio Rufo consulatum gerebat, persuadet, quoniam è stirpe Massanissæ sit, Iugurthamq. ob scelera inuidia cum metu urgeat, regnum Numidiæ ab senatu petat. Auidus consul belli gerendi, mouere, quàm senescere, omnia malebat. ipsi prouincia Numidia, Minucio Macedonia

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

cedonia euenerat. Quæ postquam Massiua agitare cœpit; neque Iugurthæ in amicis satis præsidij est, quòd eorum alium conscientia, alium mala fama, & timor impediebat: Bomilcari proximo, ac maxime fido sibi imperat, pretio, sicuti multa cõ fecerat, insidiatores Massiuæ paret, ac maxime occulte: sin id parum procedat, quouis modo Numidam interficiat. Bomilcar mature regis mandata exequitur: & per homines talis negotij artifices, itinera, egressusq́. eius, postremo loca, atque tempora cuncta explorat: deinde, ubi res postulabat, insidias tendit. Igitur unus ex eo numero, qui ad cædem parati erant, paulo inconsultius Massiuam aggreditur, illumq́. obtruncat. sed ipse deprehensus multis hortantibus, & in primis Albino consule, indicium profitetur. Fit reus magis ex æquo & bono, quàm ex iure gentium Bomilcas, comes eius, qui Romam fide publica uenerat. At Iugurtha manifestus tanti sceleris, non prius omisit contra uerum niti, quàm animaduertit, super gratiam, atque pecuniam suam inuidiam facti esse. Igitur quanquam in priore actione ex amicis quinquaginta uades dederat, regno magis, quàm uadibus, consulens, clam in Numidiam Bomilcarem dimittit: ueritus ne reliquos populares metus inuaderet parendi sibi, si de illo supplicium sumptum foret. & ipse paucis diebus eodem profectus est, iussus à senatu Italia decedere. Sed postquam Roma egressus est, fertur, eò

sæpe tacitus respiciens, postremo dixisse: urbem uenalem, & mature perituram, si emptorem inuenerit. Interim Albinus, renouato bello, commeatum, stipendium, aliaq., quæ militibus usui forent, maturat in Africam portare; ac statim ipse profectus est, uti ante comitia, quod tempus haud longe aberat, armis, aut deditione, aut quouis modo bellum conficeret. at contra Iugurtha trahere omnia: & alias, deinde alias moræ caussas facere: polliceri deditionem: ac deinde metum simulare, instanti cedere: & paulo post, ne sui diffiderent, instare: ita belli modo, modo pacis mora consulem ludificare. Ac fuere, qui tum Albinum haud ignarum consilij regis existimarent; neque ex tanta properantia tã facile tractum bellum socordia magis, quàm dolo crederent. sed postquam dilapso tempore, comitiorum dies aduentabat, Albinus, Aulo fratre in castris pro prætore relicto, Romam decessit. Ea tempestate Romæ seditionibus tribunicijs atrociter resp. agitabatur, L. Lucilius, & L. Annius tribunus pl. resistentibus collegis, continuare magistratum nitebantur: quæ dissensio totius anni comitia impediebat. Ea mora in spem adductus Aulus, quem pro prætore in castris relictum supra diximus, aut conficiendi belli, aut terrore exercitus ab rege pecuniæ capiundæ, milites mense Ianuario ex hibernis, in expeditionem euocat: magnisq. itineribus hieme aspera peruenit ad oppidum Suthul, ubi re

gis

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

gis thesauri erant. quod quanquam & sæuitia té poris, et oportunitate loci, neque capi, neque obsideri poterat: (ná circum situm in prærupti montis extremo planities limosa hiemalibus aquis paludem fecerat) tamen aut simulandi gratia, quo regi formidinem adderet, aut cupidine cæcus ob thesauros oppidi potiundi, uineas agere, aggerem iacere: aliaq., quæ cœpto usui forent, properare. at Iugurtha, cognita uanitate, atque imperitia legati, subdole eius augere amentiam: missitare supplicantes legatos: ipse quasi uitabundus per saltuosa loca, & tramites exercitum ductare. Denique Aulum spe pactionis pepulit, uti, relicto Suthule, in abditas regiones sese, ueluti cedentem insequeretur: ita delicta occultiora fore. interea per homines callidos die noctuq. exercitum tentabat: centuriones, ducesq. turmarum partim, uti transfugerent, corrumpere, alij signo dato, locum uti desererent. quæ postquam ex sententia instruxit, intempesta nocte de improuiso cum multitudine Numidarum Auli castra circumuenit: milites Romani, perculsi tumultu insolito, arma capere: alij sese abdere: pars territos confirmare: trepidare: omnibus locis uis magna hostium cælum nocte, atque nubibus obscuratum: periculum anceps: postremo fugere, an manere, tutius foret, in incerto erat. Sed ex èo numero, quos paulo ante corruptos diximus, cohors una Ligurum, cum duabus turmis Thracum, &

paucis gregarijs militibus, tranſire ad regem: & cẽturio primipili tertiæ legionis per munitionem, quam uti defenderet, acceperat, locum hoſtibus introeundi dedit: eaq. Numidæ cuncti irrupere: noſtri fuga fœda, plerique abiectis armis proximum collem occupauere: nox, atque præda caſtrorum, hoſtes, quo minus uictoria uterentur, remorata ſunt. deinde Iugurtha poſtero die cũ Aulo in colloquio uerba facit: tametſi ipſum cum exercitu fame, & ferro clauſum tenet, tamen ſe humanarum rerum memorem: ſi ſecum fœdus faceret, incolumes omnes ſub iugum miſſurum: præterea uti diebus decem Numidia decederet. Quæ quanquam grauia, & flagitij plena erant, tamen quia mortis metu multabantur, ſicuti regi libuerat, pax conuenit. ſed ubi ea Romæ comperta ſunt, metus, atque mæror ciuitatem inuaſere: pars dolere pro gloria imperij: pars inſolita rerum bellicarum timere libertati: Aulo omnes infeſti, ac maxime qui bello ſæpe præclari fuerãt, quòd armatus dedecore potius, quàm manu ſalutem quæſierit. Ob ea conſul Albinus ex delicto fratris inuidiam, ac demum periculum timens, ſenatum de fœdere conſulebat: & tamen interim exercitui ſupplementum ſcribere: ab ſocijs & nomine Latino auxilia accerſere: denique omnibus modis feſtinare. Senatus ita, uti par fuerat, decernit, ſuo atque populi iniuſſu nullum potuiſſe fœdus fieri. conſul impeditus à tribunis pl. ne, quas

para-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

parauerat copias, secum portaret, paucis diebus in Africam proficiscitur. nam omnis exercitus, uti conuenerat, Numidia deductus in prouincia hiemabat. Postquam eò uenit, quanquam perse qui Iugurtham, & mederi fraternæ inuidiæ animo ardebat: cognitis militibus, quos præter fugam, soluto imperio, licentia atque lasciuia corruperat, & copia rerum, statuit nihil sibi agitandum. interea Romæ C. Mamilius Limitanus tribunus pl. rogationem ad populum promulgat, uti quæreretur in eos, quorum consilio Iugurtha senatus decreta neglexisset; quiq. ab eo in legationibus, aut imperijs pecunias accepissent; qui elephantos, quiq. perfugas tradidissent; itemq. qui de pace, aut bello cum hostibus pactiones fecissent. Huic rogationi partim conscij sibi, alij ex partiũ inuidia pericula metuentes, quoniam aperte resistere non poterant, quin illa, & alia talia placere sibi faterentur, occulte per amicos, ac maxime per homines Latini nominis, & socios Italicos impedimenta parabant. sed plebs, incredibile est memoratu, quàm intenta fuerit, quantaq. ui rogationem iusserit, decreuerit, uoluerit, magis odio nobilitatis, cui mala illa parabantur, quàm cura reip. tanta libido in partibus erat. Igitur, ceteris metu perculsis, M. Scaurus, quem legatum Bestiæ fuisse supra docuimus, inter lætitiam plebis, & suorum fugam, trepida etiam tum ciuitate, cum ex Mamilij rogatione tres quæsitores

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

sitores rogarentur, effecerat, ut ipse in eo numero crearetur. sed quæstione exercitata aspere, uiolenterq. ex rumore, & libidine plebis, ut sæpe nobilitatem, sic ea tempestate plebem ex secundis rebus insolentia ceperat. Ceterum mos partium popularium, & senatus factionum, ac deinde omnium malarum artium, paucis ante annis Romæ ortus est otio, atque abundantia earum rerum, quæ prima mortales ducunt. nam ante Carthaginem deletam, populus, & senatus Romanus placide, modesteq. inter se remp. tractabant: neque gloriæ, neque dominationis certamen inter ciues erat: metus hostilis in bonis artibus ciuitatem retinebat. sed ubi illa formido mentibus decessit: scilicet ea, quæ secundæ res amant, lasciuia atque superbia incessere. ita, quod in aduersis rebus optauerant, otium postquam adepti sunt, asperius, acerbiusq. fuit. nanque cœpere nobilitas dignitatem in superbiam, plebes libertatem in libidinem uertere: sibi quisque ducere, trahere, rapere. ita omnia in duas partes abstracta sunt. resp. quæ media fuerat, dilacerata est. ceterum nobilitas factione magis pollebat: plebis uis soluta, atque in multitudine dispersa, minus poterat. paucorum arbitrio belli, domiq. resp. agitabatur: penes eosdem ærarium, prouinciæ, magistratus, gloriæ, triumphiq. erant: populus militia, atque inopia urgebatur, prædas bellicas imperatores cum paucis diripiebant. Interea parentes, aut parui libe-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

ri militum, uti quisque potentiori confinis erat, sedibus pellebantur. ita cum potentia auaritia sine modo, modestiaq. inuadere, polluere, & uastare omnia: nihil pensi, neque sancti habere, quoad semet ipsam præcipitauit. nam ubi primũ ex nobilitate reperti sunt, qui ueram gloriam iniustæ potentiæ anteponerent: moueri ciuitas, & dissensio ciuilis, quasi permistio terræ, oriri cœpit. Nam postquam Tiberius, & C. Gracchus, quorum maiores Punico atque aliys bellis multum reip. addiderant, uindicare plebem in libertatem, & paucorum scelera patefacere cœpere: nobilitas noxia, atque eo perculsa, modo per socios, ac nomen Latinum, interdum per equites Romanos, quos spes societatis à plebe dimouerat, Gracchorum actionibus obuiam ierat: et primo Tiberium, deinde paucos post annos eadem ingredientem Caium, tribunum pl. alterum, alterum triumuirum coloniys deducendis cum M. Fuluio Flacco ferro necauerat. & sane Gracchis cupidine uictoriæ haud satis moderatus animus fuit. Sed bono uinci satius est, quàm malo more iniuriam uincere. igitur ea uictoria nobilitas ex libidine sua usa, multos mortales ferro aut fuga extinxit; plusq. in reliquum sibi timoris, quàm potentiæ addidit. Quæ res plerunque magnas ciuitates pessundedit: dum alteri alteros uincere quouis modo, & uictos acerbius ulcisci uolunt. sed de studiys partium, & omnibus ciuitatis moribus si singillatim, aut pro magnitu-

gnitudine parem disserere: tempus, quàm res, maturius me deseret. quamobrem ad inceptum redeo. Post Auli fœdus, exercitusq. nostri fœdam fugam, Metellus, & Silanus consules designati, prouincias inter se partiuerant: Metelloq. Numidia euenerat, acri uiro, & quanquam aduerso populi partibus, fama tamen æquabili, & inuiolata. is ubi primum magistratum ingressus est: alia omnia sibi cum collega communia ratus, ad bellum, quod gesturus erat, animum intendit. igitur diffidens ueteri exercitui, milites eligere, scribere: præsidia undique accersere: armo, tela, equos, & cetera instrumenta militiæ parare: ad hoc commeatum affatim, denique omnia, quæ in bello uario, & multarum rerum egenti usui esse solent. Ceterum ad ea patranda senatus auctoritate, socij, nomenq. Latinum, & reges, ultro auxilia mittendo, postremo omnis ciuitas summo studio adnitebatur. itaque, ex sententia omnibus rebus paratis, compositisq., in Numidiam proficiscitur, magna spe ciuium: cum propter bonas artes, tum maxime quòd aduersum diuitias inuictum animum gerebat: & auaritia magistratuum ante id tempus in Numidia nostræ opes contusæ, hostiumq. auctæ erant. sed ubi in Africam uenit, exercitus ei traditur à Sp. Albino pro consule, iners, imbellis, neque periculi, neque laboris patiens: lingua, quàm manu promptior, prædator ex socijs, & ipse præda hostium

ſine imperio, & modeſtia habitus. ita imperatori nouo plus ex malis moribus ſolicitudinis, quàm ex copia militum auxilij, aut bonæ ſpei accedebat. Statuit tamen Metellus, quanquam & æſtiuorum tempus comitiorum mora imminuerat; & expectatione euentus, ciuium animos intentos putabat; non prius bellum attingere, quàm maiorum diſciplina milites laborare coegiſſet. Nam Albinus Auli fratris, exercitusq. clade perculſus, poſtquam decreuerat non egredi prouincia, quantum temporis æſtiuorum in imperio fuit, plerunque milites in ſtatiuis caſtris habebat: niſi cum odor, aut pabuli egeſtas locum mutare ſubegerat. ſed neque more militari uigiliæ deducebantur: uti cuique libebat, ab ſignis aberat. Lixæ permiſti cum militibus diu, noctuq. uagabantur: & palantes agros uaſtare, uillas expugnare, pecoris, & mancipiorum prædas certatim agitare: eaq. mutare cum mercatoribus uino aduecticio, & alijs talibus. præterea frumentum publice datum uendere, panem in dies mercari: poſtremo quæcunque dici, aut fingi queunt ignauiæ, luxuriæq. probra, in illo exercitu cuncta fuere, & alia amplius. ſed in ea difficultate Metellum non minus, quàm in rebus hoſtilibus, magnum, & ſapientem uirum fuiſſe comperio, tanta temperantia inter ambitionem, ſæuitiamq. moderatum. nanque edicto primum adiumenta ignauiæ ſuſtuliſſe dicitur: ne quiſquam in caſtris panem, aut quē alium

coctum

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE FIRENZE

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

coctum cibum uenderet: ne lixæ exercitum sequerentur: ne miles gregarius in castris, ne ue in agmine seruum, aut iumentum haberet: ceteris arte modum statuisse: præterea transuersis itineribus quotidie castra mouere: iuxta ac si hostes adessent, uallo, atque fossa munire: uigilias crebras ponere, & eas ipse cum legatis circuire: itē in agmine in primis modo, modo in postremis, sæpe in medio adesse, ne quisquam ordine egrederetur: ut, cum signis frequentes incederent, miles cibum, & arma portaret. ita prohibendo à delictis magis, quàm uindicando, exercitum breui confirmauit. interea Iugurtha ubi, quæ Metellus agebat, ex nuntijs accepit: simul de innocentia eius certior Romæ factus, diffidere suis rebus, ac tum demum ueram deditionem facere conatus est. igitur legatos ad consulem cum supplicijs mittit, qui tantummodo ipsi, liberisq. uitam peterent, alia omnia dederent populo Romano. Sed Metello iam antea experimentis cognitum erat, genus Numidarum infidum, ingenio mobili, nouarum rerum auidum esse. itaque legatos alium ab alio diuersos aggreditur: ac paullatim tentando, postquam oportunos sibi cognouit, multa pollicendo persuadet, uti Iugurtham maxime uiuū, sin id parum procedat, necatum sibi traderent. ceterum palam, quæ ex uoluntate forent, regi nuntiari iubet. deinde ipse paucis diebus, intento, atque infesto exercitu in Numidiam procedit: ubi

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

contra belli faciem tuguria plena hominum, pecora, cultoresq. in agris erant: ex oppidis, & mapalibus, præfecti regis obuiam procedebant; parati frumentum dare, commeatum portare, postremo omnia, quæ imperarentur, facere. neque Metellus minus iccirco, sed pariter ac si hostes adessent, munito agmine incedere, late explorare: omnia illa deditionis signa ostentui credere, & insidijs locum tentare. itaque ipse cum expeditis cohortibus, item funditorum, & sagittariorum delecta manu apud primos erat: in postremo C. Marius legatus cum equitibus curabat: in utrunque latus auxiliarios equites tribunis legionum, et præfectis cohortium dispertiuerat: ut cum his permisti uelites, quocunque accederent, equitatus hostiũ propulsarent. nam in Iugurtha tantus dolus, tantaq. peritia locorum, & militiæ inerat, ut, absens an præsens, pacem an bellum gerens perniciosior esset, in incerto haberetur. Erat haud longe ab eo itinere, quò Metellus pergebat, oppidum Numidarum nomine Vacca, forum rerum uenalium totius regni maxime celebratum: ubi & incolere, & mercari consueuerant Italici generis multi mortales. Huic consul, simul tentandi gratia, & si paterentur oportunitates loci, præsidiũ imposuit: præterea imperauit frumentum, & alia, quæ bello usui forent, comportare: ratus id, quod res monebat, frequentiam negotiatorum & commeatum iuuaturum exercitum, etiam paratis

tis rebus munimento fore. Inter hæc negotia Iugurtha impensius modo legatos supplices mittere, pacem orare: præter suam, liberorumq. uitam, omnia Metello dedere. quos item consul uti priores illectos ad proditionem domum dimittebat: regi pacem, quam postulabat, neque abnuere, neque polliceri, & inter eas moras promissa legatorum expectare. Iugurtha ubi Metelli dicta cum factis composuit, ac suis se artibus tentari animaduertit, (quippe cui uerbis pax nuntiabatur, ceterum re bellum asperrimum erat, urbs maxima alienata, ager hostibus cognitus, animi popularium tentati) coactus rerum necessitudine, statuit armis certare. igitur, explorato hostium itinere, in spem uictoriæ adductus ex oportunitate loci, quàm maximas potest copias omnium generũ parat, ac per tramites occultos exercitum Metelli ante uenit. erat in ea parte Numidiæ, quam Adherbal in diuisione possederat, flumen à meridie oriens nomine Muthul: à quo mons aberat ferme millia passuum XX. tractu pari, uastus ab natura, et humano cultu: sed ex eo medio quasi collis oriebatur in immensum pertingens, uestitus oleastro, ac myrtetis, alijsq. generibus arborum, quæ humo arida, atque arenosa gignuntur. media autem planities deserta, penuria aquæ, præter flumini propinqua loca. ea consita arbustis, pecore, atque cultoribus frequentabantur. igitur in eo colle, quem transuerso itinere porrectum docuimus, Iugurtha

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

extenuata suorum acie consedit: elephantis, et parti copiarum pedestrium Bomilcarem præfecit: eumq. edocet, quæ ageret. ipse propius montem cum omni equitatu, & peditibus delectis suos collocat: dein singulas turmas, & manipulos circuiens monet, atque obtestatur, uti memores pristinæ uirtutis & uictoriæ, sese, regnumq. suum ab Romanorum auaritia defendant: cum ijs certamẽ fore, quos antea uictos sub iugum miserint: ducem illis, non animum mutatum: quæ ab imperatore decuerint, omnia suis prouisa: locum superiorem, ut prudentes cum imperitis, ne pauciores cũ pluribus, aut rudes cum bello melioribus manum consererent: proinde parati, intentiq. essent signo dato Romanos inuadere: illum diem aut omnes labores, & uictorias confirmaturum, aut maximarum ærumnarum initium fore. ad hoc uiritim, uti quenque ob militare facinus pecunia, aut honore extulerat, commonefacere beneficij sui, & eum ipsum alijs ostentare: postremo pro cuiusque ingenio pollicendo, minitando, obtestando, alium alio modo excitare: cum interim Metellus ignarus hostium monte degrediens cum exercitu conspicitur. primo dubius, quidnam insolita facies ostenderet (nam inter uirgulta equi, Numidæq. consederant, neque plane occultati humilitate arborum, & tamen, quidnam esset, incerti, cum natura loci, tum dolo ipsi, atque signa militaria obscurati) deinde breui cognitis insidijs,

pau-

paulisper agmen constituit. ibi commutatis ordinibus, in dextro latere, quod proximum hostibus erat, triplicibus subsidijs aciem instruxit: inter manipulos funditores, & sagittarios dispertit: equitatum omnem in cornibus locat: ac pauca pro tempore milites cohortatus, aciem sicuti instruxerat, transuersis principijs in planum deducit. sed ubi Numidas quietos, neque colle degredi animaduertit, ueritus ex anni tempore, & inopia aquæ, ne siti conficeretur exercitus, Rutilium legatum cum expeditis cohortibus et parte equitum præmisit ad flumen, uti locum castris ante caperet, existimans hostes crebro impetu, & transuersis prœlijs iter suum remoraturos, &, quoniã armis diffiderent, lassitudinem & sitim militum tentaturos. deinde ipse pro re, atque loco, sicuti monte descẽderat, paullatim procedere: Marium post principia habere: ipse cum sinistræ alæ equitibus esse, qui in agmine principes facti erant: at Iugurtha ubi extremum agmen Metelli primos suos prætergressum uidet, præsidio quasi duum millium peditum montem occupat, quà Metellus descenderat: ne forte cedentibus aduersarijs receptui, ac post munimento foret. deinde repente signo dato hostes inuadit. Numidæ alij postremos cædere: pars à sinistra, ac dextra tentare: infensi adesse: instare, atque omnibus locis Romanos ordines conturbare. quorum etiam qui firmioribus animis obuij hostibus fuerant, ludificati incerto

prœlio

prœlio ipſi modo eminus ſauciabantur: neque contra feriendi, aut conſerendi manum copia erat. ante iam docti ab Iugurtha equites, ubi Romanorum turma inſequi cœperat, non confertim, neque in unum ſeſe recipiebant, ſed alius aliò quàm maxime diuerſi. ita numero priores, ſi à perſequẽdo hoſtes deterrere nequiuerant, diſiectos ab tergo, aut lateribus circumueniebant: ſin oportunior fugæ collis, quàm campi fuerant; eà uero conſueti Numidarum equi facile inter uirgulta euadere; noſtros aſperitas, & inſolentia loci retinebat. ceterum facies totius negotij uaria, incerta, fœda, atque miſerabilis. diſperſi à ſuis, pars cedere, alij inſequi: neque ſigna, neque ordines obſeruare: ubi quenque periculum ceperat, ibi reſiſtere, ac propulſare: arma, tela, equi, uiri, hoſtes, atque ciues permiſti, nihil conſilio, neque imperio agi: fors omnia regere. itaque multum diei proceſſerat, cum etiam tum euentus in incerto erat. denique omnibus labore, & æſtu languidis, Metellus, ubi uidet Numidas minus inſtare, paullatim milites in unum conducit: ordines reſtituit, & cohortes legionarias quattuor aduerſus pedites hoſtium collocat. eorum magna pars ſuperioribus locis feſſa conſederat: ſimul orare, & hortari milites, ne deficerent, neu paterentur hoſtes fugientes uincere: neque illis caſtra eſſe, neque munimẽtum ullum, quum cedentes tenderent: in armis omnia ſita. ſed ne Iugurtha quidem interea quietus

tus erat: circuire, hortari, renouare prœlium, & ipse cum delictis tentare omnia: subuenire suis, hostibus dubijs instare: quos firmos cognouerat, eminus pugnando retinere. Eo modo inter se duo imperatores summi uiri certabant. ipsi pares, ceterum opibus disparibus. nam Metello uirtus militum erat, locus aduersus: Iugurthæ alia omnia, præter milites, oportuna. denique Romani, ubi intelligunt neque sibi profugium esse, neque ab hoste copiam pugnandi fieri; ut iam diei uesper aderat, aduerso colle sicuti præceptum fuerat, euadunt. amisso loco Numidæ fusi, fugatiq. pauci interiere: plerosque uelocitas, & regio hostibus ignara tutata sunt. interea Bomilcar, quem elephantis, & parti copiarum pedestrium præfectũ ab Iugurtha supra diximus, ubi eũ Rutilius prætergressus est, paullatim suos in æquum locum deducit: ac, dum legatus ad flumen, quò præmissus erat, festinans pergit, quietus uti res postulabat, aciem exornat: neque remittit interim, quid ubique hostis ageret, explorare. postquam Rutilium consedisse iam, & animo uacuum accepit, simulq. ex Iugurthæ prœlio clamorem augeri, ueritus ne legatus, cognita re, laborantibus suis auxilio foret, aciem, quem diffidens uirtuti militum arcte statuerat, quo hostium itineri officeret, latius porrigit: eoq. modo ad Rutilij castra procedit. Romani ex improuiso pulueris uim magnã animaduertunt. nam prospectum ager arbustis consitus

probi-

probibebat. & primo rati humum aridam uento agitari; post ubi æquabilem manere, &, sicuti acies mouebatur, magis magisq. appropinquare uident: cognita re properantes arma capiunt, ac pro castris, sicuti imperabatur, consistunt. Deinde, ubi propius uentum est, utrinque magno clamore concurritur. Numidæ tantummodo remorati, dum in elephantis auxilium putant, postquam eos impeditos ramis arborum, atque ita disiectos circumueniri uident, fugam faciunt: ac plerique, abiectis armis, collis, aut noctis, quæ iam aderat, auxilio integri abeunt. elephanti quattuor capti, reliqui omnes XL *numero interfecti. At Romani quanquam itinere, atque opere castrorum, & prœlio fessi, lassiq. erant: tamen, quòd Metellus amplius opinione morabatur, instructi, intentiq. obuiam procedunt. nam dolus Numidarum nihil languidi, neque remissi patiebatur. ac primo obscura nocte, postquam haud procul inter se erant, strepitu, uelut hostes aduentaret, alteri apud alteros formidinem simul, & tumultum facere: & pæne imprudentia esset admissum facinus miserabile, ni utrinque præmissi equites rem explorauissent. igitur pro metu repente gaudium exortum est. Milites alius alium læti appellant, acta edocent, atque audiunt: sua quisque fortia facta ad cælum effert. Quippe res humanæ ita sese habēt: in uictoria uel ignauis gloriari licet: aduersæ res etiam bonos detrectant. Metellus in iјsdem castris*

quatriduo

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

quatriduo moratus, ſaucios cum cura reficit, meritos in prœlijs more militiæ donat, uniuerſos in concione laudat, atque agit gratias: hortatur ad cetera, quæ leuia ſunt: parem animum gerant: pro uictoria ſatis iam pugnatum, reliquos labores pro præda fore. tamen interim transfugas, & alios oportunos, Iugurtha ubi gentium, aut quid agitaret, cum paucis ne eſſet, an exercitum haberet, ut ſeſe uictus gereret, exploratum miſit. At ille ſeſe in loca ſaltuoſa, & natura munita receperat: ibiq. cogebat exercitum numero hominum ampliorem, ſed hebetem, infirmum, agri ac pecoris magis, quàm belli, cultorem. id ea gratia eueniebat, quòd præter regios equites nemo omnium Numidarum ex fuga regem ſequitur: quò cuiuſque animus fert, eò diſcedunt. neque id flagitium militiæ ducitur. ita ſe mores habent. igitur Metellus, ubi uidet animum regis etiam tum ferocem eſſe: bellum renouari, quod niſi ex illius libidine geri non poſſet: præterea iniquum certamen ſibi cum hoſtibus eſſe: minore detrimento illos uinci, quàm ſuos uincere: ſtatuit non prœlijs, neque acie, ſed alio more bellum gerundum. itaque in loca Numidiæ opulentiſſima pergit: agros uaſtat: multa caſtella, & oppida temere munita, aut ſine præſidio capit, incenditq.: puberes interfici iubet, alia omnia militũ eſſe prædam. ea formidine multi mortales Romanis dediti obſides: frumentum, & alia, quæ uſui forent, affatim præbita:

bita: ubicunque res postulabat, præsidium imposi tum. Quæ negotia multo magis, quàm prælium male pugnatum ab suis, regem terrebant. quippe cuius spes omnis in fuga sita erat, sequi cogebatur; & qui sua loca defendere nequiuerat, in alienis bellum gerere. tamen ex inopia, quod optimum uidebatur, consilium capit: exercitum plerunque in iisdem locis opperiri iubet: ipse cum delectis equitibus Metellum sequitur: nocturnis, & auijs itineribus ignoratus, Romanos palantes repente aggreditur. eorum plerique inermes cadũt, multi capiuntur: nemo omnium intactus profugit: & Numidæ prius quàm ex castris subueniretur, sicuti iussi erant, in proximos colles discedũt. Interim Romæ gaudium ingens ortum cognitis rebus Metelli: ut sese, & exercitum more maiorum gereret: ut in aduerso loco uictor tamen uirtute fuisset: hostium agro potiretur: Iugurtham magnificum ex Auli socordia, spem salutis in solitudine, aut fuga coegisset habere. itaque senatus ob ea feliciter acta dijs immortalibus supplicia decernere: ciuitas trepida antea, solicita de belli euentu, læta agere: de Metello fama præclara esse. Igitur eo intentior ad uictoriam niti, omnibus modis festinare: cauere tamen necubi hosti oportunus fieret: meminisse post gloriam inuidiam sequi. ita quò clarior, eo magis anxius erat: neque post insidias Iugurthæ effuso exercitu prædari. ubi frumento, aut pabulo opus erat, cohortes cum omni

equi-

equitatu præsidium agitabant: exercitus partem ipse, reliquos Marius ducebat. sed igne magis, quàm præda, ager uastabatur. duobus locis haud longe inter se castra faciebant. ubi ui opus erat, cuncti aderant: ceterum quo fuga, atque formido latius cresceret, diuersi agebant. Eo tempore Iugurtha per colles sequi: tempus, aut locum pugnæ quærere: quà uenturum hostem audierat, pabulum, & aquarum fontes, quorum penuria erat, corrumpere: modo se Metello, interdum Mario ostendere: postremos in agmine tentare, ac statim in colles regredi: rursus alijs, post alijs minitari: neque prœlium facere, neque otium pati, tantummodo hostem ab incepto retinere. Romanus imperator ubi se dolis fatigari uidet, neque ab hoste copiam pugnandi fieri; urbem magnam, & in ea parte, qua sita erat, arcem regni, nomine Zamam, statuit oppugnare, ratus id, quod negotium poscebat, Iugurtham laborantibus suis auxilio uenturum, ibiq. prœlium fore. At ille quæ parabantur à perfugis edoctus, magnis itineribus Metellum anteuenit: oppidanos hortatur, ut mœnia defendant, additis auxilio perfugis: quod genus ex copijs regis, quod fallere nequibat, firmissimum erat. præterea pollicetur in tempore semet cum exercitu adfore. ita compositis rebus, in loca quammaxime occulta discedit, ac paulo post cognoscit, Marium ex itinere frumentatum cum paucis cohortibus Siccam missum. quod oppidum pri-

mum

mum omnium post malam pugnam ab rege defece rat. eò cum delectis equitibus noctu pergit, & iã egredientibus Romanis in porta pugnam facit: simul magna uoce Siccenses hortatur, uti cohortes ab tergo circumueniant: fortunam illis præclari facinoris casum dare, si id fecerint: postea sese in regno, illos in libertate sine metu ætatem acturos. Ac ni Marius signa inferre, atque euadere oppido properauisset, profecto cuncti, aut magna pars Siccensium fidem mutauissent. tanta mobilitate sese Numidæ gerunt. sed milites Iugurthini paulisper à rege sustentati, postquam maiore ui hostes urgent, paucis amissis profugi discedunt. Marius ad Zamam peruenit. id oppidum in campo situ͂, magis opere, quàm natura munitum erat, nullius idoneæ rei egens, armis uirisq. opulentum. igitur Metellus pro tempore, atque loco paratis rebus, cuncta mœnia exercitu circumuenit: legatis imperat, ubi quisque curaret: deinde signo dato undique simul clamor ingens exoritur. neque ea res Numidas terret: infensi, intentiq. sine tumultu manent: prœlium incipitur. Romani pro ingenio quisque, pars eminus glande, aut lapidibus pugnare: alij succedere, ac modo murum suffodere, modo scalis aggredi, cupere prœlium manibus facere. Contra ea oppidani in proximos saxa uoluere, sudes, pila, præterea picem sulphure, & tæda mistam ardenti mittere. sed ne illos quidem, qui procul manserant, timor animi satis

muni-

muniuerat. nam pleroſque iacula tormentis, aut manu emiſſa uulnerabant: pariq. periculo, ſed fama impari, boni, atque ignaui erant. Dum apud Zamam ſic certatur, Iugurtha ex improuiſo caſtra hoſtium cum magna manu inuadit: remiſſis, qui in præſidio erant, & omnia magis, quàm prœlium, expectantibus, portam irrumpit. At noſtri repentino metu perculſi, ſibi quiſque pro moribus conſulunt: alij fugere, alij arma capere: magna pars uulnerati, aut occiſi ſunt. ceterum ex omni multitudine non amplius XL. *memores nominis Romani, grege facto locum cepere, paullo quàm alij editiorem: neque inde maxima ui depelli quiuerunt: ſed tela eminus miſſa remittere, pauci in pluribus minus fruſtrari: ſin Numidæ propius acceſſiſſent, ibi uero uirtutem oſtendere, & eos maxima ui cædere, fundere, atque fugare. Interim Metellus, cum acerrime rem gereret, clamorem & tumultum hoſtilem à tergo accepit: deinde conuerſo equo animaduertit fugam ad ſe uerſum fieri. quæ res indicabat populares eſſe. igitur equitatum omnem ad caſtra propere miſit, ac ſtatim C. Marium cum cohortibus ſociorum; eumq. lacrymans per amicitiam, perq. remp. obſecrat, ne quam cõtumeliam remanere in exercitu uictore, ne ue hoſtes inultos abire ſinat. ille breui mandata efficit. at Iugurtha munimento caſtrorum impeditus, cum alij ſuper uallum præcipitarentur, alij in anguſtijs ipſi ſibi properantes officerent,*

rent, multis amiſſis in loca munita ſeſe recipit. Metellus, infecto negotio, poſtquam nox aderat, in caſtra cum exercitu reuertitur. Igitur poſtero die prius quàm ad oppugnandum egrederetur, equitatum omnem in ea parte, quà regis aduentus erat, pro caſtris agitare iubet: portas, & proxima loca tribunis diſpertit: deinde ipſe pergit ad oppidum, atque, uti ſuperiore die, murum aggreditur. Interim Iugurtha ex occulto repente noſtros inuadit. qui in proximo locati fuerant, pauliſper territi perturbantur: reliqui cito ſubueniũt. neque diutius Numidæ reſiſtere quiuiſſent, ni pedites cum equitibus permiſti, magnam cladem cõgreſſu facerent: quibus illi freti, non uti equeſtri prœlio ſolet, ſequi, deinde cedere, ſed aduerſis equis concurrere, implicare, ac perturbare aciem. ita expeditis peditibus ſuis, hoſtes pæne uictos dare. Eodem tempore apud Zamam magna ui certabatur. ubi quiſque legatus, aut tribunus curabat, eò acerrime niti, neque alius in alio magis, quàm in ſe, ſpem habere: pariterq. oppidani agere, oppugnare, aut parare omnibus locis; auidius alteri alteros ſauciare, quàm ſemet tegere. clamor permixtus hortatione, lætitia, gemitu: item ſtrepitus armorum ad cœlum ferri: tela utrinque uolare. ſed illi, qui mœnia defenſabant, ubi hoſtes paullulum modo pugnam remiſerant, intenti prœlium equeſtre proſpectabant. eos, uti quæque Iugurthæ res erant, lætos modo, modo pauidos ani-

animaduerteres: ac ſicuti à ſuis audiri aut cerni poſſent, monere alij, alij hortari, aut manu ſignificare, aut niti corporibus: huc, & illuc quaſi uitabundi, aut iacientes tela agitare. Quod ubi Mario cognitum eſt (nam is in ea parte curabat) conſulto lenius agere, ac diffidentiam rei ſimulare: pati Numidas ſine tumultu, regis prœlium uiſere. ita illis ſtudio ſuorum aſtrictis, repente magna ui murum aggreditur: et iam ſcalis aggreſſi milites, prope ſumma ceperant, cum oppidani concurrunt, lapidesq́., & ignem, præterea alia tela ingerunt. noſtri primo reſiſtere: deinde ubi unæ atque alteræ ſcalæ comminutæ ſunt, qui ſuperſteterant afflicti ſunt: ceteri quoquo modo potuere, pauci integri, magna pars confecti uulneribus, abeunt. denique utrinque prœlium nox diremit. Metellus poſtquam uidet fruſtra inceptum, neque oppidum capi, neque Iugurtham niti niſi ex inſidijs, aut de ſuo loco pugnam facere, & iam æſtatem exactam eſſe, ab Zama diſcedit; & in ijs urbibus, quæ à rege defecerant, ſatisq́. munitæ loco, aut mœnibus erant, præſidia imponit. ceterum exercitum in prouincia, quæ proxima eſt Numidiæ, hiemandi gratia collocat. neque id tempus ex aliorum more quieti, aut luxuriæ concedit, ſed, quoniam armis bellum parum procedebat, inſidias regi per amicos tendere, & eorum perfidia pro armis uti parat. igitur Bomilcarem, qui Romæ cum Iugurtha fuerat, & inde uadibus datis

de Maſſiuæ nece clam iudicium fugerat, quòd ei per maximam amicitiam maxima copia fallendi erat, multis pollicitationibus aggreditur: ac primo efficit, uti ad ſe colloquendi gratia occultus ueniat; deinde, fide data, ſi Iugurtham uiuum, aut necatum ſibi tradidiſſet, fore, ut illi ſenatus impunitatem, & ſua omnia concederet, facile Numidæ perſuadet, cum ingenio infido, tum metuẽti, ne, ſi pax cum Romanis fieret, ipſe per conditiones ad ſupplicium traderetur. is, ubi primum oportunum fuit, Iugurtham anxium ac miſerantem fortunas ſuas accedit: monet, atque lacrymans obteſtatur, uti aliquando ſibi, liberisq., & genti Numidarum optime meritæ prouideat: omnibus prœlijs ſeſe uictos, agrum uaſtatum, multos mortales captos, occiſos, regni opes comminutas eſſe: ſatis ſæpe iam & uirtutem militum & fortunam tentatam: caueat, ne illo cunctante Numidæ ſibi conſulant. his, atque talibus alijs ad deditionem animum regis impellit. mittuntur ad imperatorem legati, qui Iugurtham imperata facturum dicerent, ac ſine ulla pactione ſeſe, regnumq. ſuum in illius fidẽ tradere. Metellus propere cunctos ſenatorij ordinis ex hibernis accerſiri iubet: eorum & aliorum, quos idoneos ducebat, conſilium habet. ita more maiorum, ex conſilij decreto, per legatos Iugurthæ imperat, argenti pondo ducenta millia, elephantos omnes, equorum, & armorum aliquantulum. Quæ poſtquam

ſine

ſine mora facta ſunt, iubet omnes perfugas uinctos adduci. eorum magna pars uti iuſſum erat, adducti: pauci, cum primum deditio cœpit, ad regem Bocchum in Mauritaniam abierant. igitur Iugurtha ubi armis, uiriſq., & pecunia ſpoliatus eſt, dum ipſe ad imperandum Tiſdrum uocaretur, rurſus cœpit flectere animum ſuum, & ex mala conſcientia digna timere. denique multis diebus per dubitationem conſumptis, cum modo tædio rerum aduerſarum omnia bello potiora duceret; interdum ipſe ſecum reputaret, quàm grauis caſus in ſeruitium ex regno foret: multis, magniſq. præſidijs nequicquam perditis, deintegro reſumit bellum. & Romæ ſenatus de prouincijs conſultus, Numidiam Metello decreuerat. Per idem tempus Vticæ forte C. Mario per hoſtias dijs ſupplicanti, magna, atque mirabilia portendi aruſpex dixerat: proinde, quæ animo agitabat, fretus dijs ageret: fortunam quamſæpiſſime experiretur: cuncta proſpere euentura. At illum iam antea conſulatus ingens cupido exagitabat: ad quem capiendum, præter uetuſtatem familiæ, alia omnia abunde erant: induſtria, probitas, militiæ magna ſcientia, animus belli ingens, domi modicus, libidinis, & diuitiarum uictor, tantummodo gloriæ auidus. ſed is natus, & per omnem pueritiam Arpini alitus, ubi primum ætas militiæ patiens fuit, ſtipendijs faciundis, non Græca facundia, neque urbanis mundicijs ſeſe exercuit:

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

ita inter bonas artes integrum ingenium breui adoleuit. ergo ubi primum tribunatum militum à populo petit, plerisque faciem eius ignorantibus facile notus per omnes tribus declaratur. deinde ab eo magistratu alium post alium sibi peperit: semperq. in potestatibus eo modo agitabat, ut ampliore, quàm gerebat, dignus haberetur. tamen is ad id locorum talis uir (nam postea ambitione præceps datus est) consulatum appetere non audebat. etiam tum alios magistratus plebs, consulatum nobilitas inter se per manus tradebat. nouus nemo tam clarus, neque tam egregius factis erat, quin is indignus illo honore, & quasi pollutus haberetur. igitur ubi Marius aruspicis dicta eodem intendere uidet, quò cupido animi hortabatur, ab Metello petendi gratia missionem rogat: cui quanquam uirtus, gloria, atque alia optanda bonis superabant, tamen inerat contemptor animus, & superbia, commune nobilitatis malum. itaque primum commotus insolita re, mirari eius consilium, & quasi per amicitiam monere, ne tam praua inciperet, neu super fortunam animum gereret: non omnia omnibus cupienda esse: debere illi res suas satis placere: postremo caueret id petere à populo R. quod illi iure negaretur. postquam hæc, atque alia talia dixit, neque animus Marij flectitur: respondit, ubi primum potuisset per negotia publica, facturum sese, quæ peteret. ac postea sæpius eadem postulanti fertur

dixisse,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

dixisse, ne festinaret abire: satis mature illum cum filio suo consulatum petiturum, is eo tempore in contubernio patris ibidem militabat. annos natus circiter x x. *quæ res Marium cum pro honore, quem affectabat, tum contra Metellum uehementer accenderat. ita cupidine, atque ira, pessimis consultoribus, grassari: neque facto ullo, neque dicto abstinere, quod modo ambitiosum foret: milites, quibus in hibernis præerat, laxiore imperio, quàm antea, habere: apud negotiatores, quorum magna multitudo Vticæ erat, criminose simul & magnifice de bello loqui: dimidia pars exercitus si sibi permitteretur, paucis diebus Iugurtham in catenis habiturum: ab imperatore consulto bellum trahi, quòd homo inanis, & regiæ superbiæ, imperio nimis gauderet. quæ omnia illis eo firmiora uidebantur, quia diuturnitate belli res familiares corruperant: & animo cupienti nihil satis festinatur. erat præterea in exercitu nostro Numida quidam, nomine Gauda, Manastabalis filius, Massanissæ nepos, quem Micipsa testamento secundum heredem scripserat, morbis confectus, & ob eam caussam mente paullulum immutata. cui Metellus petenti regum more, ut sellam iuxta poneret, item postea custodiæ caussa turmam equitum Romanorum, utrunque negauerat: honorem, quòd eorum modo foret, quos populus R. reges appellauisset: præsidium, quòd contumeliosum in eos foret, si equites Romani,*

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

mani, satellites Numidæ traderentur. hunc Marius anxium aggreditur, atque hortatur, ut contumeliarum in imperatorem cum suo auxilio pœnas petat: hominem ob morbos animo parum ualido secunda oratione extollit: illum regem, ingentem uirum, Massanissæ nepotem esse: si Iugurtha captus, aut occisus foret, imperium Numidiæ sine mora habiturum: id adeo mature posse euenire, si ipse consul ad id bellum missus foret. itaque & illum, & equites Romanos, milites, & negotiatores, alios ipse, plerosque spes pacis impellit, uti Romam ad suos necessarios aspere in Metellum de bello scribant, Marium imperatorem poscant. Sic à multis illi mortalibus honestissima suffragatione consulatus petebatur: simul ea tempestate plebs nobilitate fusa, per legem Mamiliam nouos extollebat, ita Mario cuncta procedere. interim Iugurtha postquam omissa deditione bellum incipit, cum magna cura parare omnia, festinare, cogere exercitum: ciuitates, quæ ab se defecerant, formidine, aut ostentando præmia affectare: communire suos locos: arma, tela, aliaq. quæ spe pacis amiserat, reficere, aut commercari: seruitia Romanorum allicere, & eos ipsos, qui in præsidijs erant, pecunia tentare: prorsus nihil intactũ, neque quietum pati: cuncta agitare. igitur Vaccenses, quò Metellus initio, Iugurtha, pacificante, præsidiũ imposuerat, fatigati regis supplicijs, neque antea uoluntate alienati, principes ciuita-

tis

tis inter se coniurant (nam uulgus, uti plerunque solet, & maxime Numidarum, ingenio mobili seditiosum, atque discordiosum erat, cupidum nouarum rerum, quieti & otio aduersum) deinde compositis inter se rebus, in diem tertium constituunt, quòd is festus, celebratusq. per omnem Africam ludum & lasciuiam magis quàm formidinem ostentabat, sed ubi tempus fuit, centuriones, tribunosq. militares, & ipsum præfectum oppidi T. Turpilium Silanum, alius alium domos suos inuitant: eos omnes, præter Turpilium, inter epulas obtruncant: postea milites palantes, inermes, quippe in tali die, & sine imperio aggrediuntur. idem plebs facit, pars edocti à nobilitate, alij studio talium rerum incitati, quis acta, consiliumq. ignorantibus tumultus ipse, & res nouæ satis placebant. Romani milites perculsi improuiso metu, incerti ignariq. quid potissimum facerent, trepidare. arcem oppidi, ubi signa, & scuta erant, præsidium hostium, & portæ ante clausæ fugam prohibebant. Ad hoc mulieres, puériq. pro tectis ædificiorum saxa, & alia, quæ locus præbebat, certatim mittere. ita neque caueri anceps malum, neque à fortissimis infirmissimo generi resisti posse: iuxta boni, maliq., strenui, & imbecilles multi obtruncari. in ea tanta asperitate sæuissimis Numidis, & oppido undique clauso, Turpilius præfectus unus ex omnibus Italicis profugit intactus. id misericordia ne hospitis,

tis, an pactione, an casu ita euenerit, parum com perimus: nisi, quòd illi in tanto malo turpis uita integra' fama potior fuit, improbus intestabilisq. uidetur. Metellus postquam de rebus Vaccæ actis comperit, paulisper mæstus è conspectu abijt: deinde, ubi ira, & ægritudo permista sunt, cum ma xima cura ultum ire iniurias festinat. legionem cum qua hiemabat, & quàm plurimos potest Numidas equites pariter cum occasu solis expeditos educit: & postera die circiter horam tertiam peruenit in quandam planitiem, locis paullo superioribus circumuentam. ibi milites fessos itineris ma gnitudine, & iam abnuentes omnia, edocet oppidum Vaccam non amplius mille passuum abesse: decere illos reliquum laborem æquo animo pati, dum pro ciuibus suis uiris fortissimis, atque miser rimis pœnas caperent: præterea prædam benigne ostentat. sic animis eorum arrectis, equites in pri mo latere, pedites quamarctissime pergere, & signa occultare iubet. Vaccenses ubi animaduertere ad se uorsum exercitum pergere, primo, uti res erat, Metellum esse rati portas clausere: deinde, ubi neque agros uastari, & eos, qui primi aderãt, Numidas equites uident; rursum Iugurtham arbitrati, cum magno gaudio obuij procedunt. equi tes peditesq. repente signo dato, alij uulgum effusum oppido cædere: alij ad portas festinare, pars turres capere, ira, atque spes prædæ amplius, quàm lassitudo posse. ita Vaccenses biduum modo

ex

ex perfidia lætati, ciuitas magna, atque opulenta pœnæ cuncta, aut prædæ fuit. Turpilius, quem præfectum oppidi unum ex omnibus profugisse supra ostendimus, iussus à Metello caussam dicere, postquam sese parum expurgat, condemnatus, uerberatusq. pœnas capite soluit. nam is ciuis ex Latio erat. per idem tempus Bomilcar, cuius impulsu Iugurtha deditionem, quam metu deseruit, inceperat, suspectus regi, & ipse eum suspiciens, nouas res cupere: ad perniciem eius dolum quærere: diu noctuq. fatigare animum. denique omnia tentando, socium sibi adiungit Nabdalsam, hominem nobilem, magnis opibus clarum, acceptumq. popularibus suis: qui plerunque exercitum ductare seorsum ab rege, & omnes res exequi solitus erat, quæ Iugurthæ fesso, aut maioribus astricto superauerant: ex quo illi gloria, opesq. inuentæ. igitur utriusque consilio dies insidijs statuitur: cetera, uti res posceret, ex tempore parari placuit. Nabdalsa ad exercitum profectus est, quem inter hiberna Romanorum iussus habebat, ne ager inultis hostibus uastaretur. is postquam magnitudine facinoris perculsus, ad tempus non uenit, metusq. rem impediebat, Bomilcar simul cupidus incepta patrandi, & timore socij anxius, ne omisso uetere consilio nouum quæreret; litteras ad eum per homines fideles mittit, in quis mollitiem, socordiamq. uiri accusare: testari deos, per quos iurasset: monere ne præmia Metelli in pestem suam

con-

conuerteret. Iugurthæ exitum adesse: ceterum sua ne, an uirtute Metelli periret, id modo agitari: proinde reputaret cum animo suo, præmia, an cruciatum mallet. sed cum hæ litteræ adlatæ sunt, forte Nabdalsa, exercito corpore fessus, in lecto quiescebat: ubi cognitis Bomilcaris uerbis, primo cura eum, deinde, uti ægrum animum solet, somnus cepit. erat ei Numida quidam negotiorum curator fidus, acceptusq., & omnium consiliorum, nisi nouissimi, particeps. qui postquam adlatas litteras audiuit, & ex consuetudine ratus opera, aut ingenio suo opus esse: in tabernaculum introiuit: &, dormiente illo, epistolam super caput in puluino temere positam sumit, ac perlegit: deinde propere, cognitis insidijs, ad regem pergit. Nabdalsa paullo post experrectus, ubi neque epistolam reperit, & rem omnem, uti acta erat, ex perfugis cognouit: primo indicem persequi conatus, postquam id frustra fuit, Iugurtham placandi gratia accedit: dicit, quæ ipse parauisset facere, perfidia clientis sui præuenta: lacrymans obtestatur per amicitiam, perq. sua antea fideliter acta, ne super tali scelere suspectum sese haberet. ad ea rex aliter, atque animo gerebat, placide respondit. Bomilcare, atque alijs multis, quos socios insidiarum cognouerat, interfectis, iram oppresserat, ne qua ex eo negotio seditio oriretur. neque post id locorum Iugurthæ dies, aut nox ulla quieta fuit: neque loco, neque mortali cuiquam,

aut

aut tempori satis credere: ciues, hostesq. iuxta metuere: circunspectare omnia, & omni strepitu pauescere: alio, atque alio loco sæpe contra decus regium noctu requiescere: interdum somno excitus, arreptis armis tumultum facere: ita formidine quasi uecordia exagitari. igitur Metellus ubi de casu Bomilcaris & indicio patefacto ex perfugis cognouit; rursus tanquam ad integrum bellum cuncta parat, festinatq.. Marium fatigantem de profectione, simul & inuitum, & offensum sibi parum idoneum ratus, domum dimittit. & Romæ plebes litteris, quæ de Metello ac Mario missæ erant, cognitis, uolenti animo de ambobus acceperant. imperatori nobilitas, quæ antea decori fuerat, inuidiæ esse: at illi alteri generis humilitas fauorem addiderat: ceterum in utroque magis studia partium, quàm mala, aut bona sua, moderari. præterea seditiosi magistratus uulgus exagitare, Metellum omnibus concionibus capitis arcessere, Marij uirtutem in maius celebrare. denique plebes sic est accensa, uti opifices agrestesq. omnes, quorum res, fidesq. in manibus sitæ erant, relictis operibus frequentarent Marium, & sua necessaria post illius honorem ducerent. ita perculsa nobilitate, post multas tempestates nouo homini consulatus mandatur: & postea populus à tribuno pl. L. Manlio Mantino rogatus, quem uellet cum Iugurtha bellum gerere, frequens Marium iussit. sed senatus paullo ante Metello Numidiam de-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

decreuerat. ea res frustra fuit. eodẽ tempore Iugurtha amissis amicis, quorum plerosque ipse necauerat, ceteri formidine, pars ad Romanos, alij ad regem Bocchum profugerant; cum neque bellum geri sine ministris posset, et nouorum fidem in tanta perfidia ueterum experiri periculosum duceret, uagus incertusq́. agitabatur, neque illi res ulla, neque consilium, aut quisquam hominum satis placebat: itinera, præfectosq́. in dies mutare: modo aduersum hostes, interdũ in solitudines pergere: sæpe in fuga, ac paullo post spem in armis habere: dubitare uirtuti, an fidei popularium minus crederet. ita, quocunque intenderat, res aduersæ erant. sed inter eas moras repente sese Metellus cum exercitu ostendit. Numidæ ab Iugurtha pro tempore parati, instructiq́. sunt: deinde prœlium incipitur. qua in parte rex pugnæ adfuit, ibi aliquandiu certatum est: ceteri omnes eius milites primo congressu pulsi, fugatique: Romani signorum, et armorum, & aliquanto numero hostium potiti. nam ferme Numidas in omnibus prœlijs magis pedes, quàm arma, tutati sunt. Ea fuga Iugurtha impensius modo rebus suis diffidens, cum perfugis, & parte equitatus in solitudines, dein Thalam peruenit. id oppidum magnũ atque opulentum, ibiq́. plerique thesauri, filiorumq́. eius multus pueritiæ cultus erat. quæ postquam Metello comperta sunt, quanquam inter Thalam, flumenq́. proximum, in spatio millium

quin-

quinquaginta, loca arida, atque uaſta eſſe cognouerat, tamen ſpe patrandi belli, ſi eius oppidi potitus foret, omnes aſperitates ſuperuadere, ac naturam loci etiam uincere aggreditur. igitur omnia iumenta ſarcinis leuari iubet, niſi frumento dierum x. ceterum utres modo, & alia aquæ idonea portari. præterea conquirit ex agris quàm plurimum poteſt domiti pecoris: eoq. imponit uaſa cuiuſque modi, ſed pleraque lignea collecta ex tugurijs Numidarum. ad hoc finitimis imperat, qui ſe poſt regis fugam Metello dediderant, quàplurimum quiſque aquæ portaret: diem, locumq., ubi præſto forent, prædicit. ipſe ex flumine, quam proximam oppido aquam eſſe ſupra diximus, iumenta onerat. eo modo inſtructus ad Thalam proficiſcitur. deinde ubi ad id loci uentum eſt, quò Numidis præceperat; & caſtra poſita, munitaque ſunt: tanta repente cælo miſſa uis aquæ dicitur, ut ea modo exercitui ſatis ſuperq. foret. præterea commeatus ſpe amplior: quia Numidæ, ſicuti plerique in noua deditione, officia intenderant. ceterum milites religione pluuia magis uſi, eaq. res multum animis eorum addiderat. nam rati ſeſe dijs immortalibus curæ eſſe. deinde poſtero die contra, opinionem Iugurthæ, ad Thalam perueniũt. oppidani, qui ſe locorum aſperitate munitos crediderant, magna atque inſolita re perculſi, nihilo ſegnius bellum parare: idem noſtri facere: ſed rex nihil iam Metello infectum credens: quippe qui

omnia

omnia arma, tela, equos, locos, tempora, denique naturam ipsam ceteris imperitantem, industria uicerat, cum liberis, & magna parte pecuniæ ex oppido noctu profugit; neque postea in ullo loco amplius una die, aut una nocte moratus. simulabat sese negotij gratia properare; ceterum proditionem timebat, quam uitare posse celeritate putabat: nam talia consilia per otium ex oportunitate capi. at Metellus ubi oppidanos prœlio intentos, simul oppidum & operibus, & loco munitum uidet, uallo, fossaq. mœnia circumuenit. deinde iubet locis ex copia maxime idoneis uineas agere, superq. aggerem iacere, & super aggerem impositis turribus opus & ministros tutari. contra hæc oppidani festinare, parare, prorsus ab utrisque nihil reliquum fieri. denique Romani multo ante labore, prœlijsq. fatigati, post dies quadraginta, quàm eò uentum erat, oppido modo potiti: præda omnis à perfugis corrupta est. hi postquam murum arietibus feriri, resq. suas adflictas uident, aurum, argentumq., & alia, quæ prima ducuntur, domum regiam comportant: ibiq. uino & epulis onerati, illaq. & domum, & semet igni corrumpunt: & quas uicti ab hostibus pœnas metuerant, eas ipsi uolentes pependere. sed pariter cum capta Thala legati ex oppido Lepti ad Metellum uenerant, orantes uti præsidium, præfectumq. eò mitteret: Hamilcarem quendam hominem nobilem, factiosum, nouis rebus studere,

re,

re, aduersum quem neque imperia magistratuú, neque leges ualerent: id ni festinaret, in summ periculo suam salutem, & illorum socios fore nam Leptitani iam inde à principio belli Iugurthini ad Bestiam consulem, & postea Romam miserant amicitiam, societatemq. rogatum. deinde, ubi ea impetrata fuere, semper boni, fidelesq. mansere, & cuncta à Bestia, Albino, Metelloq. imperata gnauiter fecerant, itaque ab imperatore facile, quæ petebant, adepti. Missæ sunt eò cohortes Ligurum quattuor, & C. Annius præfectus. id oppidum ab Sidonijs conditum est, quos accepimus profugos ob discordias ciuiles, nauibus in eos locos uenisse: ceterum situm inter duas Syrtes: quibus nomen ex re inditum. nam duo sunt sinus prope in extrema Africa, impares magnitudine, pari natura: quorum proxima terræ præalta sunt: cetera, uti fors tulit alia, alia in tempestate uadosa. nam ubi mare magnum esse, & sæuire cœpit uentis, limum, arenamq., & saxa ingentia fluctus trahunt: ita facies locorum cum uentis simul mutatur: Syrtes ab tractu nominatæ. eius ciuitatis lingua modo conuersa connubio Numidarum legum, cultusq. pleraque Sidonica: quæ eo facilius retinebantur, quòd procul ab imperio regis ætatem agebant. inter illos, & frequentem Numidiam, multi uastiq. loci erant. sed, quoniam in has legiones per Leptitanorum negotia uenimus, non indignum uidetur, egre-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

gium, atque memorabile facinus duorum Carthaginiensium memorare. eam rem nos locus admonuit. Qua tempestate Carthaginienses pleraque Africæ imperitabant, Cyrenenses quoque magni, atque opulenti fuere. ager in medio arenosus una specie: neque flumen, neque mons erat, qui fines eorum discerneret. quæ res eos in magno diuturnoq́. bello inter se habuit. postquam utrinque legiones, item classes sæpe fusæ, fugatæq́., & alteri alteros aliquantum attriuerant, ueriti ne mox uictos, uictoresq́. defessos alius aggrederetur, per inducias sponsionem faciunt, uti certo die legati domo proficiscerentur: quo in loco inter se obuij fuissent, is communis utriusque populi finis haberetur. igitur Carthagine duo fratres missi, quibus nomen Philænes erat, maturauere iter pergere: Cyrenenses tardius iere. id socordia ne, an casu acciderit, parum cognoui. ceterum solet in illis locis tempestas haud secus, atque in mari, retinere. nam, ubi per loca æqualia, & nuda gignentium uentus coortus arenam humo excitauit, ea magna ui agitata, ora oculosq́. implere solet: ita prospectu impedito morari iter. postquam Cyrenenses aliquanto posteriores sese uident, & ob rem corruptam domi pœnas metuunt: criminari Carthaginienses ante tempus domo digressos: conturbare rem, denique omnia malle, quàm uicti abire. sed cum Pœni aliam conditionem tantummodo æquam peterent, Græci optionem Carthagi-

nienſibus

nienſibus faciunt: ut uel illi, quos fines populo ſuo peterent, ibi uiui obruerentur, uel eadem conditione ſeſe, quem in locum uellent, proceſſuros. Philæni conditione probata, ſeq. uitamq. ſuam reip. condonauere: ita uiui obruti. Carthaginienſes in eo loco Philænis fratribus aras conſecrauere, alijq. illis domi honores inſtituti. nunc ad rem redeo. Iugurtha poſtquam, amiſſa Thala, nihil ſatis firmum contra Metellum putat: per magnas ſolitudines cum paucis profectus, peruenit ad Getulos, genus hominum ferum, incultumq., & eo tempore ignarum nominis Romani. eorum multitudinem in unum cogit: ac paullatim conſuefacit ordines habere, ſigna ſequi, imperium obſeruare, item alia militaria facere. præterea regis Bocchi proximos magnis muneribus, & maioribus promiſſis ad ſtudium ſui perducit; quis adiutoribus regem aggreſſus, impellit, uti aduerſum Romanos bellum ſuſcipiat. id ea gratia facilius, procliuiusq. fuit, quòd Bocchus initio huiuſce belli legatos Romam miſerat, fœdus, & amicitiam petitum. quam rem oportuniſſimam incepto bello pauci impediuerant, cæci auaritia, quis omnia honeſta, atque inhoneſta uendere mos erat. etiam antea Iugurthæ filia Boccho nupſerat. uerum ea neceſſitudo apud Numidas, Mauroſq. leuis ducitur: quia ſinguli pro opibus, quiſque quamplurimas uxores, denas alij, alij plures habent: ſed reges eo amplius. ita animus multitudine diſtrahi-

tur: nullam pro socia obtinet: pariter omnes uiles sunt. igitur in locum ambobus placitum exercitus conueniunt: ibi fide data, & accepta Iugurtha Bocchi animum oratione accendit: Romanos iniustos, profunda auaritia, communes omnium hostes esse: eandem illos caussam belli cum Boccho habere, quam secum, & cum alijs gentibus libidine imperitandi, quis omnia regna aduersa sint: tum sese, paullo ante Carthaginienses, item regem Persen, post, uti quisque opulentissimus uidebitur, ita Romanis hostem fore. his, atque alijs talibus dictis, ad Cirtham oppidum iter constituunt: quòd ibi Q. Metellus prædá, captiuosq., & impedimenta locauerat. ita Iugurtha ratus, aut capta urbe operæpretium fore; aut si dux Romanis auxilio suis uenisset, prœlio sese certaturos. nam callidus id modo festinabat, Bocchi pacem imminuere, ne, moras agitando, aliud, quàm bellum, mallet. imperator postquam de regum societate cognouit, non temere, neque uti sæpe iam uicto Iugurtha consueuerat, omnibus locis pugnandi copiam facit: ceterum haud procul ab Cirtha castris munitis, reges opperitur, melius esse ratus cognitis Mauris, quoniam is nouus hostis accesserat, ex commodo pugnam facere. interim Roma per litteras certior fit, prouinciam Numidiá Mario datam. nam consulem factum antea acceperat. quibus rebus supra bonum, atque honestum perculsus, neque lacrymas tenere, neque moderari

derari linguam: uir egregius in aliis artibus, nimis molliter ægritudinem pati. quam rem alij in superbiam uertebant: alij bonum ingenium contumelia accensum esse: multi, quòd iam parta uictoria ex manibus eriperetur. nobis satis cognitum est, illum magis honore Marij, quàm iniuria sua excruciatum: neque tam anxie laturum fuisse, si adempta prouincia alij, quàm Mario, traderetur. igitur eo dolore impeditus, & quia stultitiæ uidebatur, alienam rem suo periculo curare, legatos ad Bocchum mittit, postulatum, ne sine caussa hostis populo Romano fieret: habere tam magnam copiam societatis, amicitiæq. coniungendæ, quæ potior bello esset: & quanquam opibus suis confideret, tamen non debere incerta pro certis mutare: omne bellum sumi facile, ceterum ægerrime desinere: non in eiusdem potestate initium eius, & finem esse: incipere cuiuis etiam ignauo licere; non deponi, nisi cum uictores uelint: proinde sibi, regnoq. suo consuleret: neu florentes res suas cum Iugurthæ perditis misceret. ad ea rex satis placide uerba facit: sese pacem cupere, sed Iugurthæ fortunarum misereri: si eadem illi copiæ fieret, omnia conuentura. rursus imperator contra postulata Bocchi nuntios mittit. ille probare partim, alia abnuere. eo modo sæpe ab utroque missis, remissisq. nuntijs tempus procedere, & ex Metelli uoluntate bellum intactum trahi. at Marius, ut supra diximus, cupientissima plebe con-

ſul factus, poſtquam ei prouinciam Numidiam populus iuſſit, antea iam infeſtus nobilitati, tum uero multus, atque ferox inſtare: ſingulos modo, modo uniuerſos lædere: dictitare ſeſe conſulatum ex uictis illis ſpolia cepiſſe: alia præterea magnifica pro ſe, & illis dolentia. interim quæ bello opus erant, prima habere: poſtulare legionibus ſupplementum: auxilia à populis, & regibus, ſocijsq. arceſſere: præterea ex Latio fortiſſimum quenque, pleroſque militia, paucos fama cognitos accire, & ambiendo cogere homines emeritis ſtipendijs ſecum proficiſci: neque illi ſenatus, quanquã aduerſus erat, de ullo negotio abnuere audebat: ceterum ſupplementum etiam lætus decreuerat: quia, neque plebe militiam uolente, putabatur Marius aut belli uſum, aut ſtudia uulgi amiſſurus. ſed ea res fruſtra ſperata. tanta libido cum Mario eundi pleroſque inuaſerat. ſeſe quiſque præda locupletem fore, uictorem domum rediturum: alia huiuſcemodi animis trahebant: & eos non paullum oratione ſua Marius arrexerat. nã poſtquam, omnibus quæ poſtulauerat decretis, milites ſcribere uult, hortandi cauſſa, ſimul & nobilitatem, uti conſueuerat, exagitandi, concionem populi aduocauit. deinde hoc modo diſſeruit. Scio ego Quirites pleroſque non iiſdem artibus imperiũ à uobis petere, &, poſtquam adepti ſunt, gerere, primo induſtrios, ſupplices, modicos eſſe: deinde per ignauiam, & ſuperbiam ætatem agere. ſed

mihi

mihi contra uidetur. nam quo uniuersa resp. pluris est, quàm consulatus, aut prætura, eo maiore cura illam administrari, quàm hæc peti debere. neque me fallit, quantum cum uestro maximo beneficio negotij sustineam. bellum parare, simul & ærario parcere, cogere ad militiam eos, quos nolis offendere: domi, forisq. omnia curare: & ea agere inter inuidos, occursantes, factiosos, opinione Quirites asperius est. adhoc alijs, si deliquere, uetus nobilitas, maiorum fortia facta, cognatorũ & affinium opes, multæ clientelæ, omnia hæc præsidio adsunt: mihi spes omnes in memet sitæ: quas necesse est uirtute, & innocentia tutari: nam alia infirma sunt. et illud intelligo Quirites, omnium ora in me conuersa esse: æquos, bonosq. fauere: quippe beneficia mea in remp. procedunt: nobilitatem inuadendi me quærere locum. quo mihi acrius adnitendum est, ut neque uos capiamini, & illi frustra sint. ita ad hoc ætatis à pueritia fui, ut omnes labores, pericula consueta habeam. quæ ante uestra beneficia gratuito faciebam, ea uti accepta mercede deseram, non est consilium Quirites. illis difficile est in potestatibus temperare, qui per ambitionẽ sese probos simulauere: mihi, qui omnẽ ætatem in optimis artibus egi, bene facere iam ex consuetudine in naturam uertitur. Bellum me gerere cum Iugurtha iussistis: quam rem nobilitas ægerrime tulit. quæso, reputate cũ animis uestris, num id mutari melius sit, ecquem ex illo globo no-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

bilitatis ad hoc, aut aliud tale negotium mittatis hominem ueteris prosapiæ, ac multarum imaginum, & nullius stipendij, scilicet ut in tanta re ignarus omnium trepidet, festinet, sumat aliqué ex populo monitorem sui officij. ita plerunque eue nit, ut quem uos imperare iussistis, is sibi impera torem alium quærat. at ego scio Quirites, qui postquam consules facti sunt, acta maiorum, & Græcornm militaria præcepta legere cœperint, præposteri homines. nam legere, quàm fieri, tem pore posterius, re, atque usu prius est. comparate nunc Quirites me hominem nouum cum illorũ superbia. quæ illi audire, & legere solent, eorum partem uidi, alia egomet gessi, quæ illi litteris, ea ego didici militando. nunc uos existimate, facta, an dicta pluris sint. contemnunt nouitatem meã, ego illorum ignauiam: mihi fortuna, illis probra obiectantur. quanquam ego naturam unam, & communem omnium existimo, sed fortissimum quenque generosum esse. ac si iam ex patribus Albini, aut Bestiæ quæri posset, me ne, an illos ex se gigni maluerint: quid responsuros creditis? nisi sesè liberos quamoptimos uoluisse? Quòd si iure despiciunt me, faciant idem maioribus suis, quibus, ut mihi, ex uirtute nobilitas cœpit. inuident honori meo: ergo inuideant labori, & innocentiæ, periculis etiam meis: quoniam per hæc illum cepi. uerum homines corrupti superbia, ita ætatem agunt. quasi uestros honores contem-

nant:

nant: ita hos petunt, quasi honeste uixerint. næ illi falsi sunt, qui diuersissimas res pariter expetant, ignauiæ uoluptatem, & præmia uirtutis. atque etiam cum apud uos, aut in senatu uerba faciunt, pleraque oratione maiores suos extollunt, eorum fortia facta memorando clariores sese putant: quod contra est. nam quanto uita illorum præclarior, tanto horum socordia flagitiosior. & profecto ita se res habet. Maiorum gloria posteris quasi lumen est, neque bona eorum, neque mala in occulto patitur. Huiusce rei ego inopiam patior Quirites. uerum id, quod multo præclarius est, meamet facta mihi dicere licet. nunc uidete quàm iniqui sint. quod ex aliena uirtute sibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt: scilicet quia imagines non habeo, & quia mihi noua nobilitas est; quam certe peperisse, quàm acceptam corrupisse, melius est. equidem ego non ignoro, si iam mihi respondere uelint, abunde illis facundam, & compositam orationem fore. sed in maximo uestro beneficio, cũ omnibus locis me, uosq. maledictis lacerent, non placuit reticere: ne quis modestiam in conscientiam duceret. nam me quidem ex animi mei sententia lædere nulla oratio potest. quippe uera necesse est bene prædicet: falsam uita moresq. mei superant. sed quoniam uestra consilia accusantur, qui mihi summum honorem, & maximum negotium imposuistis: etiam atque etiam reputate, num eorum pœnitendum sit.

Non

Non possum, fidei caussa, imagines, neque triũphos, aut consulatus maiorum meorum ostentare: at, si res postulet, hastas, uexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices aduerso corpore. hæ sunt meæ imagines, hæc mea nobilitas, non hereditate relicta, ut illa illis, sed quæ ego plurimis meis laboribus, et periculis quæsiui. non sunt composita uerba mea: parui id facio: ipsa se uirtus satis ostendit. illis artificio opus est, ut turpia facta oratione tegant. neque litteras Græcas didici. parum placebat eas discere, quippe quæ ad uirtutem doctoribus nihil profuerunt. at illa multo optima reip. doctus sum, hostem ferire, præsidia agitare, nihil metuere, nisi turpem famam: hiemem, & æstatem iuxta pati, humi requiescere, eodem tempore inopiam, & laborem tolerare. his ego præceptis milites hortabor: neque illos arcte colam, me opulenter, neque gloriam meam laborem illorum faciam. hoc est utile, hoc ciuile imperium. nanque cum tu per mollitiem agas, exercitum supplicio cogere, id est dominum, non imperatorem esse. hæc, atque alia maiores uestri faciendo, seq., & remp. celebrauere. quis nobilitas freta, ipsa dissimilis moribus, nos illorum æmulos contemnit: & omnes honores, non ex merito, sed quasi debitos à uobis repetit. ceterum homines superbissimi procul errant. Maiores eorum omnia, quæ licebat, illis reliquere, diuitias, imagines, memoriam sui præclaram:

claram: uirtutem non reliquere, neque poterant: ea sola neque datur dono, neque accipitur. sordidum me, & incultis moribus aiunt; quia parum scite conuiuium exorno; neque histrionem ullum, neque pluris pretij coquum, quàm uillicum, habeo. quæ mihi libet confiteri, Quirites. nam & ex parente meo, & ex alijs sanctis uiris ita accepi, munditias mulieribus, uiris laborem conueni re: omnibusq́. bonis oportere plus gloriæ, quàm diuitiarum esse: arma, non supellectilem, decori esse. Quin ergo, quod iuuat, quod carum æstimant, id semper faciant: ament, potent: ubi adolescentiã habuere, ibi senectutem agant, in conuiuijs, dediti uentri, & turpissimæ parti corporis: sudorem, puluerem, & alia talia relinquant nobis, quibus illa epulis iucundiora sunt. uerum non est ita. nã, ubi se omnibus flagitijs dedecorauere turpissimi uiri, bonorum præmia ereptum eunt. ita iniustissime luxuria, & ignauia, pessimæ artes, illis, qui coluere eas, nihil officiũt, reip. innoxiæ cladi sunt. nunc, quoniam illis, quantum mores mei, non illorum flagitia poscebant, respondi: pauca de rep. loquar, primum omnium de Numidia bonum habetote animum, Quirites. nam, quæ ad hoc tempus Iugurtham tutata sunt, omnia remouistis, auaritiam, imperitiam, atque superbiam. deinde exercitus ibi est, locorum sciens, sed mehercule magis strenuus, quàm felix. nam magna pars eius auaritia, aut temeritate ducum attrita est.

qua mob-

quamobrem uos; quibus militaris eſt ætas, adnitimini mecum, & capeſſite remp. neque quenquã ex calamitate aliorum, aut imperatorum ſuperbia metus ceperit. Egomet in agmine atque in prælio conſultor idem, & ſocius periculi uobiſcũ adero, me, uosq. in omnibus rebus iuxta geram. & profecto, dijs iuuantibus, omnia matura ſunt, uictoria, præda, laus: quæ ſi dubia, aut procul eſſent, tamen omnes bonos reip. ſubuenire decebat. etenim nemo ignauia immortalis factus eſt: neque quiſquam parens liberis, uti æterni forent, optauit; magis, uti boni, honeſtiq. uitam exigerent. plura dicerem Quirites, ſi timidis uirtutem uerba adderent. nam ſtrenuis abunde dictum puto. huiuſcemodi oratione habita, Marius poſtquã plebis animos arrectos uidet, propere commeatu, ſtipendio, armis, alijsq. utilibus naues onerat: cum his A. Manlium legatum proficiſci iubet. ipſe interea milites ſcribere non more maiorum, neque ex claſſibus, ſed uti cuiuſque libido erat, capitecenſos pleroſque. id factum alij inopia bonorum, alij per ambitionem conſulis memorabant; quòd ab eo genere celebratus, auctusq. erat; & homini potentiam quærenti egentiſſimus quiſque oportuniſſimus; cui neque ſua cara, quippe quæ nulla ſunt, & omnia cum pretio honeſta uidentur. igitur Marius cum aliquanto maiore numero, quàm decretum erat, in Africam profectus, paucis diebus Vticam aduehitur. exercitus ei traditur à

ditur à P. Rutilio legato. nam Metellus conspectum Marij fugerat, ne uideret ea, quæ audita animus tolerare nequiuerat. sed consul expletis legionibus, cohortibusq. auxiliarijs, in agrum fertilem, & præda onustum proficiscitur. omnia ibi capta militibus donat: deinde castella, & oppida natura, & uiris parum munita aggreditur: prœlia multa, ceterum alia leuia alijs locis facere. interim noui milites sine metu pugnæ adesse: uidere fugientes capi, aut occidi; fortissimum quenque tutissimum: armis libertatem, patriam, parentesq., & alia omnia tegi, gloriam, atque diuitias quæri. sic breui spatio noui, ueteresq. coaluere, & uirtus omnium æqualis facta. at reges ubi de aduentu Marij cognouerunt, diuersi in locos difficiles abeunt. ita Iugurthæ placuerat, speranti, mox effusos hostes inuadi posse: Romanos, sicuti plerosque, remoto metu laxius, licentiusq. futuros. Metellus interea Romam profectus, contra spem suam lætissimis animis accipitur, plebi, patribusq. postquam inuidia decesserat, iuxta carus. sed Marius impigre, prudenterq. suorum, & hostium res pariter attendere, cognoscere quid boni utrisque aut contra esset: explorare itinera regum, consilia, & insidias eorum anteuenire. nihil apud se remissum, neque apud illos tutum pati. itaque & Getulos, & Iugurtham, ex nostris socijs prædas agentes, sæpe aggressus in itinere fuderat, ipsumq. regem haud procul ab oppido Cirtha

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

tha armis exuerat. Quæ postquam gloriosa modo, neque belli patrandi copiam cognouit, statuit urbes, quæ uiris, aut loco pro hostibus, & aduersum se oportunissimæ erant, singulas circumueni re, ita ratus Iugurtham aut præsidijs nudatum iri, si ea pateretur, aut prœlio certaturum. nam Bocchus nuntios sæpe ad eum miserat, uelle popu li R. amicitiam: ne quid ab se hostile timeret. id simulauerit ne, quo improuisus grauior accederet, an mobilitate ingenij pacem, atque bellum mutare solitus, parum exploratum est. sed consul, uti statuerat, oppida, castellaq́. munita adi re: partim ui, alia metu, aut præmia ostentando, auertere ab hostibus. ac primo mediocria gerebat, existimans Iugurtham ob suos tutandos in manus uenturum. sed ubi illum procul abesse, & alijs negotijs intentum accepit, maiora, & magis aspera aggredi tempus uisum est. erat inter ingentes solitudines oppidum magnum, atque ualidum nomine Capsa: cuius conditor Hercules Libys memorabatur. eius ciues apud Iugurtham im munes, leni imperio, & ob ea fidelissimi habeban tur: muniti aduersum hostes, non mœnibus modo, & armis, atque uiris, uerum etiam multo magis locorum asperitate. nam præter oppido loca propinqua, alia omnia uasta, inculta, egentia aquæ, infesta serpentibus: quarum uis, sicuti omnium ferarum, inopia cibi acrior; ad hoc natura serpentium ipsa perniciosa, siti magis quàm alia

re accenditur. eius oppidi potiundi Marium maxima cupido inuaserat, cum propter usum belli, tum quia res aspera uidebatur: & Metellus oppidum Thalam magna gloria ceperat, haud dissimiliter situm, munitumq.: nisi quòd apud Thalam non longe à mœnibus aliquot fontes erant. Capsenses una modo, atque ea intra oppidum iugi aqua, cetera pluuia utebantur. idq. ibi, & in omni Africa, quæ procul à mare incultius agebat, eo facilius tolerabatur, quia Numidæ plerunque lacte, & ferina uescebantur, neque salem, neque alia gulæ irritamenta quærebant. cibus illis aduersus famem, atque sitim, non libidini, neque luxuriæ erat. igitur consul, omnibus exploratis, credo dijs fretus, (nam contra tantas difficultates consilio satis prouidere non poterat) quippe etiã frumenti inopia tentabatur, quòd Numidæ pabulo pecoris magis, quàm aruo student, & quodcunque natum fuerat, iussu regis in loca munita contulerant: ager autem aridus, & frugum uacuus ea tempestate: (nam æstatis extremũ erat) tamen pro rei copia satis prouidenter exornat: pecus omne, quod superioribus diebus prædæ fuerat, equitibus auxiliarijs agendum attribuit. A. Manlium legatum cum cohortibus expeditis, ad oppidum Laris, ubi stipendium, & commeatum locauerat, ire iubet: dicitq. se prædabundum post paucos dies eodem uenturum. sic incepto suo occultato, pergit ad flumen Thanam. ceterum in

iti-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

itinere quotidie pecus exercitui per centurias, itē per turmas æqualiter distribuerat, &, ex corijs utres uti fierent, curabat, simul & inopiam frumenti lenire, & ignaris omnibus parare, quæ mox usui forent. denique sexto die, cum ad flumen uentum est, maxima uis utrium effecta. ibi castris leui munimento positis, milites cibum capere, atque, uti simul cum occasu solis egrederentur, paratos esse iubet, omnibus sarcinis abiectis, aqua modo, seq., & iumenta onerare. dein, postquam tempus uisum, castris egreditur: no ctemq. totam itinere facto consedit. idem proxima facit. deinde tertia multo ante lucis aduentum, peruenit in locum tumulosum, à Capsa non amplius duum millium interuallo: ibiq. quàm oc cultissime potest, cum omnibus copijs opperitur. sed ubi dies cœpit, & Numidæ nihil hostile metuentes, multi oppido egressi, repente omnem equitatum, & cum his uelocissimos pedites cursu tendere ad Capsam, & portas obsidere iubet: deinde ipse intentus propere sequi, neque milites prædari sinere. quæ postquam oppidani cognouere: res trepidæ, metus ingens, malum improuisum, ad hoc pars ciuium extra mœnia in hostium potestate coegere, uti deditionem facerent. cete rum oppidum incensum: Numidæ puberes interfecti: alij omnes uenundati: præda militibus diuisa. id facinus contra ius belli non auaritia, neque scelere consulis admissum; sed quia locus Iugurthæ

gurthæ oportunus, nobis aditu difficilis; genus hominum mobile, infidum, ante neque beneficio, neque metu coercitum. postquam tantam rem peregit Marius sine ullo suorum incommodo, magnus, & clarus antea, maior, atque clarior haberi cœpit: omnia non bene consulta in uirtutem trahebantur. milites modeste imperio habiti, simul & locupletes, ad cælum ferre: Numidæ magis, quàm ullum mortalem, timere: postremo omnes socij, atque hostes credere, illi aut mentem diuinam esse, aut deorum nutu cuncta portendi. Sed consul, ubi ea res bene euenit, ad alia oppida pergit, pauca repugnantibus Numidis capit: plura deserta propter Capsensium miserias igni corrumpit: luctu, atque cæde omnia complentur. denique multis locis potitus, ac plerisque exercitu incruento, aliam rem aggreditur, non eadem asperitate, qua Capsensium, ceterum haud secus difficilem. nanque haud longe à flumine Mulucha, quod Iugurthæ, Bocchiq. regnum diuidebat, erat inter ceteram planitiem mons saxeus, mediocri castello, satis patens, in immensum editus, uno perangusto aditu relicto: nam omnis natura, uelut opere, atque consulto, præceps erat. quem locum Marius, quòd ibi regis thesauri erant, summa ui capere intendit: sed ea res forte, quàm consilio, melius gesta. nam castello uirorum, atque armorum satis magna uis erat & frumenti, & fons aquæ: aggeribus, turribusq., & alijs machina-

tionibus locus importunus: iter castellanorum angustum admodum, utrinque præcisum: uineæ cum ingenti periculo frustra agebantur. nam cum hæ paullo processerant, igni, aut lapidibus corrumpebantur. milites neque pro opere consistere, propter iniquitatem loci; neque inter uineas sine periculo administrare: optimus quisque cadere, aut sauciari: ceteris metus augeri. at Marius, multis diebus, & laboribus consumptis, anxius trahere cum animo suo, omitteret ne inceptum, quoniam frustra erat, an fortunam opperiretur, qua sæpe prospere usus fuerat. quæ cum multos dies, noctesq. æstuans agitaret, forte quidam Ligus, ex cohortibus auxiliarijs miles gregarius, castris aquarum egressus, haud procul ab latere castelli, quod aduersum prœliantibus erat, animaduertit inter saxa repentes cochleas: quarum cum unam, atque alteram, deinde plures peteret, studio legendi paullatim prope ad summum montis egressus est. ubi postquam solitudinem intellexit, more ingenij humani cupido difficilia faciendi, animaduertit. et forte in eo loco grandis ilex coaluerat inter saxa, paullulum modo prona, deinde inflexa, atque aucta in altitudinem, quò cuncta gignentium natura fert: cuius ramis modo, modo eminentibus saxis nixus Ligus, castelli planitiem perscribit; quòd cuncti Numidæ, intenti prœliantibus, aberant. exploratis omnibus, quæ mox usui fore ducebat, eadem regreditur, non temere,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

mere, uti ascenderat, sed tentans omnia, & circumspiciens. itaque propere adijt Marium: acta edocet: hortatur, ab ea parte, quà ipse ascenderat, castellum tentet: pollicetur sese ducem itineris: periculiq. nihil esse docet. Marius cum Ligure promissa eius cognitum ex præsentibus misit: quorum alij, uti cuiusque ingenium erat, ita rem difficilem, aut facilem renuntiauere. consulis animus tamē paullulum arrectus est. itaque ex copia tubicinum, cornicinum, numero quinque quamuelocissimos delegit, & cum his, præsidio qui forent, quattuor centuriones: omnesq. Liguri parere iubet: & ei negotio proximum diem constituit. sed ubi ex præcepto tempus uisum est; paratis & compositis omnibus, ad locum pergit. ceterum illi, qui centurijs præerant, prædocti ab duce, arma, ornatumq. mutauerunt, capite, atque pedibus nudis, uti prospectus, nisusq. per saxa facilior foret: super terga gladij, & scuta, uerum ea Numidica ex corijs, ponderis gratia, simul & offensa, quo leuius streperent. igitur prægrediens Ligus, saxa, & si quæ uetustæ radices eminebant, laqueis uinciebat, quibus alleuati milites facilius ascenderent: interdum timidos insolentia itineris leuare manu: ubi paullo asperior ascensus erat, singulos præ se inermes mittere, deinde ipse cum illorum armis sequi: quæ dubia nisui uidebantur, potissimum tentare, ac sæpius eadem ascendens, descendensq., deinde statim digrediēs,

ceteris audaciam addere. igitur diu, multumq. fatigati, tandem in castellum perueniunt, desertum ab ea parte: quòd omnes, sicuti alijs diebus, aduersum hostes aderant. Marius, ubi ex nuntijs, quæ Ligus egerat, cognouit, quanquam toto die intentos prœlio Numidas habuerat, tum uero cohortatus milites, & ipse extra uineas egressus, testudine acta succedere, & simul hostem tormentis, sagittarijsq., & funditoribus eminus terrere. at Numidæ, sæpe antea uineis Romanorum subuersis, item incensis, non castelli mœnibus sese tutabantur: sed pro muro dies, noctesq. agitare: maledicere Romanis: ac Mario uecordiam obiectare: militibus nostris Iugurthæ seruitiũ minari: secundis rebus feroces esse. interim, omnibus Romanis, hostibusq. prœlio intentis, magna ui utrinque pro gloria atque imperio his, illis pro salute certantibus, repente à tergo signa canere. ac primo mulieres, & pueri, qui uisum processerant, fugere, deinde, uti quisque muro proximus erat, postremo, cuncti armati, inermesque. quod ubi accidit, eo acrius Romani instare, fundere, ac plerosque tantummodo sauciare: deinde super occisorum corpora uadere, auidi gloriæ certantes murum ascendere; neque quenquam omnium præda morari. sic forte correcta Marij temeritas, gloriam ex culpa inuenit. Ceterum dum ea res geritur, L. Sylla quæstor cum magno equitatu in castra uenit: qui, uti ex Latio, & socijs cogeret

exercitum,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

exercitum, Romæ relictus erat. ſed quoniam nos tanti uiri res admonuit, idoneum uiſum eſt, de natura, cultuq. eius paucis dicere. neque enim alio loco de Syllæ rebus dicturi ſumus: & L. Siſenna optime, & diligentiſſime omnium, qui eas res dixere, perſecutus hiſtoriam, parum mihi libero ore locutus uidetur. Igitur Sylla patriciæ gentis nobilis fuit, familia prope iam extincta maiorum ignauia, litteris Græcis iuxta ac Latinis doctiſſime eruditus: animo ingenti, cupidus uoluptatum, ſed gloriæ cupidior: otio luxurioſo eſſe; tamen ab negotijs nunquam eum uoluptas remorata, niſi quòd de uxore potuit honeſtius conſuli: facundus, callidus, & amicitia facilis: ad ſimulanda negotia altitudo ingenij incredibilis: multarum rerum, ac maxime pecuniæ largitor: atque illi, feliciſſimo omnium ante ciuilem uictoriam, nunquam ſu per induſtriam fortuna fuit: multiq. dubitauere, fortior, an felicior eſſet. nam, poſtea quæ fecerit, incertum habeo, pudeat magis, an pigeat diſſerere. Igitur Sylla, ut ſupra dictum eſt, poſtquam in Africam, atque in caſtra Marij cum equitatu uenit, rudis antea, & igna rus belli, ſolertiſſimus omnium in paucis tempeſtatibus factus eſt. ad hoc milites benigne appellare: multis rogantibus, alijs per ſe ipſe benefi cia dare, inuitus accipere; ſed ea properantius, quàm æs mutuum, reddere, ipſe ab nullo repetere: magis id laborare, uti illi quamplurimi debe-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

rent: ioca, atque ſeria cum humillimis agere: in operibus, in agmine, atque ad uigilias multus eſſe: neque interim, quod praua ambitio ſolet, conſulis, aut cuiuſquam boni famam lædere: tãtummodo neque conſilio, neque manu alium priorem pati: pleroſque anteuenire. quibus rebus, & artibus breui Mario, militibusq́. cariſſimus factus eſt. At Iugurtha poſtquam oppidum Capſam, aliosq́. locos munitos, & ſibi utiles, ſimul & magnam pecuniam amiſerat; ad Bocchum nuntios mittit, quamprimum in Numidiam copias adduceret: prœlij faciundi tempus adeſſe. quem ubi cunctari accepit, dubiumq́. belli, atque pacis rationes trahere: rurſus, uti antea, proximos eius donis corrumpit: ipſiq́. Boccho pollicetur Numidiæ tertiam partem, ſi aut Romani Africa expulſi, aut, integris ſuis finibus, bellum compoſitum foret. eo præmio illectus Bocchus cum magna multitudine Iugurtham accedit. ita, amborum exercitu coniuncto, Marium, iam in hiberna proficiſcentem, uix decima parte diei reliqua inuadũt; rati noctem, quæ iam aderat, & uictis ſibi munimento fore, &, ſi uiciſſent, nullo impedimento, quòd locorum ſcientes erant; contra Romanis utrunque caſum in tenebris difficilem fore. igitur ſimul conſul ex multis de hoſtium aduentu cognouit: & ipſi hoſtes aderant: & prius quàm exercitus aut inſtrui, aut ſarcinas colligere, denique, ante quàm ſignum, aut imperium ullum accipere

re

re quiuit, equites Mauri, atque Getuli, non acie, neque ullo more prœlij, sed cateruatim, uti quosque fors conglobauerat, in nostros concurrunt. qui omnes trepidi improuiso metu, attamen uirtutis memores, aut arma capiebant, aut capientes alios ab hostibus defensabant. pars equos ascendere, ire obuiam hostibus: pugna latrocinio magis, quàm prœlio similis fieri: sine signis, sine ordinibus equites, peditesq. permisti cædere alios, alios obtruncare: multos contra aduersos acerrime pugnãtes à tergo circumuenire: neque uirtus, neque arma satis tegere; quòd hostes numero plures, & undique circunfusi erant. denique Romani ueteres, nouiq., & ob ea scientes belli, si quos locus, aut casus coniunxerat, orbes facere: atque ita ab omnibus partibus simul tecti, & instructi, hostium uim sustentabant. neque in eo tam aspero negotio Marius territus, aut magis, quàm antea, demisso animo fuit; sed cum turma sua, quam ex fortissimis magis, quàm ex familiarissimis parauerat, uagari passim: ac modo laborantibus suis succurrere, modo hostes, ubi confertissimi obstite rant, inuadere manu: consulere militibus, quoniam imperare conturbatis omnibus non poterat. Iamq. dies consumptus erat, cum tamen barbari nihil remittere: atque, uti reges præceperant, noctem pro se rati acrius instare. tum Marius ex copia rerum consilium trahit: atque, uti suis rece ptui locus esset, colles duos inter se propinquos oc

cupat. quorum in uno castris parum amplo fons aquæ magnus erat: alter usui oportunus, quia, magna parte edita, & præcipiti, pauca munimenta quærebat. ceterum apud aquam Syllam cum equitibus noctem agitare iubet. ipse paullatim dispersos milites, neque minus hostibus conturbatis in unum contrahit: dein custos pleno gradu in collem subducit. ita reges loci difficultate coacti, prælio deterrentur, neque tamen suos longius abire sinunt, sed, utroque colle multitudine circundato, effusi consedere. deinde, crebris ignibus factis, plerunque noctis barbari more suo lætari, exultare, strepere pedibus, uocibus: & ipsi duces feroces, quòd non fugere, ac pro uictoribus sese agere. sed ea cuncta Romanis ex tenebris, & editioribus locis facilia uisu, magnoq. hortamento erant. plurimum uero Marius hostium imperitia confirmatus, quammaximum silentium haberi iubet: ne signa quidem, uti per uigilias solebant, canere: deinde, ubi lux aduentabat, defessis iam hostibus, ac paullo ante somno captis, de improuiso uectigales, item cohortium, turmarum, legionum tubicines simul omnes tuba canere, milites clamorem tollere, atque portis erumpere iubet. Mauri, atque Getuli, ignoto, & horribili sonitu repente exciti, neque fugere, neque arma capere, neque omnino facere, aut prouidere quidquam poterant: ita cunctos strepitu, clamore, nullo subueniente, nostris instantibus, tumultu, terrore,

formi-

formidine, quasi uecordia, ceperat. denique omnes fusi, fugatiq.: arma, & signa militaria pleraque capta: pluresq. eo prœlio, quàm omnibus superioribus, interempti. nam somno, & metu insolito impedita fuga. dein Marius, uti cœperat, in hiberna proficiscitur, quæ propter commeatum in oppidis maritimis agere decreuerat: neque tamen uictoria socors, aut insolens factus, sed pariter, atque in conspectu hostium, quadrato agmine incedere. Sylla cum equitatu apud dextimos, in sinistra parte A. Manlius cum funditoribus, & sagittarijs, præterea cohorte Ligurum curabat: primos, & extremos cum expeditis manipulis locauerat tribunos. perfugæ, regionum scientissimi, hostium iter explorabant. Simul consul, quasi nullo imposito, omnia prouidere: apud omnes adesse, laudare, increpare mærentes. ipse armatus intentusq. item milites cogebat, neque secus atque iter facere, castra munire, excubitum in portis cohortes ex legionibus, pro castris equites auxiliarios mittere: præterea alios super uallum in munimentis locare, uigilias ipse circuire, non tam diffidentia futurorum, quæ imperauisset, quàm uti militibus exæquatus cum imperatore labor uolentibus esset. Et sane Marius illoq. alijsq. temporibus Iugurthini belli pudore magis, quàm malo exercitum coercebat: quod multi per ambitionem fieri agebant: quòd à pueritia consuetam duritiam, & alia, quæ ceteri miserias uocant,

uolu-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

uoluptati habuiſſet: niſi tamen reſp. pariter, ac ſæuiſſimo imperio, bene atque decore omnia ſunt geſta. igitur quarto denique die haud longe ab oppido Cirtha undique ſimul ſpeculatores citi ſeſe oſtendunt. quare hoſtis adeſſe intelligitur. ſed quia diuerſi redeuntes, alius ab alia parte, atque omnes idem ſignificabant, conſul incertus, quonam modo aciem inſtrueret, nullo ordine commutato, aduerſum omnia paratus ibidem opperitur. igitur Iugurtham ſpes fruſtrata, qui copias in quattuor partes diſtribuerat, ratus ex omnibus æque aliquos ab tergo hoſtibus uenturos. interim Sylla, quem primum hoſtes attigerant, cohortatus ſuos, turmatim, & quammaxime confertis equis, ipſe, aliíq. Mauros inuadunt: ceteri in loco manentes, ab iaculis eminus emiſſis corpora tegere, &, ſi qui in manus uenerant, obtruncare. dum eo modo equites prœliantur, Bocchus cum peditibus, quos Volux filius eius adduxerat, neque in priore pugna, in itinere morati, adfuerant, poſtremam Romanorum aciem inuadit. tum Marius apud primos agebat, quòd ibi Iugurtha cum plurimis erat. dein Numida, cognito Bocchi aduentu, clã cum paucis ad pedites conuertit: ibi Latine (nam apud Numantiam loqui didicerat) exclamat noſtros fruſtra pugnare: paullo ante Mariũ ſua manu interfectum: ſimul gladium ſanguine oblitum oſtendere, quem in pugna, ſatis impigre occiſo pedite noſtro, cruentauerat. quod ubi milites accepere,

pere, magis atrocitate rei, quàm fide nuntij, terrentur: simulq. barbari animos tollere, & in perculsos Romanos acrius incedere: iamq. paullum à fuga aberant, cum Sylla, profligatis ijs, quos aduersum ierat, rediens ab latere Mauris incurrit. Bocchus statim auertitur. at Iugurtha, dum sustentare suos, & prope iam adeptam uictoriã retinere cupit, circumuentus ab equitibus dextra & sinistra, omnibus occisis, solus inter tela hostium uitabundus erumpit. atque interim Marius, fugatis equitibus, accurrit auxilio suis, quos pelli iam acceperat. denique hostes iam undique fusi. tum spectaculum horribile in campis patentibus; sequi, fugere; occidi, capi; equi, atque uiri afflicti: ac multi, uulneribus acceptis, neque fugere posse, neque quietem pati, niti modo, ac statim concidere: postremo omnia, quà uisus erat, constrata telis, armis, cadaueribus, & inter ea humus infecta sanguine. postea loci consul, haud dubie iam uictor, peruenit in oppidum Cirtham, quò initio profectus intenderat. eò post diem quintum, quàm iterum barbari male pugnauerant, legati à Boccho ueniunt: qui regis uerbis ab Mario petiuere, duos quamfidissimos ad eum mitteret: uelle de suo, & de populi R. commodo cum ijs disserere. ille statim L. Syllam, & A. Manlium ire iubet. qui quanquam acciti ibant; tamen placuit uerba apud regem facere; uti ingenium aut aduersum flecterent, aut cupidum pacis uehementius accende-

cenderent. itaque Sylla, cuius facundiæ, non ætati, à Manlio concessum est, pauca uerba huiusce-modi locutus. Rex Bocche, magna nobis est lætitia, cum te talem uirum dij monuere, uti aliquando pacem, quàm bellum, malles; neu te optimum cum pessimo omnium Iugurtha miscendo commaculares; simul nobis demeres acerbam necessitudinem, pariter te errantem, & illum sceleratissimum persequi. ad hoc populo R. iam à principio inopi, melius uisum est, amicos, quàm seruos, quærere: tutiusq. rati uolentibus, quàm coactis, imperitare. tibi uero nulla oportunior amicitia nostra: primum quòd procul absumus: in quo offensæ minimum est, gratia par, ac si prope adessemus: dein, quòd parentes abunde habemus; amicorum neque nobis, neque cuiquam hominum satis fuit. atque hoc utinam à principio tibi placuisset: profecto ex populo R. ad hoc tempus multo plura bona accepisses, quàm mala perpessus es. sed quoniam humanarum rerum fortuna pleraque regit; cui scilicet placuit & uim, & gratiam nostram te experiri: nunc, quoniam per illam licet, festina, atque, uti cœpisti, perge. multa, atque oportuna habes, quo facilius errata officijs superes. postremo hoc in pectus tuum demitte, nunquam populum R. beneficijs uictum esse. nam, bello quid ualeat, tute scis. Ad ea Bocchus placide, & benigne simul pauca pro delicto suo uerba facit: se non hostili animo, sed ob regnum tu-

tandum

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

tandum arma cepisse: nam Numidiæ partem, unde Iugurtham expulerit, iure belli suam factam: eam uastari à Mario, pati nequiuisse: præterea, missis ante Romam legatis, repulsum ab amicitia: ceterum uetera omittere, ac tum, si per Marium liceret, legatos ad senatum missurum. dein, copia facta mittendi, animus barbari ab amicis flexus, quos Iugurtha, cognita legatione Syllæ, & Manlij, metuens id, quod parabatur, donis corruperat. Marius interea, exercitu in hibernaculis composito, cum expeditis cohortibus, & parte equitatus proficiscitur in loca sola, obsessum turrim regiam, quò Iugurtha perfugas omnes præsidium imposuerat. tum rursus Bocchus scilicet, seu reputando, quæ sibi duobus prœlijs euenerant, seu admonitus ab alijs amicis, quos incorruptos Iugurtha reliquerat; ex omni copia necessariorum quinque delegit, quorum & fides cognita, & ingenia ualidissima erant. eos ad Marium, ac deinde, si placeat, Romam legatos ire iubet: agendarum rerum, & quocunque modo belli componendi licentiam illis ipsis permittit. illi mature ad hiberna Romanorum proficiscuntur. deinde à latronibus Getulis in itinere circumuenti, spoliatiq., pauidi, sine decore ad Syllam profugiunt; quem consul, in expeditionem proficiscens, pro prætore reliquerat. eos ille non pro uanis hostibus, ut meriti erãt sed accurate, & liberaliter habuit. quare barbari & famam Romanorum auaritiæ falsam, et Syl

lam

lam ob munificentiam in se amicum rati sunt. ná etiam tum largitio multis ignota erat: munificus nemo putabatur, nisi pariter uolens; dona omnia in benignitate habebantur. igitur quæstori mandata Bocchi patefaciunt: simul ab eo petunt, uti fautor, consultorq. sibi adsit, copias, fidem, magnitudinem regis sui, & alia, quæ aut utilia, aut beneuolentiæ esse credebant, oratione extollunt: deinde, Sylla omnia pollicito, docti quo modo apud Marium, item apud senatum uerba facerent, circiter dies XL *ibidem opperiuntur. Marius ubi confecto negotio, quò intenderat, Cirtham rediit; de aduentu legatorum certior factus, illos, & Syllam ad se Vtica uenire: iubet item L. Bellienum prætorem; præterea omnes undique senatorij ordinis; quibus cum mandata Bocchi cognoscit: legatis potestas eundi Romam fit: ab consule interea induciæ postulabantur. ea Syllæ, & plerisque placuere: pauci uero ferocius decernunt, scilicet ignari humanarum rerum, quæ fluxæ & mobiles sæpius in aduersa mutantur. ceterum Mauri, impetratis omnibus, tres Romam profecti sunt cum C. Octauio Rufo, qui quæstor stipendium in Africam portauerat: duo ad regem redeunt. ex his Bocchus cum cetera, tum maxime benignitatem, & studium Syllæ lubens accepit. Romæ quoque legatis eius, postquam errasse regem, & Iugurthæ scelere lapsum deprecati sunt: amicitiam & fœdus petentibus hoc modo responde tur.*

tur. Senatus & populus R. beneficij, & iniuriæ memor esse solet: ceterum Boccho, quoniam pœnitet delicti, gratiam facit: fœdus, & amicitia dabuntur, cum promeruerit. Quibus rebus cognitis, Bocchus per litteras à Mario petiuit, ut Syllam ad se mitteret; cuius arbitratu de communibus negotijs consuleretur. is missus cum præsidio equitum, atque peditum, funditorum, Beleario rum: præterea sagittarij, & cohors Peligna cum uelitaribus armis, itineris properandi caussa. neque his secus, atque alijs armis, aduersus tela hostium, quòd ea leuia sunt, muniti erant. sed in itinere quinto denique die Volux filius Bocchi, repente in campis patentibus cum mille non amplius equitibus sese ostendit: qui temere & effuse euntes, Syllæ, alijsq. omnibus & numerum ampliorem uero, & hostilem metum efficiebant. igitur se quisque expedire: arma atque tela tentare: intendere: timor aliquantus, sed spes amplior: quippe uictoribus, & aduersum eos, quos sæpe uicerant. Interim equites, exploratum præmissi, ré, uti erat, quietam nuntiant. Volux adueniens quæstorem appellat: dicitq. se à patre Boccho obuiam illi simul, & præsidio missum. deinde eum, & proximum diem sine metu coniuncti eunt. Post, ubi castra locata, & diei uesper erat; repente Maurus, incerto uultu pauens, ad Syllam accurrit; dicitq. sibi à speculatoribus cognitum, Iugurtham haud procul abesse; simul, uti noctu

clam

clam secum profugeret, rogat, atque hortatur. Ille animo feroci negat se toties fusum Numidam pertimescere: uirtuti suorum satis credere: etiam si certa pestis adesset, mansurũ potius, quàm, perditis quos ducebat, turpi fuga, incertæ, ac forsitan post paullo morbo interituræ uitæ parceret. ceterum ab eodem monitus, uti noctu proficiscerentur: consilium adprobat: ac statim milites cenatos esse in castris, ignesq. quamcreberrimos fieri, deinde prima uigilia silentio egredi iubet. Iamq. nocturno itinere fessis omnibus, Sylla pariter cum ortu solis castra metabatur: cum equites Mauri nuntiant Iugurtham, circiter duũ millium interuallo, ante eos consedisse. quod postquam auditum est: tum uero ingens metus nostros inuadit: credere se proditos à Voluce, & insidijs circumuentos. Ac fuere qui dicerent manu uindicandum, neque apud illum tantum scelus inultum relinquendum. At Sylla, quanquam eadem existimabat, tamen ab iniuria Maurum prohibet: suos hortatur, uti fortem animum gererent: sæpe ante à paucis strenuis aduersus multitudinem bene pugnatum: quanto sibi in prœlio minus pepercissent, tanto tutiores fore: nec decere, quẽ manus armauerit, ab inermibus pedibus auxiliũ petere: in maximo metu nudum, & cæcum corpus ad hostes uertere. deinde Volucem, quoniam hostilia faceret, Iouem maximum obtestatus, ut sceleris atque perfidiæ Bocchi testis adesset, castris

abire

abire iubet. Ille lacrymans orare, ne ea crederet: nihil dolo factum, ac magis calliditate Iugurthæ, cui uidelicet ſpeculanti iter ſuum cognitum eſſet. ceterum, quoniam neque ingentem multitudinem haberet, & ſpes, opesq́. eius omnes ex patre ſuo penderent; credere illum nihil auſurum palam, cum ipſe filius teſtis adeſſet: quare optimum factu uideri, per media eius caſtra palam tranſire: ſeſe, uel præmiſſis, uel ibidem relictis Mauris, ſolum cum Sylla iturum. Ea res, uti in tali negotio, probata: ac ſtatim profecti, quia de improuiſo acceſſerant, dubio, atque hæſitante Iugurtha, incolumes tranſeunt. deinde paucis diebus, quò ire intenderant, peruentum eſt. Ibi cum Boccho Numida quidam Aſpar nomine multum & familiariter agebat, præmiſſus ab Iugurtha, poſtquam Syllam accitum audierat, orator, & ſubdole ſpeculatum Bocchi conſilia. erat præterea Dabar Maſſugradæ filius, ex gente Maſſaniſæ, ceterum materno genere impar. nam mater eius ex concubina orta erat, ob ingenij multa bona Mauro carus, acceptusque. quem Bocchus fidum Romanis multis antea tempeſtatibus expertus, illico ad Syllam nuntiatum mittit, paratum ſeſe facere, quæ uellet: colloquio diem, locum, tempus ipſe deligeret: conſulta ſeſe omnia cum illo integra habere: neu Iugurthæ legatum pertimeſceret: accitum eſſe, quo res communis licentius gereretur: nam ab inſidijs eius aliter ca-

ueri nequiuisse. Sed ego comperio, Bocchum magis Punica fide, quàm ob ea, quæ prædicabat, simul Romanos & Numidam spe pacis detinuisse: multumq. cum animo suo uoluere solitum, Iugurtham Romanis, an illi Syllam traderet: libidinem aduersum nos, metum pro nobis suasisse. Igitur Sylla respondit, pauca se coram Aspare locuturum: cetera occulte, aut nullo, aut quampaucissimis præsentibus. simul edocet, quæ responderentur. Postquam sicuti uoluerant, congressi: dicit se missum à consule uenisse quæsitum ab eo, pacem, an bellum agitaturus foret. Tunc rex, uti præceptum fuerat, post diem decimum redire iubet: ac nihil etiam nunc decreuisse, sed illo die responsurum. Deinde ambo in sua castra digressi. sed ubi plerunque noctis processit: Sylla à Boccho occulte accersitur: ab utroque tantummodo fidi interpretes adhibentur. præterea Dabar internuntius, sanctus uir, iurat ex sententia amborum: ac statim sic rex incipit. Nunquam ego ratus fore, uti rex maximus in hac terra, & omnium, quos noui, opulentissimus, priuato homini gratiam deberem. et mehercule Sylla, ante te cognitum, multis orantibus alijs ultro egomet opem tuli: nullius indigni: id immutatū, quod ceteri dolere solent, ego lætor. fuerit mihi pretium aliquádo eguisse tuæ amicitiæ: qua apud animum meum nihil carius habeo. id adeo experiri licet: arma, uiros, pecuniam, postremo quid-

quid

quid animo libet, ſume: utere: & , quoad uiues, nunquam tibi redditam gratiam putaueris: ſemper apud me integra erit: denique nihil me ſciente fruſtra uoles. nam, ut ego exiſtimo, regem armis, quàm munificentia uinci, minus flagitioſum. ceterum de rep. ueſtra, cuius huc curator miſſus es, paucis accipe. Bellum populo R. nunquam paraui, neque factum uolui. fines meos aduerſum armatos armis tutatus ſum. id omitto: quando uobis ita placet. gerite uti uultis cum Iugurtha bellum. ego flumen Mulucham, quod inter me & Micipſam fuit, non egrediar, neque intrare Iugurtham ſinam. præterea, ſi quid meq. uobisq. dignum petieris, haud repulſus abibis.

Ad ea Sylla pro ſe breuiter & modice, de pace, & de communibus rebus multis diſſeruit. denique Regi patefecit, quod polliceatur, ſenatum & populum R. quoniá amplius armis ualuiſſent, non in gratia habituros: faciendum aliquid, quòd illorum magis, quàm ſua, retuliſſe uideretur: id adeo in promptu eſſe; quoniam Iugurthæ copiam haberet: quem ſi Romanis tradidiſſet, fore ut illi plurimum deberetur: amicitiam, fœdus, Numidiæ partem, quam nunc peteret, tunc ultro aduenturam. Rex primum negare: affinitatem, cognationem, præterea fœdus interueniſſe: ad hoc metuere, ne fluxa fide uſus, popularium animos auerteret: queis & Iugurtha carus, & Romani inuiſi erant. denique ſæpius fatigatus, leniter ex

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

uoluntate Syllæ omnia se facturum promittit. ceterum ad simulandam pacem, cuius Numida, defessus bello, auidissimus erat, quæ utilia uisa, con stituunt. ita, composito dolo, digrediuntur. At rex postero die Asparem Iugurthæ legatum appellat: dicitq. sibi per Dabarem ex Sylla cognitum, posse conditionibus bellum componi. quam ob rem regis sui sententiam exquireret. ille lætus in castra Iugurthæ uenit. deinde ab illo cuncta edoctus, properato itinere, post diem octauum redit ad Bocchum: & ei nuntiat, Iugurtham cupere omnia, quæ imperarentur, facere, sed Mario parum confidere: sæpe antea cum imperatoribus Romanis pacem conuentam, frustra fuisse: ceterum Bocchus, si ambobus consultum, & ratam pacem uellet, daret operam, ut una ab omnibus, quasi de pace, in colloquium ueniretur; ibiq. sibi Syllam traderet: cum talem uirum in potestatem habuisset; tum fore, uti iussu senatus, aut populi R. fœdus fieret; neque hominem nobilem non sua ignauia, sed ob remp. in hostium potestate relictum iri. Hæc Maurus secum ipse diu uoluens, tandem promisit. ceterum dolo, an uero cunctatus, parum comperimus. sed plerunque regiæ uoluntates, ut uehementes, sic mobiles, sæpe ipsæ sibi aduersæ. Postea, tempore & loco constituto, in colloquium uti de pace ueniretur, Bocchus Syllam modo, modo Iugurthæ legatũ appellare: benigne habere: idem ambobus polliceri. illi pariter læti,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

ac bonæ ſpei plenieſſe. ſed nocte ea, quæ proxima fuit ante diem colloquio decretum, Maurus adhibitis amicis, ac ſtatim immutata uoluntate, remotis ceteris dicitur ſecum ipſe multa agitauiſſe, uultu, colore, ac motu corporis pariter atque animo uarius: quæ ſcilicet, tacente ipſo, occulta oris immutatione patefeciſſe. tamen poſtremo Syllam accerſiri iubet: & ex eius ſententia Numidæ inſidias tendit. deinde, ubi dies aduenit; & ei nuntiatum eſt, Iugurtham haud procul abeſſe; cum paucis amicis, & quæſtore noſtro, quaſi obuius honoris cauſſa procedit in tumulum facillimum uiſu inſidiantibus. eodem Numida cum pleriſque neceſſarijs ſuis inermis, uti dictum erat, accedit: ac ſtatim, ſigno dato, undique ſimul ex inſidijs inuaditur. ceteri obtruncati: Iugurtha Syllæ uinctus traditur, & ab eo ad Marium deductus eſt. Per idem tempus aduerſum Gallos ab ducibus noſtris Q. Cæpione, & C. Manlio male pugnatum. quo metu Italia omnis contremuerat. illiq. & inde uſque ad noſtram memoriam Romani ſic habuere: alia omnia uirtuti ſuæ prona eſſe; cum Gallis pro ſalute, non pro gloria certare. Sed poſtquam bellum in Numidia confectum; & Iugurtham Romam uinctum adduci nuntiatum eſt: Marius conſul abſens factus eſt; & ei decreta prouincia Gallia. isq. kalendis Ianuarijs magna gloria conſul triumphauit. ea tempeſtate ſpes, atque opes ciuitatis in illo ſitæ.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

ORATIO M. AEMILII LEPIDI COS. AD POPULUM R. EX LIBRIS Historiarum C. Sallustii Crispi, ut arma suman tur contra Syllam dict.

C**lementia**, & probitas uestra, Quirites, quibus per ceteras gentes maximi, & clari estis, plurimum timoris mihi faciunt, aduersus tyrannidem L. Sylla: ne aut ipsi, nefanda quæ non æstimatis, ea parum credendo de alijs, circumueniamini: præsertim cum illi spes omnis in scelere, atque perfidia sit, neque se aliter tutum putet, quàm si peior, atque intestabilior metu uestro fuerit: quo captiuis libertatis curam miseria eximat: aut, si prouideretis, in tutandis periculis magis, quàm ulciscendo, teneamini. Satellites quidem eius, homines maximi nominis, non minus optimis maiorum exemplis, nequeo satis mirari: qui dominationis in uos seruitium suum mercedem dant, & utrunque per iniuriam malunt, quàm optimo iure liberi agere. præclara Brutorum, atque Aemiliorum, & Lutatiorum proles, geniti ad ea, quæ maiores uirtute peperere, subuertenda. nam quid à Pyrrho, Annibale, Philippoq., & Antiocho defensum

est

est aliud, quà libertas, & suæ cuique sedes, neu cui, nisi legibus, pareremus? quæ cuncta sæuus iste Romulus, quasi ab externis rapta, tenet: nó tot exercituum clade, neque consulis, & aliorum principum, quos fortuna belli consumpserat, satiatus; sed tum crudelior, cum plerosque secundæ res in miserationem ex ira uertunt. quin solus omnium, post memoriam hominum, supplicia, in post futuros composuit. queis prius iniuria, quàm uita, certa esset: prauissimeq. per sceleris immanitatem adhuc tutus furit, dum uos metu grauioris seruitij à repetenda libertate terremini. Agédum, atque obuiam eundum est Quir. ne spolia uestra penes illum sint. Non prolatandum, neque uotis paranda auxilia. nisi forte speratis per tædium iam, aut pudorem tyrannidis, esse eum per scelus occupata periculosius dimissurum. At ille eò processit, ut nihil gloriosum, nisi tutum, & omnia retinédæ dominationis honesta æstimet. itaque illa quies, & otium cum libertate, quæ multi probi potius, quàm laborem cum honoribus capessebant, nulla sunt. Hac tempestate seruiendú aut imperitandum: habendus metus est aut faciendus Quirites. nam quid ultra? quæ ue humana superant? aut diuina impolluta sunt? Populus R. paullo ante gentium moderator, exutus imperio, gloria, iure, cogitandi inops, despectusq., ne seruilia quidem alimenta reliqua habet. Sociorum, & Latij magna uis ciuitate, pro multis,

& egregijs factis à uobis data, per unum prohibentur: & plebis innoxiæ patrias sedes occupauere pauci satellites, mercedem scelerum: leges, iudicia, ærarium prouincia, reges penes unum. denique necis ciuium, & uitæ licentia. simul humanas hostias uidistis, & sepulcra infecta sanguine ciuili. Est ne uiris reliqui aliud, quàm soluere iniuriam, aut mori per uirtutem? quoniam quidem unum omnibus finem natura uel ferro septis statuit: neque quisquam extremam necessitatem, nihil ausus, nisi muliebri ingenio, expectat. Verum ego seditiosus, uti Sylla ait, quia præmia turbarum queror; & bellum cupiens, quia iura pacis repeto. scilicet, quia non aliter salui, satisq. tuti in imperio eritis, nisi Vectius Picens, scriba Cornelius aliena bene parta prodegerint: nisi approbaueritis omnes proscriptiones innoxiorum ob diuitias, cruciatus uirorum illustrium, uastatam urbem fuga & cædibus, bona ciuium miserorum, quasi Cimbricam prædam, uænum, aut dono datam. At obiectat mihi possessiones ex bonis proscriptorum. quod quidem scelerum illius uel maximum est, non me, neque quenquam omnium satis tutum fuisse, si recte faceremus. Atque illa, quæ tum formidine mercatus sum pretio, soluto iure, dominis tamen restituo: neque pati consilium est, ullam ex ciuibus prædam esse. Satis illa fuerint, quæ rabie contracta tolerauimus, manus conserentes inter se Romanos

exer-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

exercitus, & arma ab externis in nosmet uersa. scelerum, & contumeliarum omnium finis sit: quorum adeo Syllam non pænitet, ut & facta in gloria numeret, &, si liceat, auidius faceret. Neque iam, quid existimetis de illo, sed quantum uos audeatis, uereor: ne alius alium principem expectantes ante capiamini, non opibus eius, quæ futiles, & corruptæ sunt, sed uestra secordia, quá * raptum iri licet, & quàm audeat, tam uideri felicem. nam præter satellites commaculatos quis eadem uult? aut quis non omnia mutata, præter uictoriam? scilicet milites: quorum sanguine Tarulæ, Scyroq., pessimis seruorum, diuitiæ partæ sunt. an quibus prælatus in magistratibus capiendis Fusidius, ancilla turpis, & honorum omniũ dehonestamentum? itaque maximam mihi fiduciam parit uictor exercitus, cui per tot uulnera & labores nihil, præter tyrannum, quæsitum est. nisi forte tribuniciam potestaté euersum profecti sunt per arma, conditam à maioribus suis: utiq. iura, & iudicia sibimet extorquerent: egregia scilicet mercede, cum relegati in paludes, & siluas, contumeliam, atque inuidiam suam, præmia penes paucos intelligerent. Quare igitur tanto agmine, atque animis incedit? Quia secundæ res mire sunt uitijs obtentui: quibus labefactatis, quàm formidatus antea est, tam contemnetur: nisi forte specie concordiæ & pacis, quæ sceleri & paricidio suo nomina indidit. Neque aliter

ter Romani P. esse belli finem ait, nisi maneat expulsa agris plebs, præda ciuilis acerbissima, ius iudiciumq. omnium rerum penes se, quod populi R. fuit. quæ si uobis pax, & concordia intelliguntur: maxima turbamenta reip. atque exitia probate: annuite legibus impositis: accipite otium cum seruitio: & tradite exemplum posteris ad populum R. suimet sanguinis mercede circumueniendum. mihi, quanquam per hoc summum imperium satis quæsitum erat, nomini maiorum, dignitati, atque etiam præsidio; tamen non fuit cōsilium priuatas opes facere; potiorq. uisa est periculosa libertas quieto seruitio. quæ si probatis, adeste Quirites; et, bene iuuantibus dijs, M. Aemilium consulem, ducem, & auctorem sequimini ad recipiendam libertatem.

ORATIO PHILIPPI IN SENATV, VT LEPIDO BELLVM MOuenti resistant.

MAXIME *uellem P. C. remp. quietam esse, aut periculis à promptissimo quoque defendi: denique praua incepta consultoribus noxæ esse. sed contra, seditionibus omnia turbata sunt, & ab ijs, quos prohibere magis decebat: postremo quæ pessimi, & stultissimi decreuere, ea à bonis & sapientibus facienda sunt. nam bellum, atque arma quanquam uobis inuisa, tamen quia Lepido placent, sumenda sunt. nisi forte cui pacem præstare, & bellum pati consilium est. Pro dij boni, qui hanc urbem omissa cura adhuc regitis. M. Aemilius omniũ, flagitiosorum postremus, qui peior, an ignauior sit, deliberari non potest, exercitum opprimendæ libertatis habet, & se è contempto metuendum effecit. uos mussantes, & retractantes, uerbis & uatum carminibus pacem optatis magis, quàm defenditis: neque intelligitis, mollitia decretorum uobis dignitatem, illi metum detrahi? atque id iure. quoniam ex rapinis consulatum, ob seditionem prouinciam cum exercitu adeptus est. quid ille ob benefacta cepisset, cuius sceleribus tanta præmia tribuistis? At scilicet ij, qui*

ad

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

ad postremum usque legatos, pacem, concordiá, & alia huiuscemodi decreuerunt, gratiam ab eo peperere. Immo despecti, & indigni rep. habiti, prædæ loco æstimantur: quippe metu pacem repetentes, quo habitam amiserant. Equidem à principio, cum Etruriam coniurare, proscriptos accersiri, largitionibus remp. lacerari uidebã, maturandum putabam, & Catuli consilia cum paucis secutus sum. ceterum illi, qui gentis Aemiliæ benefacta extollebant, & ignoscendo populi R. magnitudinem auxisse, nusquam etiam tum Lepidum progressum aiebant, &, cum priuata arma opprimendæ libertatis cepisset, sibi quisque opes, aut patrocinia quærendo, consilium publicum corruperunt. attamen erat Lepidus latro cum calonibus, & paucis sicarijs: quorum nemo non diurna mercede uitam mutauerit. nunc est pro consule cum imperio, non empto, sed dato à uobis, cum legatis adhuc iure parentibus. & ad eum concurrere homines omnium ordinum corruptissimi, flagrantes inopia, & cupiditatibus, scelerum conscientia exagitati: quibus quies in seditionibus, in pace turbæ sunt: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello serunt, Saturnini olim, post Sulpicij, dein Marij, Damasippiq., nunc Lepidi satellites. præterea Etruria, atque omnes reliquiæ belli arrectæ: Hispaniæ armis solicitatæ: Mithridates in latere uectigalium nostrorum, quibus adhuc sustentamur, diem bello circunspicit:

cit: quin, præter idoneum ducem, nihil abeſt ad ſubuertendum imperium. quod uos oro, atque obſecro P. C. ut animaduertatis, neu patiamini licentiam ſcelerum, quaſi rabiem, ad integros procedere. nam ubi malos præmia ſequuntur, haud facile quiſquam gratuito bonus eſt. An expectatis, dum, exercitu rurſus admoto, ferro, atque flamma urbem inuadat: quod multo propius eſt ab eo, quo agitat, ſtatu, quàm ex pace, & concordia ad arma ciuilia, quæ ille aduerſum diuina, & humana omnia cepit, non pro ſua, aut quorum ſimulat iniuria, ſed legum ac libertatis ſubuertendæ. angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & noxarum metu, expers conſilij, inquies: hæc atque illa tentans metuit otiũ, odit bellum: luxu, atque licentia carendum uidet: atque interim abutitur ueſtra ſocordia. neque mihi ſatis conſilij eſt, metum, an ignauiam, an dementiam eam appellem: qui uidemini intenta mala, quaſi fulmen, optare ſe quiſque ne attingat, ſed prohibere ne conari quidem. &, quæſo, conſiderate quàm conuerſa rerum natura ſit. Antea malum publicum occulte, auxilia palam inſtruebantur: & eo boni malos facile anteibant: nunc pax, & concordia diſturbantur palam, defenduntur occulte: quibus illa placent, in armis ſunt, uos in metu. quid expectatis? niſi forte pudet, aut piget recte facere? An Lepidi mandata animos mouent? qui placere ait ſua cui-

que

que reddi, & aliena tenet: belli iura rescindi, cum ipse armis cogat: ciuitatem confirmari, qui adem ptam negat: concordiæ gratia tribuniciam potestatem restitui, ex qua omnes discordiæ accensæ. Pessime omnium, atque impudentissime, tibi ne egestas ciuium, & luctus curæ sunt, cui nihil est domi, nisi armis partum, aut per iniuriam? alterum consulatum petis, quasi primum reddideris: bello concordiam quæris, quo parta disturbatur: nostri proditor, istis inuidus, hostis omnium bonorum: ut te neque hominum, neque deorum pudeat, quos perfidia, aut periurio uiolasti. qui quando talis es, maneas in sententia, & retineas arma, te hortor: neu prolatandis seditionibus inquies ipse, nos in solicitudine retineas. neque te prouinciæ, neque leges, neque dij penates ciuem patiuntur. perge qua cœpisti, ut quammaturissime merita inuenias. uos autē P. C. quousque cunctando remp. intutam patiemini? & uerbis arma tentabitis? Delectus aduersum uos habiti: pecuniæ publicæ, & priuatim extortæ: præsidia deducta, atque imposita: ex libidine leges imperantur: cum interim uos legatos, & decreta paratis. & quanto mehercule auidius pacem petieritis, tanto bellum acrius erit: cum intelliget se metu magis, quàm æquo, & bono sustentatum. nam qui turbas, & cædem ciuium odisse ait, & ob id armato Lepido uos inermes retinet: quæ uictis toleranda sunt, ea cum facere possitis, patiamini

mini

mini potius censet: ita illi à uobis pacem, uobis ab illo bellum suadent. Hæc si placent, si tanta torpedo animos oppressit, ut obliti scelerum Cinnæ, cuius in urbem reditu decus, atque ordines omnes interierunt, nihilo minus uos, atque coniuges, & liberos Lepido permissuri sitis: quid opus decretis? quid auxilio Catuli? quin is, & alij boni remp. frustra curant. Agite, ut libet: parate uobis Cethegos, atque alia proditorum patrocinia, qui rapinas, & incendia instaurare cupiunt, & rursum aduersum deos penates manus armare. Sin libertas & bella magis placent, decernite digna nomine, & augete ingenium uiris fortibus. adest nouus exercitus, & ad hoc coloniæ ueterum militũ, nobilitas omnis, duces optimi. fortuna meliores sequitur. iam illa, quæ socordia nostra collecta sunt, dilabentur. quare ita censeo, quoniam Lepidus exercitum priuato consilio paratum cum pessimis, & hostibus reip. contrahi, ordinis auctoritatem ad urbem ducit: uti Ap. Claudius interrex cum Q. Catulo pro consule, & ceteris, quibus imperium est, urbi præsidio sint, operamq́. dent, ne quid resp. detrimenti capiat.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

ORATIO C. COTTAE COS. AD POPVLVM, ut tolerent aduersa Quirites.

QVIRITES, *multa mihi pericula domi, militiæ, multa aduersa fuere: quorum alia toleraui, partim repuli deorum auxilijs, & uirtute mea: inq. his omnibus, neque animus negotio defuit, neque decretis labos. malæ secundæq. res opes, non ingenium mihi mutabant. at contra in his miserijs cuncta mecum fortuna deseruere. præterea senectus, per se grauis, curam duplicat: cui misero, acta iam ætate, ne mortem quidem honestam sperare licet. nam si paricida uestri sum, & uobis genitus hic, deos penates meos, patriamq., & summum imperium uilia habeo: quis mihi uiuo cruciatus satis est, aut quæ pæna mortuo? cum omnia memorata apud inferos supplicia scelere meo uici: à prima adolescentia in ore uestro priuatus, & in magistratibus egi: qui lingua, qui consilio meo, qui pecunia uoluere, usi sunt: neque ego callidam facundiam, neque ingenium ad male faciendum exercui: auidissimus priuatæ gratiæ maximas inimicitias pro rep. suscepi, qui uictus cum illa simul, cum egens alienæ opis plura mala expectarem. uos Quirites rursus mihi patriam,*

triam, deos penates cum ingenti dignitate dedistis. Pro quibus beneficijs uix satis gratus uidear, si singulis animam, quam nequeo, concesserim. nam uita, & mors iure naturæ sunt: ut sine dedecore cum ciuibus fama, & fortunis integer agas, id dono datur, atque accipitur. consules nos fecistis Quirites domi, belliq. impeditissima rep. nanque imperatores Hispaniæ stipendium, milites, arma, frumentum poscunt: & id res cogit: quoniam defectione sociorum, & Sertorij per montes fuga neque manu certare possunt, neque utilia parare: exercitus in Asia, Ciliciaq. ob nimias opes Mithridatis aluntur: Macedonia plena hostium est: nec minus Italiæ maritima, & prouinciarum: cum interim uectigalia parua, & bellis incerta, uix partem sumptuũ sustinent: ita classe, qua commeatus uehebatur, minore, quàm antea nauigamus. hæc si dolo, aut socordia nostra contracta sunt, agite uti libet, & ita supplicium sumite: sin fortuna communis asperior est, quare indigna uobis, uobisq., & rep. incipitis? Atque ego, cuius ætati mors propior est, non deprecor, si quid ea uobis incommodi demitur: neque mox ingenuo corpori honestius, quàm pro uestra salute, finem uitæ fecerint. Adsum, en C. Cotta cos. facio quod sæpe maiores asperis bellis fecere: uoueo, dedoq. me pro rep. quam deinde cui mandetis, circunspicite. nam talem honorem bonus nemo uolet: cum

N for-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

fortunæ, & pacis, & belli ab alijs acti ratio reddenda, aut turpiter moriendum sit. tantummodo in animis habetote, non me ob scelus, aut auaritiam cæsum, sed uolentem pro maximis beneficijs animam dono dedisse. per uos igitur Quirites, & gloriam maiorum precor, tolerate aduersa, & consulite reip. Multa cura summo imperio inest, multi ingentes labores: quos nequidquã abnuitis, & pacis opulentiam quæritis: cum omnes prouinciæ, regna, maria, terræq. aspera, aut fessa bellis sint.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

ORATIO MACRI TRIB. PL. AD PLEBEM, de tribunicia potestate recuperanda.

SI, QVIRITES, *parum existimaretis, quid inter ius à maioribus relictũ uobis, & hoc à Sylla paratum seruitium interesset, multis mihi differendum fuisset, docendumq. quas ob iniurias, & quoties à patribus armata plebs secessisset, utiq. uindices parauisset omnis iuris sui tribunos pl. nunc hortari modo reliquum est, & ire primum uia, qua capessendam arbitror libertatem. neque me praeterit quantas opes nobilitatis solus impotens inani specie magistratus pellere dominatione incipiam: quantoq. tutius factio noxiorum agat, quàm soli innocentes. sed praeter spem bonam ex uobis, quae metum uicit, statui certaminis aduersa pro libertate potiora esse forti uiro, quàm omnino non certauisse. quanquam omnes alij creati pro iure uestro uim cunctam, & imperia sua gratia, aut spe, aut praemijs in uos conuertere, meliusq. habent mercede delinquere, quàm gratis recte facere. itaque omnes concessere iam in paucorum dominationem, qui per militare nomen, aerarium, exercitus, regna, prouincias occupauere, & arcem habent ex spolijs uestris: cum interim more peco-*

rum uos multitudo singulis habendos, fruendosq. præbetis, exuti omnibus quæ maiores reliquere: nisi quia nosmetipsi per suffragia, ut præsides olim, nunc dominos destinatis. itaque concessere illuc omnes: & mox, si uestra receperitis, ad uos redibunt plerique. rarus enim animus est ad ea, quæ placent, defendenda: cetera ualidiorum sunt. an dubium habetis, ne officere quid uobis uno animo pergentibus possit, quos languidos, secordesq. pertimuere? nisi forte C. Cotta ex factione media cos. aliter quàm metu iura quædam tribunis pl. restituit. Et quanquam L. Cincius primus de potestate tribunus loqui ausus, mussantibus uobis circumuentus erat: tamen prius illi inuidiam metuere, quàm uos iniuriæ pertæsum est. quod ego nequeo satis mirari Quirites. nam spem frustra fuisse intellexistis. Sylla mortuo, qui scelestum imposuerat seruitium, finē mali credebatis. Ortus est longe sæuior Catulus: tumultus intercessit Bruto, & Aemilio Mamerco cos. Dein C. Curio ad exitium usque insontis tribuni dominatus est. Lucullus superiore anno quantis animis ierit in L. Quinctiū, uidistis: quantæ denique nunc mihi turbæ concitantur. quæ profecto incassum agerētur, si prius, quàm uos seruiēdi finem, illi dominationis facturi erant: præsertim cū his ciuilibus armis dicta alia, sed certatum utrinque de dominatione in uobis sit. itaque cetera ex licentia, aut odio, aut auaritia in tempus arsere: permansit una res modo, quæ

utrinque

utrinque quæsita est: & erepta in posterum uis tribunicia, telum à maioribus libertati paratum. quod ego uos moneo quæsoq., ut animaduertatis: neu nomina rerum ad ignauiam mutantes, otium pro seruitio appelletis: quo iam ipso frui, si uera & honesta flagitium superauerit, non est conditio. fuisset, si omnino quiessetis. nunc animum aduertite: & nisi uiceretis, quoniam omnis iniuria grauitate tutior est, arctius habebũt. Quid censes igitur? aliquis uestrum subiecerit, primum omnium omittendum morem hunc, quem agitis, impigræ linguæ, animi ignaui, non ultra concionis locum memores libertatis: deinde ne uos ad uirilia illa uocem, quo tribunos plebei modo patricium magistratum, libera ab auctoribus patricijs suffragia maiores uestri parauere. quamuis Quirites in uobis sit, ut quæ iussa nunc pro alijs toleratis, pro uobis agere, aut non agere certe possitis. Iouem, aut alium quem deum consultorem expectatis? magna illa consulum imperia, & patrum decreta uos exequendo rata efficitis Quirites: ultroq. licentiam in uos auctum, atque adiutum properatis. neque ego uos ultum iniurias hortor, magis uti requiem cupiatis: neque discordias, ut illi criminantur: sed earum finem uolens, iure gentium res repeto: &, si pertinaciter retinebunt, non arma, neque secessionem, tantummodo ne amplius sanguinem uestrum præbeatis censeo. gerant, habeantq. suo modo im-

peria, quærant triumphos: Mithridatem, Sertorium, & reliquias exulum persequantur cum imaginibus suis: absit periculum, & labor, quibus nulla pars fructus est: nisi forte repentina ista frumentaria lege munia uestra pensantur: cum tamen qui his modis libertatem omnium æstimauere, hi profecto non amplius possunt alimentis carere: nanque utilis exiguitate mors prohibetur. senescunt uires, sic ut neque absolui cura familiari tam parua res possit. at & ignauissimi quique tenuissima spe frustrantur: quæ tamen quamuis ampla, quoniam seruitij pretium ostentarent, cuius torpedinis erat decipi, & uestrarum rerum ultro iniuria gratiam debere? nanque alio modo, neque ualent in uniuersos, neque conabuntur. Cauendus tamen dolus est. itaque simul comparant delinimenta, & differunt uos in aduentum Cn. Pompei. quem ipsum, ubi pertimuere sublatum in ceruices suas, mox dempto metu lacerant: neque eos pudet uindices, uti se ferunt, libertatis, tot uiros sine uno, aut remittere iniuriam non audere, aut ius non posse defendere. mihi quidem satis spectatum est, Pompeium tantæ gloriæ adolescentem malle principem uolentibus uobis esse, quàm illis dominationis, & socium, auctoremq. in primis fore tribuniciæ potestatis. uerũ Quirites antea singuli ciues in pluribus non in uno cuncti præsidia habebatis: neque mortalium quisquam dare, aut eripe-

re talia unus poterat. itaque uerborum ſatis dictum eſt. neque enim ignorantia res claudit: uerum occupauit neſcio quæ uos torpedo: quia neque gloria mouemini, neque flagitio: cunctaq. præſenti ignauia mutaſtis: abunde libertatem rati, quia tergis abſtinetur: & huc ire licet, atque illuc, munera ditium dominorum. atque hæc eadem non ſunt agreſtibus, ſed ceduntur inter potentium inimicitias, donoq. dantur in prouincias magiſtratibus. ita pugnatur, & uincitur à paucis: plebs, quodcunque accidit, pro uicta eſt, & in dies magis erit. ſiquidem maiore cura dominationem illi retinuerunt, quàm uos repetiueritis libertatem.

EPISTOLA CN. POMPEII AD SENATVM.

SI aduersus uos, patriamq., & deos penates toties labores, & pericula suscepissem, quoties à prima adolescentia ductu meo scelestissimi hostes fusi, & uobis salus quæsita est: nihil amplius in absentem me statuissetis, quàm adhuc agitis, P. C. quem contra ætatem proiectum ad bellum sæuissimum, cum exercitu optime merito, quantum est in uobis, fame, miserrima omnium morte, confecistis. Hac in spe populus R. liberos suos ad bellum misit? hæc sunt præmia pro uulneribus, & toties ob remp. fuso sanguine? fessus scribendo, mittendoq. legatos, omnes opes, & spes priuatas meas consumpsi: cũ interim à uobis per triennium uix annuus sumptus datus est. per deos immortales, utrum censetis me uicem ærarij præstare, an exercitum sine frumento, & stipendio habere posse? equidem fateor, me ad hoc bellum maiore studio, quàm consilio profectum: quippe qui, nomine modo imperij à uobis accepto, diebus quadraginta exercitum paraui: hostesq. in ceruicibus iam Italiæ agentes ab Alpibus in Hispaniam summoui, per eas iter aliud, atque Annibal, nobis oportunius patefeci: recepi Galliam, Pyrenæum. Lacetaniam Ilergetum: & primum impetum Sertorij uicto-

uictoris nouis quidem militibus, & multo paucioribus sustinui: hiememq. in castris inter sæuissimos hostes, non per oppida, neque ex ambitione mea egi. quid deinde prælia, aut expeditiones hibernas, oppida excisa, aut recepta enumerem? quando res plus ualent, quàm uerba? castra hostium apud Sucronem capta, & prælium apud flumen Durium, & dux hostium C. Herennius cum urbe Valentia, & exercitus deleti, satis clara uobis sunt. proq. his ò grati patres, egestatẽ, & famem redditis. itaque meo, & hostium exercitui par conditio est. nanque stipendium neutri datur: uictor uterque in Italiam uenire potest. quod ego uos moneo, quæsoq., ut animaduertatis, neu cogatis necessitatibus priuatim mihi consulere. Hispaniam citeriorem, quæ non ab hostibus tenetur, nos, aut Sertorius ad internecionem uastauimus, præter maritimas ciuitates, quæ ultro nobis sumptui, onerique. Gallia, superiore anno, Metelli exercitum stipendio, frumentoq. aluit: et nunc malis fructibus ipsa uix agitat. ego non rem familiarem modo, uerum etiam fidem consumpsi. reliqui uos estis, qui nisi subuenitis, inuito, & prædicente me, exercitus hinc, & cum eo omne bellum Hispaniæ, in Italiam transgredientur.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

REX MITHRIDATES REGI ARSACI S.

OMNES, *qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debēt, liceat ne tum pacem agere: deinde, quod quæritur, satis ne pium, tutum, gloriosum, an indecorum sit. Tibi perpetua pace frui liceret, nisi hostes oportuni, & scelestissimi. egregia fama, si Romanos oppresseris, futura est. neque petere audeam societatem, & frustra mala mea cum bonis tuis misceri sperem. atqui ea, quæ te morari posse uidentur, ira in Tigranem recentis belli, & meæ res parum prosperæ, si uera existimare uoles, maxime hortabuntur. ille enim obnoxius, qualem tu uoles, societatem accipiet. Mihi fortuna multis rebus ereptis usum dedit bene suadendi: & quod florentibus optabile est, ego non ualidissimus præbeo exemplum, quo rectius tua componas. Nanque Romanis cum nationibus, populis, regibus cunctis una, & ea uetus caussa bellãdi est, cupido profunda imperij, & diuitiarum: qua primo cum rege Macedonum Philippo bellũ sumpsere. Dum à Carthaginiensibus premebantur, amicitiam simulantes ei subuenientem Antiochum, concessione Asiæ per dolum auertere: ac mox à Philippo Antiochus omni cis Taurum agro, & decem millibus talentorum spoliatus est.*

Per-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

Persen deinde Philippi filium post multa, & uaria certamina, apud Samothracas deos acceptum in fidem, callidi, & repertores perfidiæ, quia pacto uitam dederant, in somnis occidere. Eumenem, cuius amicitiam gloriose ostentant, initio prodidere Antiocho, pacis mercede posthabita: custodi agri captiui sumptibus, & contumelijs ex rege miserrimum seruorum effecere: simulatoq. impio testamento, filium eius Aristonicum, quia patrium regnum petiuerat, hostium more per triũphum duxere: Asia ab ipsis obsessa est: postremo totam Bithyniam, Nicomede mortuo, diripuere, cum filius Nusa, quem regem appellauerat, genitus haud dubie esset. nam quid ego me appellem? quem disiunctum undique regnis, & tetrarchijs ab imperio eorum, quia fama erat diuitem, neque seruiturum esse, per Nicomedem bello lacessiuerunt, sceleris eorum haud ignarum, & ea, quæ accidere, testatum antea. Cretenses soli omnium liberi ea tempestate, & rex Ptolemæus. atque ego ultus iniurias, Nicomedem Bithynia expuli, Asiamq. spolium regis Antiochi recepi, & Græciæ dempsi graue seruitium. incepta mea postremus seruorum Archelaus, exercitu prodito, impediuit: illiq., quos ignauia, aut praua calliditas, ut meis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas pœnas soluunt. Ptolemæus pretio diem belli prolatat: Cretenses impugnati semel iam, neque finem, nisi excidio, habituri.

bituri. equidem, cum mihi ob ipsorum interna mala dilata prœlia magis, quàm pacem datam intelligerem; abnuente Tigrane, qui mea dicta sero probat, te remoto procul, omnibus alijs obnoxijs, rursus tamen bellum cepit: Marcumq́. Cottã Romanũ ducem apud Chalcedona terra fudi, mari exui classe pulcherrima: apud Cyzicum magno cum exercitu in obsidione moranti frumẽtum defuit, nullo circũ adnitente: simul hiems mari prohibebat. ita sine ui hostium regredi coactus in patrium regnum, naufragijs apud Parum, & Heracleam militum optimos cum classibus amisi. restituto deinde apud Cabira exercitu, & uarijs inter me, atque Lucullum prœlijs, inopia rursus ambo incessit. illi suberat regnum Ariobarzanis bello intactum: ego, uastatis circum omnibus locis, in Armeniam concessi: sicutiq́. Romani non me, sed morem suum omnia regna subuertendi, quia multitudinem arctis locis pugna prohibuere, imprudentiam Tigrani? pro uictoria ostentant. nunc quæso considera, nobis oppressis, utrum firmiorem te ad resistendum, an finem belli futurum putes? Scio equidem, tibi magnas opes uirorum, armorum, & auri esse: & ea re à nobis ad societatem, ab illis ad prædam peteris. ceterum consilium est, Tigranis regno integro, meis militibus, belli prudentibus, procul ab domo, paruo labore per nostra corpora bellum conficere: quando neque uincere, neque uinci sine tuo periculo possumus.

mus. an ignoras Romanos, postquam ad Occiden
tem pergentibus finem Oceanus fecit, arma huc
conuertisse? neque quicquam à principio, nisi par
tum habere, domum, coniuges, agros, imperiũ,
conuenas, olim sine patria, sine parentibus, pe-
ste conditos orbis terrarum: quibus non humana
ulla, neque diuina obstant, quin socios, amicos,
procul iuxtaq. sitos inopes, potentesq. trahant,
excidantq.; omniaq., & maxime regna hostilia
ducant. nanque pauci libertatem, pars magna iu
stos dominos uolunt: nos suspecti sumus æmuli,
& in tempore uindices affuturi. Tu uero, cui Se-
leucia maxima urbium, regnumq. Persidis in-
clytis diuitijs est, quid ab illis, nisi dolum in præ-
sens, & postea bellum expectas? Romani arma
in omnes habent, acerrima in eos, quibus uictis
spolia maxima sunt: audendo, & fallendo, &
bella ex bellis serendo magni facti. per hunc mo
rem extinguent omnia, aut occident: quod diffi-
cile non est, si tu Mesopotamia, nos Armenia cir
cungredimur: exercitus sine frumento, sine auxi
lijs: fortuna autem nostris uitijs adhuc incolumis.
teq. illa fama sequetur, auxilio profectum ma-
gnis regibus, latrones gentium oppressisse. quod
uti facias moneo, hortorq., neu malis pernicie
nostra tuum imperium prolatare, quàm societate
uictor fieri.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

AD C. CAESAREM DE REP. ORDINANDA.

P OPVLVS R. *antea obtinebat regna, atque imperia, fortunam dono dare, item alia, quæ per mortales auide cupiũtur: quia & apud indignos sæpe erant quasi per libidinem data: neque cuiquam incorrupta permanserant. sed res docuit id uerum esse, quod in carminibus Appius ait, Fabrum esse suæ quenque fortunæ: atque in te maxime, qui tantum alios prætergressus es, ut prius defessi sint homines laudando facta tua, quàm tu laude digna faciendo. ceterum ut fabricata, sic uirtute parta, quàm magna industria haberi decet: ne incuria deformentur, aut corruant infirmata. nemo enim alteri imperium uolens concedit: & quamuis nouus, atque clemens sit, qui plus potest, tamen, quia malo esse licet, formidatur. id euenit, quia plerique rerum potentes peruerse consulunt: & eo se munitiores putant, quo illi, quibus imperitant, nequiores fuere. at contra id eniti decet: cum ipse bonus, atque strenuus sis, uti quamoptimis imperites. nam pessimus quisque asperrime rectorem. sed tibi hoc grauius est, quàm ante omnibus te armis parta componere. bellum aliorum pace mollius gessisti: ad hoc uictores prædã petunt, uicti ciues sunt. inter has difficultates*

eua-

euadendum est tibi, atque in posterum firmanda resp. non armis modo, neque aduersum hostes, sed, quod multo maius multoq. asperius est, bonis pacis artibus. ergo omnes magna mediocriq. sapientia res huc uocat: quæ quisque optima potest, uti dicat. ac mihi sic uidetur: qualicunque modo tu uictoriam composueris, ita alia omnia futura. sed iam quo melius, faciliusq. constituas, paucis, quæ me animus monet, accipe. Bellum tibi fuit Imperator cum homine claro, magnis opibus, auido potentiæ, maiore fortuna, quàm sapientia: quem secuti sunt pauci, per suam iniuriam tibi inimici: item quos affinitas, aut alia necessitudo traxit. nam particeps dominationis neque fuit quisquam: neque, si pati potuisset, orbis terrarum bello concussus foret. cetera multitudo uulgi more magis, quàm iudicio post alius alium, quasi prudentiorem secuti. Per idem tempus maledictis iniquorum occupandæ rei pub. in spem adducti homines, quibus omnia probro, ac luxuria polluta erant, concurrere in castra tua: & aperte quietis mortem, rapinas, postremo omnia, quæ corruptus animus iubebat, minitari. ex queis magna pars, ubi neque creditum condonare, neque te ciuibus, sicuti hostibus, uti uident, defluxere. pauci restitere, quibus maius otium in castris, quàm Romæ futurum erat: tanta uis creditorum impendebat. sed ob easdem caussas immane dictu est, quanti, & quàm

multi

multi mortales postea ad Pompeium discesserint: eoq. per omne tempus belli quasi sacro, atque inspoliato fano debitores usi. Igitur quoniam tibi uictori de bello, atque pace agitandum est: hoc uti ciuiliter deponas, illa ut quamiustissima, & diuturna sit: de te ipso primum, quia compositurus es, quod optimum factu est, existima. equidem ego cuncta imperia crudelia, magis acerba, quàm diuturna arbitror: neque quenquam à multis metuendum esse, quin ad eum ex multis formido recidat: eam uitam bellum æternum, et anceps gerere: quoniam neque aduersus, neque ab tergo, aut lateribus tutus sis, semper in periculo, aut metu agites. contra, qui benignitate, & clementia imperium temperauere, his læta & candida omnia uisa, etiam hostes æquiores, quàm alijs ciues. an qui me his dictis corruptorem uictoriæ tuæ, nimisq. in uictos bona uoluntate prædicent? scilicet quòd ea, quæ externis nationibus, natura hostibus, nosq. maioresq. nostri sæpe tribuere, ea ciuibus danda arbitror: neque barbaro ritu cæde cædem, & sanguine sanguinem expiandum. an illa, quæ paullo ante hoc bellum in Cn. Pompeium uictoriamq. Syllanam increpabantur, obliuio abstulit? interfecit Domitium, Carbonem, Brutum, alios item non armatos, neque in prœlio belli iure, sed postea supplices per summum scelus interfectos: plebem Romanam in uilla publica pecoris modo conscissam.

heu

heu quàm illa occulta ciuium funera, & repentinæ cædes, in parentum, aut liberorum ſinum fuga, mulierum & puerorum, uaſtatio domorum: ante partam à te uictoriam omnia ſæua, atque crudelia erant. ad quæ te illi ijdem hortantur: & ſcilicet id certatum eſſe utriuſque ueſtrum arbitrio, iniuriæ ut fierent: neque receptam, ſed captam à te remp. & ea cauſſa exercitus ſtipendijs confectis optimos, & ueterrimos omnium, aduerſum fratres, parentesq́. alij liberos armis contendere: ut ex alienis malis deterrimi mortales uentri, atque profundæ libidini ſumptus quærerent: atque eſſent opprobria uictoriæ, quorum flagitijs commacularetur bonorum laus. neque enim te præterire puto, quali quiſque eorum more, aut modeſtia, etiam tum dubia uictoria, ſeſe geſſerit: quoq́. modo in belli adminiſtratione ſcorta, aut conuiuia exercuerint nonnulli: quorum ætas ne per otium quidem tales uoluptates ſine dedecore attigerit. de bello ſatis dictum. de pace firmanda, quoniam tuq́., & omnes tui agitatis: primum id quæſo conſidera, quale id ſit de quo conſultas: ita bonis, malisq́. dimotis, patenti uia ad uerum perges. Ego ſic exiſtimo, quoniam orta omnia intereunt, qua tempeſtate urbi Romanæ fatum excidij aduentarit, ciues cum ciuibus manus conſerturos, ita defeſſos, & exangues regi, aut nationi prædæ futuros. aliter non orbis terrarum, neque cunctæ gentes conglo

batæ mouere, aut contundere queunt hoc imperium. firmanda igitur ſunt concordiæ bona, & diſcordiæ mala expellenda. id ita eueniet, ſi ſumptuum, & rapinarum licentiam dempſeris; non ad uetera inſtituta reuocans, quæ iampridem corruptis moribus ludibrio ſunt; ſed ſi ſuam cuique rem familiarem, & finem ſumptuum ſtatueris. quoniam is inceſſit mos, ut homines adoleſcentuli ſua, atque aliena conſumere, nihil libidini, atque alijs rogantibus denegare, pulcherrimum putent: eam uirtutem, & magnitudinem animi, pudorem, atque modeſtiam pro ſecordia æſtimēt. ergo animus ferox praua uia ingreſſus, ubi conſueta non ſuppetunt, fertur accenſus in ſocios modo, modo in ciues: mouet compoſita, & res nouas ueteribus acquirit. quare tollendus fœnerator in poſterum, uti ſuas quiſque res curemus. ea uera, atque ſimplex uia eſt, magiſtratum populo, non creditori gerere: & magnitudinem animi in addendo, non demendo reip. oſtendere. atque ego ſcio, quàm aſpera hæc res in principio futura ſit, præſertim ijs, qui ſe in uictoria licentius, liberiusq., quàm arctius futuros credebāt: quorum ſi ſaluti potius, quàm libidini conſules, illosq. nosq. & ſocios in pace firma conſtitues. ſi eadem ſtudia, artesq. iuuentuti erunt: næ iſta egregia tua fama ſimul cum urbe Roma breui concidet. poſtremo ſapientes pacis cauſſa bellum gerunt: laborem ſpe otij ſuſtentant. niſi illam firmam

mam

mam efficis, uinci, an uicisse quid retulit? quare capesse per deos remp. & omnia aspera, uti soles, persuade. nanque aut tu mederi potes, aut omittenda est cura omnibus. neque quisquam te ad crudeles pœnas, aut acerba iudicia inuocat, quibus ciuitas uastatur magis, quàm corrigitur; sed ut prauas artes, malasq. libidines ab iuuentute prohibeas. ea uero clementia erit, consuluisse, ne immerito ciues patria expellerentur, retinuisse ab stultitia, & falsis uoluptatibus; pacé, concordiamq. stabiliuisse: non, si flagitijs obsecutus, delicta perpessus, præsens gaudium cũ mox futuro malo concesseris. ac mihi animus, quibus rebus alij timent, maxime erectus est, negotij magnitudine: & quia tibi terræ, & maria simul omnia componenda sunt, (quippe res paruas tantum ingenium attingere nequit) agnæ mcuræ magna merces est. igitur prouideas oportet, ut plebs, largitionibus, & publico frumento corrupta, habeat negotia sua, quibus ab malo publico detineatur: iuuentus probitati, & industriæ, non sumptibus, neque diuitijs studeat. id ita eueniet, si pecuniæ, quæ maxima omnium pernicies est, usum atque dedecus dempseris. nam sæpe ego cum animo meo reputans, quibus quisque rebus clarissimi uiri magnitudinem inuenisset, quæ res populos nationes ue magnis auctoribus auxissent, ac deinde quibus caussis amplissima regna, & imperia corruissent: eadem semper bona atque mala repe

riebam, omnesq. uictores diuitias contempsisse, & uictos cupiuisse. neque aliter quisquam extollere sese, & diuina mortalis attingere potest, nisi, omissis pecuniæ, & corporis gaudijs, animo indulgens, non assentando, neque concupita præbendo peruersam gratiam gratificans, sed in labore, patientia, bonisq. præceptis, & factis fortibus exercitando. nam domum, aut uillam extruere, eamq. signis, aulæis, alijsq. operibus exornare, & omnia potius, quàm semet uisendum efficere: id est, non diuitias decori habere, sed ipsum illis flagitio esse. porro ij, quibus bis die uentrem onerare, nullam noctem sine scorto quiescere mos est; ubi animum, quem dominari decebat, seruitio oppressere, nequaquam eo postea hebeti, atque claudo pro exercitio uti uolunt. nam imprudentia pleraque & se præcipitant. uerum hæc, & omnia mala pariter cum honore pecuniæ desinent, si neque magistratus, neque alia uulgo cupienda uenalia erunt. ad hoc prouidendum est, quonam modo Italia, atque prouinciæ tutiores sint: id quod factu haud obscurum est. nam ijdem omnia uastant, suas deserendo domos, & per iniuriam alienas occupando. item ne, uti adhuc, militia iniusta, aut inæqualis sit: cum alij triginta, pars nullum stipendium faciet: & frumentum id, quod antea præmium ignauiæ fuit, per municipia, & colonias illis dare conueniet, cum stipendijs emeritis domos reuerterint. Quæ reip. necessaria, tibiq.

biq. gloriosa ratus sum, quàm paucissimis absolui. non peius uidetur pauca nunc de facto meo disserere. plerique mortales ad iudicandum satis ingenij habent, aut simulant: ueruntamen ad reprehendenda aliena facta, aut dicta ardet omnibus animus. uix satis apertũ os, aut lingua prompta uidetur, quæ dicta pectore euoluat: quibus me subiectum haud pænitet, magis reticuisse pigeret. nam siue hac, seu meliore alia uia perget: à me quidem pro uirili parte dictum, & adiutum fuerit. Reliquum est, optare, uti quæ tibi placuerint, ea dij immortales approbent, beneq. euenire sinant.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

AD C. CAESAREM ORATIO DE REPVBLICA ORDINANDA.

SCIO ego quàm difficile, atque asperum factu sit, consilium dare regi, aut imperatori, postremo cuiquam mortali, cuius opes in excelso sunt: quippe cum & illis cõsultorum copiæ adsint: neque de futuro quisquam satis callidus, satisq. prudens sit. quinetiam sæpe praua magis, quàm bona, consilia prospere eueniunt: quia plerasque res fortuna ex libidine sua agitat. Sed mihi studium fuit adolescentulo rempub. capescere: atque in ea cognoscenda multam, magnamq. curam habui: non ita ut magistratum modo caperem, quem multi malis artibus adepti erant: sed etiam ut rempublicam domi, militiæq., quantumq. armis, uiris, opulentia posset, cognitum habuerim. itaque mihi multa cum animo agitanti consilium fuit, famam modestiamq. meam post tuam dignitatem habere, &, cuius rei lubet, periculum facere, dum quid tibi ex eo gloriæ accederet. idq. non temere, aut ex fortuna tua decreui: sed quia in te præter ceteras, artem unam egregie mirabilem cõperi, semper tibi maiorem in aduersis, quàm in secundis rebus animum esse. sed per ceteros mortales illa res clarior est, quòd & prius defessi sunt homines lau-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

laudando, atque admirando munificentiam tuã, quàm tu faciundo, quæ gloria digna eſſent. equidem mihi decretum eſt, nihil tam ex alto reperiri poſſe, quod non cogitanti tibi in promptu ſit. neque ego, quæ uiſa ſunt, de republica tibi ſcripſi, quia mihi conſilium, atque ingenium meum amplius æquo probaretur: ſed inter labores militiæ, interq. prœlia, uictorias, imperium, ſtatui admonendum te de negotijs urbanis. nanque, tibi ſi id modo in pectore conſilij eſt, ut te ab inimicorũ impetu uindices, quoque modo contra aduerſum conſulem beneficia populi retineas: indigna uirtute tua cogites. ſin in te ille animus eſt, qui iam à principio nobilitatis factionem diſturbauit, plebem Rom. ex graui ſeruitute in libertatem reſtituit, in prætura inimicorum arma inermis diſiecit, domi militiæq. tanta, & tam præclara facinora fecit, ut ne inimici quidem queri quidquam audeant, niſi de magnitudine tua: quin accipe tu ea, quæ dicam de ſumma reipublicæ: quæ profecto aut tu uera inuenies, aut certe haud procul à uero. ſed quoniam Cn. Pompeius aut animi prauitate, aut quia nihil maluit, quàm quòd tibi obeſſet, ita lapſus eſt, ut hoſtibus tela in manus iaceret: quibus ille rebus rempublicam conturbauit, eiſdem tibi reſtituenda eſt. Primum omnium ſummam poteſtatem moderandi, de uectigalibus, ſumptibus, iudicijs, ſenatoribus paucis tradidit plebs Romana, cuius antea ſumma poteſtas erat:

 neque

neque his quidem legibus in seruitute reliquit iudicia, tametsi sicut antea tribus ordinibus tradita sunt: tamen ijdem illi factiosi regunt, dant, adimunt, quæ lubet: innocentes circumueniunt: suos ad honorem extollunt. non facinus, non probrũ, aut flagitium obstat, quo minus magistratus capiant: quod commodum est, trahunt, rapiunt: postremo tanquam urbe capta, libidine, ac licentia sua pro legibus utuntur. ac me quidem mediocris dolor angeret, si uirtute partam uictoriam more suo per seruitium exercerent. sed homines inertissimi, quorum omnis uis, uirtusq. in lingua sita est, forte, atque alterius secordia dominationem oblatam insolentes agitant. nam quæ seditio, aut dissensio ciuilis tot tamq. illustres familias ab stirpe euertit? aut quorum unquam uictoria animus tam præceps, tamq. immoderatus fuit? L. Sylla, cui omnia in uictoria lege belli licuerunt, tametsi à Sulpicio hostium partes muniri intelligebat, tamen, paucis interfectis, ceteros beneficio, quàm metu retinere maluit. at hercule nunc cum Catone, L. Domitio, ceterisq. eiusdem factionis, quadraginta senatores, multi præterea cũ spe bona adolescẽtes, sicuti hostiæ mactati sunt: cum interea importunissima genera oqminum tot miserorum ciuium sanguine satiari nequiuerint: non orbi liberi, non parentes exacta ætate, non gemitus uirorum, luctus mulierum immanem eorum animum inflexit: quin, acerbius in dies ma-

le

le faciundo, ac dicundo, dignitate alios, alios ciuitate euersum irent. nam quid ego de te dicam, cuius contumeliam homines ignauissimi uita sua commutare uolunt? Scilicet neque illis tantæ uoluptati est (tametsi insperantibus accidit) dominatio, quanto mærori tua dignitas: qui optatius habent ex tua calamitate periculum libertatis facere, quàm per te populi R. imperium maximum ex magno fieri. quo magis tibi etiam atque etiam animo prospiciendum est, quonam modo rem stabilias, communiasque: mihi quidem quæ mens suppetit, eloqui non dubitabo. ceterum tui erit ingenij probare, quæ uera, atque utilia factu putes. in duas partes ego ciuitatem diuisam arbitror, sicut à maioribus accepi, in patres, & plebem. antea in patribus summa auctoritas erat, uis multo maxima in plebe. itaque sæpius in ciuitate secessio fuit: semperq. nobilitatis opes diminutæ sunt, & ius populi amplificatum. sed plebs eo libere agitabat, quia nullius potentia super leges erat: neque diuitijs, aut superbia, sed bona fama, factisq. fortibus nobilis ignobilem anteibat: humilimus quisque in armis, aut militia, nullius honestæ rei egens, satis sibi, satisq. patriæ erat. sed, ubi eos paullatim expulsos agris, inertia, atque inopia incertas domos habere subegit: cœpere alienas opes petere, libertatem suam cum repub. uenalem habere. ita paullatim populus, qui dominus erat, & cunctis gentibus imperitabat,

ritabat, dilapſus eſt: & pro communi imperio, priuatam ſibi quiſque ſeruitutem peperit. hæc igitur multitudo primum malis moribus imbuta, deinde in artes, uitasq. uarias diſpalata, nullo modo inter ſe congruens, parum mihi quidem idonea uidetur ad capeſſendam remp. ceterũ, additis nouis ciuibus, magna me ſpes tenet, fore, ut omnes expergiſcantur ad libertatem: quippe cum illis libertatis retinendæ, tum his ſeruitutis amittendæ cura orietur. hos ego cenſeo permiſtos cum ueteribus nouos in colonijs conſtituas. ita & res militaris opulentior erit: & plebs bonis negotijs impedita, malum publicũ facere deſinet. ſed non inſcius, neque imprudens ſum, et quæ mea res agetur: quæ ſæuitia, quæ ue tempeſtates hominũ nobilium futuræ ſint, cum indignabuntur omnia funditus miſceri, antiquis ciuibus hanc ſeruitutem imponi, regnum denique ex libera ciuitate futurũ, ubi unius munere multitudo ingens in ciuitatem peruenerit. equidem ego ſic apud animum meum ſtatuo, malum facinus in ſe committere, qui incommodo rei publicæ gratiam ſibi conciliet. ubi bonum publicum, etiam priuatim uſui eſt: id uero dubitare aggredi, ſocordiæ, atque ignauiæ duco. M. Liuio Druſo ſemper conſilium fuit, in tribunatu ſumma ope niti pro nobilitate: neque ullam rem in principio agere intendit, niſi illi auctores fierent homines factioſi, quibus dolus, atque malitia fide cariora erant. ubi intellexerunt, per unum hominẽ

maxi-

maximum beneficium multis mortalibus dari: uidelicet & sibi quisque conscius, malo atque infido animo esse: de M. Liuio Druso iuxta, ac de se, existimarunt. itaque metu, ne per tantam gratiam solus rerum potiretur, contra eam nixi, sua ipsius consilia disturbauerunt. quo tibi imperator maiore cura fideq. amici, & multa præsidia paranda sunt. hostem aduersum deprimere strenuo homini haud difficile est: occulta pericula neque facere, neque uitare, bonis in promptu est. igitur ubi eos in ciuitatem adduxeris, quoniam quidem renouata plebs erit, in ea re maxime animum exercitato, ut colantur boni mores: concordia inter ueteres, & nouos coalescat. sed multo maximum bonum patriæ, ciuibus, tibi, liberis, postremo humanæ genti pepereris, si studium pecuniæ aut sustuleris, aut, quoad res feret, minueris. aliter neque priuata res, neque publica, neque domi, neque militiæ regi potest. Nam ubi cupido diuitiarum inuasit, neque disciplina, neque artes bonæ, neque ingenium ullum satis pollet: quin animus magis, aut minus mature, postremo tamen succumbit. sæpe iam audiui, qui reges, quæ ciuitates, & nationes per opulentiam magna imperia amiserint, quæ per uirtutem inopes ceperant. id adeo haud mirandum est. Nam ubi bonus deteriorem diuitijs magis clarum, magisq. acceptũ uidet, primo æstuat, multaq. in pectore uoluit: sed ubi gloria honoré

magis

magis in dies, uirtutem opulentia uincit: animus ad uoluptatem à uero deficit. Quippe gloria industria alitur: ubi eam dempseris, ipsa per se uirtus amara, atque aspera est. postremo, ubi diuitiæ claræ habentur, ibi omnia bona uilia sunt, fides, probitas, pudor, pudicitia. Nam ad uirtutem una, & ardua uia est: ad pecuniam, qua cuique lubet, nititur: & malis, & bonis rebus ea creatur. ergo in primis auctoritatem pecuniæ demito: neque de capite, neque de honore ex copijs quisquam magis, aut minus iudicauerit; si neque prætor, neque consul ex opulentia, uerum ex dignitate creetur. sed de magistratu facile populi iudicium fit. iudices à paucis probari regnum est: ex pecunia legi inhonestum. quare omnes primæ classis iudicare placet, sed numero plures, quá iudicant. neque Rhodios, neque alias ciuitates unquam suorum iudiciorum pœnituit: ubi promiscue diues, & pauper, ut cuique sors tulit, de maximis rebus iuxta, ac de minimis disceptat. sed de magistratibus creandis haud mihi quidé absurde placet lex, quam C. Gracchus in tribunatu promulgauerat: ut ex confusis quinque classibus sorte centuriæ uocarétur: ita coæquati dignitate, pecunia, uirtute anteire alius alium properabit. nec ego magna remedia contra diuitias statuo. Nam perinde omnes res laudantur, atque appetútur, ut earum rerum usus est: malitia præmijs exercetur. ubi ea dempseris, nemo omnium gratuito malus est. ceterum

terum auaritia bellua fera, immanis, intoleranda est: quò intendit, oppida, agros, fana, atque domos uastat: diuina cum humanis permiscet: neque exercitus, neque mœnia obstant, quo minus ui sua penetret: fama, pudicitia, liberis, patria, atque parentibus cunctos mortales spoliat. uerum si pecuniæ decus ademeris: magna illa uis auaritiæ facile bonis moribus uincetur. atque hæc ita sese habere tametsi omnes æqui, atque iniqui memorent: tamen tibi cum factione nobilitatis haud mediocriter certandum est: cuius si dolum caueris, alia omnia in procliui erunt. nam hi, si uirtute satis ualerent, magis æmuli bonorum, quàm inuidi essent. quia desidia, & inertia, & stupor eos, atque torpedo inuasit: strepunt, obtrectant, alienam famam suum dedecus existimant. sed quid ego plura, quasi de ignotis memorent? M. Bibuli fortitudo, atque animi uis in consulatum erupit: hebes lingua, magis malus, quàm callidus ingenio. quid ille audeat, cui consulatus maximum imperium maximo dedecori fuit? An L. Domitij magna uis est, cuius nullum membrum à flagitio, aut facinore uacat? lingua uana, manus cruentæ, pedes fugaces; quæ honeste nominari nequeunt, inhonestissima. unius tamen M. Catonis ingenium uersutum, loquax, callidum haud contemno. parantur hæc disciplina Græcorum. sed uirtus, uigilantia, labor apud Græcos nulla sunt. quippe, cum domi libertatem suam per inertiam

ertiam amiserint: censes ne eorum præceptis imperium haberi posse? reliqui de factione sunt inertissimi nobiles: in quibus, sicut instituo, præter nomen nihil est additamenti. L. Postumius, & M. Fauonius mihi uidentur, quasi magnæ nauis superuacua onera esse, ubi salui peruenire uisi sunt: si quid aduersi coortum est, de illis potissimum iactura fit: quia pretij minimi sunt. Quoniam nunc, ut mihi uideor, de plebe renouanda, corrigendaq. disserui: de senatu, quæ tibi agenda uidentur, dicam. Postquam mihi ætas, ingeniumq. adoleuit, haud ferme armis, atque equis corpus exercui: sed animum in litteris, quòd natura firmus erat in laboribus, habui. atque ego in ea uita multa legendo, atque audiendo ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes usque eò prosperum imperium habuisse, dum apud eos uera consilia ualuerunt: ubicunque gratia, timor, uoluptas ea corrupere, post paullo imminutæ opes, deinde ademptum imperium, postremo seruitus imposita est. equidem ego sic apud animum meum statuo, cuicunque in sua ciuitate amplior, illustriorq. locus, quàm alijs est, ei magnam curam esse reip. nam ceteris salua urbe tantummodo libertas tuta est: qui per uirtutem sibi diuitias, decus, honorem pepererunt: ubi paullum inclinata respub. agitari cœpit, multipliciter animus curis, atque laboribus fatigatur: aut gloriam, aut libertatem, aut rem familiarem defensat: omnibus

bus locis adest, festinat: quanto in secundis rebus florentior fuit, tanto in aduersis asperius, magisq. anxie agitat. igitur ubi plebs senatui, sicut corpus animo obedit, eiusq. consilia exequitur: patres consilio ualere decet, populo superuacanea est calliditas. itaque maiores nostri, cum bellis asperrimis premerentur, equis, uiris, pecunia amissa, nunquam defessi sunt armati de imperio certare: non inopia ærarij, non uis hostium, non aduersa res ingētem eorum animum subegit, quin quæ uirtute ceperant, simul cum anima retinerent. atque ea magis fortibus consilijs, quàm bonis prœlijs patrata sunt. quippe apud illos una resp. erat, ei consulebant, factio contra hostes parabatur: corpus, atque ingenium patriæ, non suæ quisque potentiæ exercitabat. at hoc tempore contra homines nobiles, quorum animos secordia, atque ignauia inuasit, ignari laboris, hostium, militiæ, domi factione instructi, per superbiam cunctis gentibus moderantur. itaque patres, quorum consilio antea dubia resp. stabiliebatur, oppressi ex aliena libidine huc, atque illuc fluctuantes agitantur: interdum alia, deinde alia decernunt: uti eorum, qui dominantur, simultas, ac arrogantia fert, ita bonum, malumq. publicum existimant. quòd si aut libertas æqua omnium, aut sententia obscurior esset, maioribus opibus resp. & minus potens nobilitas esset. sed quoniam coæquari gratiam omnium, difficile est: quippe cum illis ma-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

maiorum uirtus partam reliquerit gloriam, digni tatem, clientelas: cetera multitudo pleraque in-ſcia, ſit ſententia eorum à metu libera. ita occulto ſibi quiſque alterius potentia carior erit. libertas iuxta bonis & malis, ſtrenuis, & ignauis optabi lis eſt. uerum eam plerique metu deſerunt. ſtul-tiſſimi mortales, quod in certamine dubium eſt, quorſum accidat, id per inertiam in ſe, quaſi ui-cti, recipiunt. igitur duabus rebus confirmari poſ ſe ſenatum puto: ſi numero auctus per tabellam ſententiam feret. tabella obtentui erit, quo ma-gis animo libero facere audeat: in multitudine, et præſidij plus, & uſus amplior eſt. nam fere his tempeſtatibus, alij iudicijs publicis, alij priuati ſuis atque amicorum negotijs implicati, haud ſane reip. conſilijs adfuerunt: neque eos magis occupa-tio, quàm ſuperba imperia diſtinuere. homines nobiles cum paucis ſenatorijs, quos additamenta factionis habent, quæcunque libuit probare, repre hendere, decernere, eaq́. uti libido tulit, facere. ue rum ubi, numero ſenatorum aucto, per tabellam ſententiæ dicentur, illi ſuperbiam ſuam dimittẽt, ubi ijs obediendum erit, quibus antea crudeliſſime imperitabant. forſitan imperator perlectis litte-ris, decernes, quem numerum ſenatorum fieri pla ceat; quoq́. modo in multa, & uaria officia diſtri buatur. & quoniam iudicia primæ claſſis mitten da putem, quæ deſcriptio, qui numerus in quoque genere futurus ſit, ea mihi omnia generatim de-ſcri-

scribere haud difficile factu fuit: sed prius laborandum uisum est de summa consilij: idq. tibi probandum uerum esse. si hoc itinere uti decreueris, cetera in promptu erunt. uolo ego consilium meum prudens, maximeq. usui esse. nam ubicunque tibi res prospere cedet, ibi mihi bona fama eueniet. Sed me illa magis cupido exercet, ut quocunque modo, & quamprimum resp. adiuuetur. libertatem gloria clariorem habeo. atque ego te oro, hortorq., ne clarissimus imperator, Gallica gente subacta, populi R. summum, atque inuictum imperium tabescere uetustate, ac per summam secordiam dilabi patiaris. profecto, si id accidat, neque tibi nox, neque dies curam animi sedauerit: quin in somnijs excitus furibundus, atque amens alienata mente feraris. nanque mihi pro uero constat, omnium mortalium uitam diuino numine inuisi: neque bonum, neque malum facinus cuiusquam pro nihilo haberi: sed ex natura diuersa præmia bonos, malosq. sequi. interea forte ea tardius procedunt: suus cuique animus ex consciẽtia spem præbet. quod si tecum patria, atque parentes possent loqui, scilicet hæc tibi dicerent. O Cæsar, nos te genuimus fortissimi uiri in optima urbe decus, præsidiumq. nobis, hostibus terrorẽ: quæ multis laboribus, & periculis ceperamus, ea tibi nascenti cum anima simul tradidimus, patriã maximam in terris, domum familiamq. in patria clarissimam, prætcrea bonas artes, honestas diui

P *tias,*

tias, postremo omnia honestamenta pacis, et præmia belli. pro his amplissimis beneficijs, non flagitium à te neque malum facinus petimus, sed uti libertatem euersam restituas. quare patrata, profecto per gentes omnes fama uirtutis tuæ uolitabit. nanque hac tempestate, tametsi domi, militiæq. præclara facinora egisti, tamen gloria tua cum multis uiris fortibus æqualis est: si uero urbē amplissimo nomine, & maximo imperio prope iam ab occasu restitueris, quis te clarior, quis maior in terris fuerit? quippe si morbo iam, aut fato huic imperio secus accidat: cui dubium est, quin per orbem terrarum uastitas, bella, cædes, oriantur? quòd si tibi bona libido fuerit, patriæ, parentibus gratificandi: postero tempore, rep. restituta, super omnes mortales gloria agnita, tuaq. unius mors uita clarior erit. nam uiuos interdum fortuna, sæpe inuidia fatigat: ubi anima naturæ cessit, demptis obtrectatoribus, ipsa se uirtus magis, magisq. extollit. Quæ mihi utilissima factu uisa sunt, quæq. tibi usui fore credidi, quàm paucissimis potui, perscripsi. ceterum deos immortales obtestor, ut, quocunque modo ages, ea res tibi, reiq. pub. prospere eueniat.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

PORCII LATRONIS DECLAMATIO CONTRA L. SERGIVM CATILINAM.

SI QVID *precibus apud deos immortales, sanctissimi iudices, uobiscum aliquando ualuissemus, iandudum & potiremur rep. nostra florentissima, & ciues nostros haberemus tum studiosos rerum gerendarum, tum patriæ simul, ac uirtutis amantissimos: idq. temporis eximia lætitia frueremur, cum rationes omnes dicendi nostras in laudem summorum, atque optimorum ciuium consumendas esse uideremus. nihil enim statuimus animo dignius nec auctoritate maiorum, nec opinione populari, quàm in eo genere uersari forensis exercitationis, quæ canere laudes egregias summorum hominum posset, atque animos inflammare nostræ ciuitatis ad imitandum. uerum dicendi uoluptas olim sapientissimo uiro M. Catoni plane contigerit, necnon & Galbæ, Scipioni, Gracchis, Porcinæ, Crasso, atque Antonio, summis atque ornatissimis oratoribus: quorum tempora, singulari præstantia uirtutis, ac studio pæne incredibili pulcherrimarum artiũ floruerunt. Nobiscum uero sententia nostra bene ageretur, si modo tantum abessemus ab illa modestia temporum, atque hominum, nec incidissemus in atrocissimos reip. fluctus, ac miserandam*

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

temporum calamitatem. Marco ſiquidem Catoni, & Scipioni coætaneo ſuo, monumentis immortalibus huius urbis, & ſine dubio clariſſimis luminibus temporum ſuorum, de legibus dicendum erat, de inſtitutis maiorum, de gloria militari, perſæpe de laudibus, ac uictorijs. nobis uero, qui deuenimus in hanc truculentam temporum conditionem, ſublata eſt omnis gratia dicendi, atque interceptus locus omnis aut iucundiſſimi ſermonis, aut conciliandæ beneuolentiæ popularis. nam ſi quando uox noſtra, ſiue à foro, ſiue à curia deſideratur, dicendum eſt perpetuo nobis aut de teterrimis huius patriæ calamitatibus, aut de nefarijs oppreſſionibus ciuium, aut de perditæ iuuentutis nunc impudicitia flagitioſa, nunc ignauia ſingulari. quare peſtium quanta in dies redundatio eſt, uos eſtis teſtimonio iudices, quorum aures calluerunt aſſiduitate pæne quotidiana, copiaque incredibili ciuilium controuerſiarum. Diximus equidem paucis ante diebus, ut probe meminiſſe poteſtis, de L. Glabrionis immanitate, atque audacia, furioſiſſimi hominis, & ſine dubio crudeliſſimi: cuius in ſenatu ſica pridie deprehéſa eſt, qua M. Papirium, lucem omnis patriciæ dignitatis, extinguere moliebatur. nunc uero dicendum eſt de L. Catilinæ ſceleratiſſima mente, atque inuſitata nequitia, quam nuper, in omnium ciuium perniciem, ſtragemq. redundaturam, dij immortales in auctorem ſceleris, tũ benignitate ſua, tum con-

ſulari

ſulari uigilia, retorſerunt. quæſo igitur iudices diligenter attendite, remq. cognoſcite barbaram crudelitate, periculo uero & calamitate reipub. pernicioſiſſimam. Lucius ſiquidem Catilina non ignobili genere præditus, neque infima uirtute, ſi dotes egregias, tum fortunæ, tum corporis ad dignitatem urbis, non ad perniciem conferre ſtatuiſſet, remp. nuper ex atrociſſimis bellorum ciuiliũ uulneribus pauliſper reſpirantem nouis inſidijs opprimere conatus eſt. quid exhorruiſtis, iudices? non modo opprimere conatus eſt, ſed crudeliſſime uexare: non uexare tantum, ſed inaudito quodam genere feritatis extinguere. manum ad id comparat, diuerſam quidem genere, ſed magnitudine ſceleris, uitæq. ſimilitudine pæne eadem: quam exacerbatam continua penuria rei familiaris, & ob id deſiderio prædæ mirabiliter flagrantem, illecebræ ſibi facillime conciliauerunt. conſilia nefarij facinoris in ampliſſimi ciuis M. Læcæ domo decoquebantur: ad eam greges confluebant perditorum adoleſcentium, quorum hic familiaritatẽ eximiam conſecutus fuerat, conciliatam partim aſſuetudine ſtupri, partim genere quodam nefariæ largitionis. adhibiti ſunt & cœtus barbarorum hominum, nobilitati non ſolum magnitudine, & ſumma æris alieni, uerum etiam conſuetudine, ac ſtudio turpiſſimarum rerum. nec aliæ mulieres ab eo cœtu religioſo, nocturno, prorſus abfuiſſe indicatæ ſunt. nulla denique portenta urbis,

bis, nullæ finitimarum regionum pestes repertæ sunt, quæ non denotatæ solertissime per hunc, per magnitudinem inopiæ facillime concitatæ, repente deuolauerint in aream ipsam nefariæ, atque flagitiosæ coniurationis. Ratio consiliorum fuit, ut Saturnalibus proxime futuris, uniuersi cum armis ad ipsius Lææ domũ præsto forẽt: ibiq. dato signo collaberẽtur omnes, partim ad diripiendã, inflammandamq. urbẽ, partim ad trucidandum senatũ, partim ad eos conficiendos, qui præsidiũ urbi ferre uoluissent; Catilinã interim omnes et ducem, et imperatorẽ appellarent. Audistis iudices satis euidenter, ut arbitror, consiliũ sceleratissimi hominis Catilinæ, reiq. indignissimæ miserabilem ac detestabilem crudelitatem: nunc uero audienda caussa est, agnoscẽdæq. faces, quibus ille flagrauit ad cupiditatẽ huiusmodi scelerati facinoris obeundã. quas si plane comprobatas uobis, ut arbitror, planeq. illustratas euidentibus signis attulero: nihil erit impedimento, quin hostem reip. crudelissimum, atque infestissimum summis supplicijs, summis cruciatibus multandum, ac mactandum esse iubeatis. Tria iudices, sententia mea, scelerata, crudelia, flagitiosa, inaudita, quæ mentem Catilinæ semper immoderatam, semperq. nouis rebus studentem, ad exitium patriæ commouerunt, nunc dicenda sunt. primum, ratio quædam tristis simultatis: qua ductus, uniuersum senatum ex memoria repulsæ consulatus capitaliter fuit semper in-

insectatus. secundo, rabies quædam temerariæ ambitionis, sitiens immodicæ gloriæ, prorsusq. inflammata perpetua quadam, & singulari cupiditate dominandi. postremo, cœtus infames turpissimorum hominum, non modo fatigati diuturno malo domesticæ necessitatis, uerum etiam imbuti flagitijs, ac consuetudine scelerum, sempiterna comite, & genitrice pessimarum cupiditatum. quod genus hominum Catilinam suum, etiam dormientem, è somno facillime excitare uoluisset. his autem ostensis breuiter, saneq. confutatis, quæ pro defensione flagitiorum suorum nostri aduersarij dicenda esse putauerunt, finem adesse uobis intelligetis. Bello Mithridatico iudices longissimo quidem omnium, & sine dubio post Punicum periculosissimo, cum diutius in senatu de eligendo imperatore dubitatum fuisset, planeq. omnes ambigerent, quis nam sagacissimo regi sagacissimus noster imperator opponeretur: Catilinam inter omnes competitores, incredibili quadam ambitionis magnitudine deflagrantem, omnes senatoriæ sententiæ reiecerunt. eo telo percussus adeo Catilina fuit, ut postea nullam omiserit neque perturbandæ curiæ, neque insectandi senatus occasioné. uidebat nanque detestandam cupiditatem suam, illo superstite, nunquam in eum locum peruenturam, de quo illam pridem uniuersæ omnium uoces eijciendam esse putauissent. uoluebat item animo summas uitæ necessitates: quibus exuere se

posse arbitrabatur, si qua ratione præclaris magistratibus aspirasset. nunc illas uero magis ac magis instauratas quotidie intelligebat: quandoquidem inspicerent omnes, uitæ suæ rationes ea sententia iugulatas prorsus extitisse, ac, quidquid increpuisset ulterius, metuendam esse consularem uigiliam, metuendum esse iudicium senatoriæ au ctoritatis. hanc uero speciem, ita exanguem, ita consternatam consuetudo erexit uitæ prauissimæ ad omne facinus, neque otij sui patiens, neque alieni. Qualis eius uita fuerit, etsi præclare conscientia publica teneatur: huic tamen illustrandæ seu patefaciendæ testes indubitati uideri possunt ij, qui sacrarium illud libidinum colere, atque obseruare consueuerunt. quæ nugæ, dij immortales? quæ portenta scelerum? qui libidinum gurgites? quæ sentinæ flagitiosorum? uerum is rumor sparsus est de moribus Catilinæ, eaq. gentium opinio peruagata, quatenus existimem uoces ipsas publicas non hominum esse, sed oraculi potius nuncupandas. famam uero popularem, à maioribus nostris sæpenumero accepimus, neque temere unquam nascituram esse, neque temere occasuram. decus illud egregium corporis non ad dignitatem nominis, ac gloriæ, sicuti par erat homini nobilissima familia nato, sed, uti latro perditissimus, ad omne genus flagitij conferendum fuisse semper arbitratus est. uires ad stuporem hominum præclaræ, atque inusitatæ perpetua uoluptatum intempe-

temperantia ſunt labefactatæ. flos pueritiæ uetuſtiſſimæ ad intuentium iucunditatem, cui non libidini patuit flagitioſæ iuuentutis? aut quam turpitudinis notam non ſubeũdam ultro, atque accerſendam eſſe cogitauit? lux illa uero præclari, atque excellentis ingenij, quam omnes diuinam ſemper, & ſingularem, atque inuſitatam penitus eſſe arbitrabantur, nonne inter fœdiſſimas uoluptatum ſordes reſtincta eſt? omitto peſtis huius impuriſſimas uoces, mollitiem ſcenicam, obtuitus impudicos, blanditias muliebres, & omnem denique copiam non mediocrium uitiorum ſub illa frõtis erudita ſimul, atque inſigni pulchritudine deliteſcentem. prætereo mentem illius plus quàm gladiatoriam, ſitim incredibilem humani cruoris, mirum inconſtantiæ genus: uultum nunc demiſſum, nunc alacrem, nunc anhelantem ſcelus, nunc gratia meretricia floreſcentem: ſummum pecuniæ deſiderium, ſummam ſimul prodigalitatem: contemptum incredibilem omnium bonorum, itemq́. eximiam cum ſummis, atque ornatiſſimis ciuibus familiaritatem. nihil enim fuit iſto monſtro uerſipellius, aut mutabilius hominum memoria: ita ut res diuerſiſſimæ ſæpenumero uideantur in eodem ingenio, tanquã in ſentina quadam teterrima, ſimul redundare. quis igitur dubitandum eſſe putauerit, hominem præditum huiuſce inſtitutione uitæ, remotiſſimum ab omni genere humanitatis, perfacile ſeſe teterrimo cuique,

atque

atque immanissimo facinori fuisse accommodatu rum? Fontem aperuimus, iudices, omnium Catilinæ morum, atque omnis consuetudinis, unde illi demanauisse uim istam præclaram consiliorum facillime intelligendum est: nunc uidendum est, spem atrocissimi sceleris unde illi subministratam fuisse iudicemus. Cum hic itaque secum repeteret memoria miserandam ignominiam comitiorum, turpesq. angustias afflictæ rei familiaris, simulq. intueretur, uel sibi uiuendum, ac moriendum fore cum turpitudine summa, uel senatum nullum esse oportere: de ratione tollendi ipsius primum cogitare cœpit. nam illo deleto, sine dubio intelligebat, uiam latissimam libidinibus suis continuo patere. uertit itaque oculos ad innumerabilem copiam iuuentutis, qua dies, ac noctes stipabatur in exercenda consuetudine suarum cupiditatum. cum putauit manum ipsam hominum, tanquam hastam ualidissimam furoris sui facillime sibi accommodari posse, quam contorqueret in omnium nostrum ruinam, atque interemptionem: ut quá cognouerat educatam uitæ prauissimæ institutis, imbutam sæpenumero sanguine miserorum ciuiũ, ardentem incredibili desiderio prædæ, sibi uero mira familiaritate conciliatam. genus est hominum uehementer exercitatum ferro, atque inopia, duabus rebus ad omne genus facinoris paratissimum: quod quidem ego ciuitati nostræ, maxime debilitatæ bellis ciuilibus, atque afflictæ magnitudine

calamitatum, magnopere pertimescendum esse iudico. nihil enim illis præter spem, atque animam fortuna reseruauit: alteram ad differendam uitæ necessitatem, alteram ad liuorem suum magnifice accommodatum. nihil illis contemptibilius: quos siquidem rudimenta uitæ traducta, in hac tenuissima re deposita nunc in gladiatorijs muneribus, nunc alia facinoris atrocitate partim ad omne scelus, partim ad omnem patientiam erudierunt. uerum hæ pestes, sententia mea quo fuerint abiectiores, eo magis extimescendas esse reor, tanquam perpetuo seditionum ciuilium, ac rerum nouandarum auidissimas: siue quia uoluptatem capiant ex mærore sociæ calamitatis: siue quia ciuitatum uersutiam, mutabilitatem rerum suarum portendi quodammodo arbitrantur. hi sunt quidem, quos in foro quotidie in oculis ciuium calamistratos, ac uestibus collucentes passim obuolitare cernimus, fortunas omnium popularium, atque otium ciuitatis luminibus consignantes: qui non modo arrecti permanent ad oportunitatem cuiuspiam præsentis commodi, uerumetiam gestiunt ad opinionem speratæ utilitatis. Si feras quidem omnis generis, quo magis attenuatæ fuerint penuria edendi, eo magis præcipites, atque effrænatas ruere in perniciem uidemus: quid hanc desperatorum colluuiem ieiunam, sitientem facultatum nostrarum, quo impetu, qua ue strage ruituram esse creditis, aut debacchaturam, si se carceribus emi-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

emiſerit? cum illæ ratione careant, atque intelligentia: hi uero non abſint penitus ab ipſa facultate intelligendi. Grauiſſimi quidem ſunt morſus irritatæ neceſſitatis. dij immortales, quæ clades ab illa feritate hominum: quæ genera flagitiorum emanauiſſent, ſi nocturnus iſte imperator quaſi quaſdam rapidiſſimas beluas in urbis penates immittere potuiſſet? horret animus iudices, ea cogitatione complecti, quæ miſeri pertuliſſemus, ſi ſopor oculos conſulares detinuiſſet. reſtinguenda eſt itaque flamma nobis ſcelerata, & atrox: dũ adhuc uelata cineribus, ac ſopita, facultas reſtinguendi leuiſſime data eſt: ne, cum omnia comprehenderit (quod immortales dij penitus auertant) nos fruſtra poſtmodum furibundam, atque exultantem reſtinguere cupiamus. neque rectorem nauis audiendum prorſus exiſtimo, in ipſo mærore calamitoſæ tempeſtatis, quam illi fugere facillime licuiſſet, conſurgentem primo, ſibiq., ac rebus ſuis naufragium minitantem: neque item gubernatorem urbis in ipſo excidio, & calamitate ciuitatis, quam impendentem prius ipſe conſilio ſuo, ſuaq. prudentia ſuſtinere quodam modo, ac propulſare potuiſſet. Seræ ſunt hominum lamentationes, prorſusq. uituperandæ, quas occupatas in ijs lugendis cernimus, quæ uitio ſuo, deſidiaq. contigerunt. Callicratidi Lacedæmoniorum duci, cum ornatiſſimam, cui præerat, claſſem funditus amiſiſſet propter immoderatam gloriæ

cu-

cupiditatem, nihil ad eam restituendam nouissima consilij ratio suffragata est; quam ita seruare poterat, si modo in statione continuisset. Terentio Varroni sempiternum dedecus, atque immortale monumentum erũt flagitiosæ turpitudinis deletæ ad Cannas temeritate sua pulcherrimæ Romanorum legiones: quæ seruatæ periculosissimo tempore reip. sine dubio fuissent, & robur eximiũ pulcherrimæ urbis, & perpetuum decus consularis prudentiæ, disciplinæq. militaris. recte itaque maiores nostri summis laudibus efferendi sunt, qui Sp. Melium, qui Gracchos, qui Manlium Capitolinum, qui Drusum, qui Saturninum, fortissimos homines, & reip. sæpenumero non mediocriter opitulatos, quòd deuenissent in affectatæ tyrannidis suspicionem, morte multandos esse putauerunt. nec Sp. Melio fauor amplissimus ciuitatis, nec Gracchis aui sui Scipionis clarissimi uiri memoria, nec Manlio celeberrima gloria Capitolij liberati, nec Druso sanctissimi sui penates, nec Saturnino ius sacrosanctæ dignitatis auxiliata est. quid ita? quia necem paucorum, aut unius hominis, calamitati publicæ maiores nostri semper anteponendam esse putauerunt. quid? genus crudelitatis eximium non sunt arbitrati, ciues eos perimere, summisq. affligere supplicijs, quorum in remp. persæpe clarissima beneficiorum genera extitissent? minime. quid ita? quia nullum satis dignum supplicij genus in eos consumi posse opinabantur,

bantur, qui patriæ ſuæ libertatem opprimere ſtatuiſſent: nec illos ciues eſſe iudicauerũt, quos abiecisse rationem patriæ caritatis intuerentur. at contra, eos, qui tales interemiſſent, non modo dici, atque appellari ciues, ut eſſent, ſtatuebãt, ſed afficiendos fore immortalibus donis, ac ſempiternæ hominum memoriæ conſecrandos. Quid enim poteſt indignius dici, quàm uitam à patria ſuſceptam ad illius perniciem calamitatemq. conferre? quid fingi ſceleratius, quàm eorum pœnas, ac crudeliſsimam ſeruitutem excogitare, quos iiſdem mœnibus, ac tectis conſtitutos eædem leges, atque eadem uiuendi ratio continuiſſet? quid denique poteſt intolerabilius exiſtimari, quàm inferre delubris deorum immortalium, ac facultatibus noſtris, illinc ſceleratas faces, hinc acerbiſsimas expilationes? hæc qui curauerunt, iudices, aut qui tentauerunt, nunquam ego alienos ab hoſtibus, aut diſsimiles feritati beſtiarum exiſtimabo. Vidimus de ſpe perficiendi nefarij facinoris: uidendum eſt de loco, quam latebram commodiſsimam & tutiſsimam egregijs artifex delegit, cum contegendæ conſpirationi ſuæ, tum armis omnibus eius artificij comprehendendis: ne forſan temere domum nobiliſsimi ciuis, atque opulentiſsimi M. Læcæ delectam eſſe iudicetis. primum homo delectus eſt huiuſmodi nefarijs cupiditatibus affinis, quo participe ſemper uſus fuerat conſiliorũ ſuorum, adiutore teterrimarum libidinum, ſocio

maxi-

maximorum periculorum: cui ſpectato frequenter in difficillimis rebus, ſummam huiuſmodi atrociſſimi mali tuto committi poſſe, facillime ſibi pollicebatur. præterea domum ſibi diligendã eſſe iudicabat, ſolitudine locorum deſertam, & ab omni frequentia populi remotiſſimam, quæ ſcilicet uoces cõiurationis tutiſſime continere poſſet. contulit igitur ſeſe in ipſam M. Lœcæ domum, remotam ab omni celebritate, conſtipatam multitudine arbuſcularum, & ab omni ſuſpicione prodendi facinoris non mediocriter abhorrentem. quos uero tetenderit ibi coniurationis laqueos, aut quas catenas ſcelerum conflauerit nobis, ac facultatibus noſtris, Saturnalium dies patefactura fuerat, niſi primũ benignitate deorum immortalium, deinde uigilantia conſulari, nefariæ ſicæ de manibus latronũ excidiſſent. nullas amplius tendiculas pertimeſcamus ab execrabili monſtro, nullas inſidias ab hoſte teterrimo. tenetur fera: nec, ſi uiri eſtis, declinatura eſt telum ipſum ſacroſanctæ ueſtræ auctoritatis. Ne ue Catilina neſcias, uigilantiſſimos cõſules habere rempub. te, quocunque ueneris, quocunque abieris, diligentia noſtra circunſeptum teneri: quid heſterna nocte conciunculis tuis agitatũ ſit, licet mecum recognoſcas. Cum ad M. Lœcam ueniſſes, cum uno ex fideliſsimis commilitonibus tuis ad multam noctem; teq. in interiorem una cum illo cubiculi partem recepiſſes, tanquam in ſacrarium memorabile cupiditatum ueſtrarum:

repente

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.2.19

repente de Læca sciscitari cœpisti, num quis ex cõiuratis aduenisset: cum subito Lentulus, ac Cethegus, teterrima capita maleficiorum omnium, furibundi, atque alacres irruperunt, moxq́. ingressi uociferare cœperunt: quid agis Catilina? cur uoluptates nostras diutius remoraris? præsto sunt Saturnalia nobis otiosis, atque oscitantibus, quem unum diem sæpenumero nuncupare solitus es euersorem superbissimi ordinis, fugatorem ærumnarum nostrarum, lucem ac principem uniuersæ nostræ dignitatis. num in gerẽdis negotijs ignoras sequendas esse temporum oportunitates? & in occasione rerum desidiam, ac tarditatem omnem quamdiligentissime fugiendam? mutabilissimæ quidem sunt deorum uoluntates: & fortunam, cum abire permiseris, frustra postmodum discedentem, ac fugientem sis imploraturus. talia uero conquerentem tu paucis pro re subsecutus, Aquilam argenteam proferri continuo iussisti, præclaram auspicem, ac gubernatricem furoris tui futuram. testor noctem ipsam, impiarum molitionum tuarum consciam ac testem, nihil ex ijs me fugisse, quæ clandestini uestri conatus agitauerunt. perpauca satis attigisse fuerit, ne solitudine in ipsa latibulorum tuorum, cũ ora uulgi plane deuitauisses, fefellisse te crederes diligentiam pariter, atque industriam consularem. Linquo telorum innumerabilem, atque inexcogitatam copiam, quam in ijsdem furialibus antris

con-